

NÅR DE MEKTIGE BLIR MAKTESLØSE

**POLITISK SKANDALEJOURNALISTIKK
BELYST GJENNOM SYSE- OG TØNNE-
SAKEN I VERDENS GANG OG DAGBLADET**

Skrevet av Eivind Kalvatn for mastergraden
Institutt for Informasjons- og medievitenskap
Universitetet i Bergen 15.mai 2006

FORORD

Det kan være interessant å vite hva som har motivert en forfatter til å skrive akkurat den boken han har skrevet. Innen litteraturen er dette en mye brukt metode for å tolke meningen ”bak” teksten. Litt på samme måte mener jeg det kan være interessant og gjerne klargjørende å vite hva som motiverer studenter til å velge emne for masteroppgaven:

Mitt første møte med den gravende journalistikken var gjennom filmen *All the President`s Men* (1976), etter å ha fått høre om Watergate-skandalen en gang på ungdomskolen. Siden den gang har jeg hatt en interesse for politiske skandaler og fulgt nøye med hver gang ”fenomenet” har oppstått i norsk presse.

Syse-saken har lenge vært i min bevissthet og jeg har lenge visst hva den handlet om, jeg fikk imidlertid ikke muligheten til å følge den ”direkte” da jeg i 1990 bare var åtte år. Tønne-saken kunne jeg derimot følge med stor interesse, både gjennom aviser og fjernsyn som fersk student i medievitenskap. Jeg husker at det gjorde inntrykk på meg at Tønne valgte den ”utveien” han gjorde.

Arne Næss skriver i sin Livsfilosofibok at undring, særlig gledesfylt undring, er en følelse som det må tas mer hensyn til når studentene skal velge emner. At å finne sin akademiske vei i høy grad består av å finne ut av hva man egentlig vil, og at det da kreves mye klargjøring av hvor ens sterke, slitesterke følelser holder til (Næss 1998). Arbeidet med denne oppgaven har i stor grad vært en lystbetont aktivitet, konsentrert om problemer jeg føler noe for. Dette har økt motivasjonen og ført til at skrivingen har gått lettere.

Selv om hovedarbeidet har vært et soloprojekt er det allikevel noen som bør takkes: Først min veileder Martin Eide for å ha trodd på prosjektet helt fra starten og for å ha kommet med oppløftende og ikke minst nyttige kommentarer. Jeg vil også takke Marianne og far for å ha tatt seg tid til å lese og kommentere oppgaven.

Eivind Kalvatn, Stavanger, 8.05.2006

INNHold

1.	INTRODUKSJON	1.
1.1	RAMMEVERK OG PROBLEMSTILLING	4.
1.2	SYSES MANGE BRUDD PÅ AKSJELOVEN	6.
1.3	TØNNES ULOVLIGE ETTERLØNN	9.
2.	ET KORT RISS OVER DEN KRITISKE OG AVSLØRENDE JOURNALISTIKKEN	12.
2.1	UNDERSØKENDE JOURNALISTIKK I NORSK PRESSE	12.
a)	DEN KRITISKE OG UNDERSØKENDE TRADISJONEN, ELDRE ENN MAN SKULLE TRO	12.
b)	VG MOT MER KRITISK JOURNALISTIKK	13.
c)	DAGBLADET BLIR POPULÆR	14.
d)	DEN KRITISKE OG UNDERSØKENDE TRADISJONEN ETTER KINGS BAY	15.
3.	METODISKE (SELV)REFLEKSJONER	18.
3.1	VALG AV DATA, FREMGANGSMÅTE OG METODE	18.
3.2	PROSJEKTETS SAMFUNNSVITENSKAPELIGE FRUKTBARHET	20.
3.3	METODEBEVISSTHET	20.
a)	RELIABILITET	20.
b)	VALIDITET	21.
c)	GENERALISERBARHET	22.
4.	EMPIRISK KVANTITATIVT OVERBLIKK	24.
5.	SYSE- OG TØNNE-SAKEN BELYST GJENNOM MEDIESKANDALEN	29.
5.1	HVA KJENNETEGNER MEDIESKANDALEN?	29.
a)	HVA KJENNETEGNER DEN NORSKE MEDIESKANDALEN?	30.
5.2	HVA KJENNETEGNER DEN POLITISKE SKANDALEN?	34.
a)	HYKLERI, INTERESSEKONFLIKT OG LØGN	34.
b)	FINANSIELLE POLITISKE SKANDALER: PRIVATE UKLARERTE INTERESSER	39.
5.3	DEN INSTITUSJONELLE SKANDALEN	40.
5.4	MEDIESKANDALE OG SAMFUNNSMORAL	43.
5.5	ANALYSE AV MEDIESKANDALEN	45.
a)	HERSKENDE SAMFUNNSNORMER MÅ VÆRE OVERTRÅDT	47.
b)	DET MÅ FINNES BEVIS FOR AT BRUDDET ER GJORT MED LIKEGYLDIGHET/HENSIKT	48.
c)	SPESIFIKKE PERSONER MÅ VÆRE IDENTIFISERT SOM GJERNINGSMENN	51.
d)	HENDELSENE MÅ INVOLVERE ET ELEMENT AV HEMMELIGHOLD	53.
e)	ANDRE ENN DE DIREKTE INVOLVERTE MÅ KJENNE TIL HENDELSENE	55.
f)	NOEN 'IKKE-DELTAKERE' MÅ TA OFFENTLIG AVSTAND FRA HANDLINGENE	57.
g)	AVSLØRINGEN MÅ KUNNE SKADE OMDØMMET TIL DE ANSVARLIGE	65.
h)	GJERNINGSMANNEN MÅ BLI HOLDT ANSVARLIG FOR SINE HANDLINGER	67.
5.6	MEDIESKANDALEN EKSISTERER I SPENNINGEN MELLOM DET TRIVIELLE OG DET KRIMINELLE	71.
5.7	POLITIKK UTØVES GJENNOM SYMBOLSK MAKT OG GJENNOM "IMAGE"	75.

6.	MEDIEDRAMATURGI	78.
6.1	NARRATOLOGI PLUSS DRAMATURGI ER LIK FORTELLETEORI	78.
6.2	MELODRAMA OG TABLOIDESTETIKK	80.
6.3	NYJOURNALISTIKK	81.
6.4	FØLJETONGJOURNALISTEN TOM FRENCH OM FORTELLINGENS MEKANIKK	82.
6.5	SYSE- OG TØNNE-SAKEN ANALYSERT GJENNOM FRENCHS ”PUNKTER”	82.
a)	FINN DET (DE) SPØRSMÅL LESER VIL HA SVAR PÅ	82.
b)	TENK SOM EN FILMINSTRUKTØR (MELODRAMA & TABLOIDESTETIKK)	85.
c)	FINN KOMPLEKSITET I DET ENKLE	90.
d)	TILFØR HØYDE OG PERSPEKTIV	92.
7.	AVSLUTNING – DRØFTING AV HOVEDFUNN	94.
a)	ET BLIKK VIDERE, KONSEKVENSER AV SKANDALEJOURNALISTIKKEN	94.
b)	NORSK MORAL FORMER SKANDALEN	98.
c)	AVISENE ”SPILLER OPP TIL DANS” MED KRAV OM REAKSJONER	100.
d)	SKANDALEHÅNDTERING, POLITIKERS BETYDNING FOR UTVIKLINGEN AV SAKEN	102.
e)	SKANDALEDRAMATURGI: VG OG DAGBLADET NARRATIVISERER SKANDALEN	104.
f)	NOEN AVSLUTTENDE TANKER OM OPPGAVENS ANVENDELIGHET	106.
8.	LITTERATURLISTE OG VEDLEGG	108.
8.1	LITTERATURLISTE	108.
8.2	HTML-KILDER	113.
8.3	VEDLEGG 1: METODISKE TILNÆRMINGER	114.
8.4	VEDLEGG 2: DATATABELLERNE TIL DIAGRAMMENE	116.
8.5	VEDLEGG 3: THOMAS FRENCHS FOREDRAG	117.

1. INTRODUKSJON

Tore Tønne funnet død. Slik lyder overskriften til Dagbladet søndag 22. desember 2002. Etter tre uker i mediernes søkelys har den tidligere helseministeren valgt å ta sitt eget liv. Pressefolkene har endelig forlatt ham, tilbake er politi- og ambulansfolk. – Tolv år tidligere er det statsminister Jan P. Syse som har havnet i mediernes søkelys. Hjemme i den etter hvert så kjente leiligheten i Camilla Colletts vei har Syse trukket for gardinene. Det har vært en lang dag og han har ikke gjort annet enn å forsvare seg siden avsløringene startet i VG fredag 14. september. På landsmøtet to og en halv måned etter det første oppslaget kommer han til å trekke seg både som Høyre-leder og som statsminister...

Avsløringsjournalistikk handler om journalisters iver etter å avsløre makta. I Syse-saken selveste statsministeren og i Tønne-saken en tidligere helseminister med tilknytning til landets mest profilerte næringslivsleder. Det handler om journalisters makt til å kunne avsette toppolitikere, til å sette dagsorden og til å endre samfunnet. Selv om denne typen journalistikk lenge var mest kjent fra utlandet har vi også her til lands hatt våre skandaler i det politiske liv. For å nevne noen: Per Kleppes blå kort, Kåre Willochs doble lønn, Per Bortens ulykksalige "frimodighet" på et rutefly fra Roma, eller de noe nyere: Rød-Larsens "hemmelige" fredspris, Søviknes omgang med en mindreårig FPU jente, eller Victor Normans "statsfinansierte" piano. Alle disse er eksempler på at den politiske medieskandalen i høy grad også er eksisterende i Norge.

James Lull og Stephen Hinerman skriver i boka *Media Scandals – Morality and Desire in the Popular Culture Marketplace* (1997) at politiske skandaler oppstår når mediene offentliggjør private handlinger som bryter med den dominerende moralen i samfunnets sosiale fellesskap. En typisk skandale kan dreie seg om kjente personer som begår handlinger som anses som usømmelige. Dette kan være alt fra å ha latt være å betale en parkeringsbot til å ha misbrukt regjeringens satser for pengebruk i presentasjonsærender. Særlig ofte finner en skandalesaker som omhandler normer og verdier som innbefatter sex, penger og makt (Thompson 2000:15).

Mediene har et samfunnsoppdrag som fjerde statsmakt, dette står sentralt i avsløringsjournalistikken. Mediene skal granske virksomheten til de enkelte maktutøvere ved å skaffe seg innsyn i "lukkede rom" og avsløre maktmisbruk, konspirasjon og korrupsjon. Kort sagt; de skal drive overvåking og omtale kritikkverdige forhold slik at det åpnes for innsyn til allmennheten. Ved å sette kritikkverdige forhold på dagsorden kan en hevde at

mediene bidrar til å skjerpe årvåkenheten hos dem som arbeider i maktpossisjoner.

Torgrim Eggen beskriver avsløringsoppdraget i satireboka *Trynefaktoren* (2003) gjennom sjefredaktøren i avisa Tiden på følgende måte:

I underbittet, mellom de skarpe hundetennene, hadde Gjende et stykke avslitt tekstil. På vill flukt ut i bildets venstrekant kunne man identifisere statsminister Erling Tufte med oppflerret buksebak. ”Demokratiets vaktbikkje”, sto det under (Eggen 2003:272).

Det Eggen her ironiserer over er at journalister kan bli for ”ivrige” når de er ute på ”avsløringstokt”. At begjæret etter nye avsløringer helt kan overstyre kravet om objektiv og nøyaktig journalistikk, og således at uskyldige kan bli uthengt og få ”oppflerret buksebak”.

Avsløringsjournalistikk og skandaler handler i høy grad også om avissalg og underholdning. Helt siden romerne slapp løs ville dyr på ”moralske syndere” foran tusenvis av tilskuere i Colosseum (for to tusen år siden), har den offentlige gapestokk vært et yndet underholdningsobjekt. Om en setter det litt på spissen kan en si at løssalgsavisene i dag har overtatt Colosseums plass som arena for ”spekulativ underholdning”. Noe av grunnen til dette er at løssalgsavisene er avhengige av å tiltrekke seg kjøpere fra dag til dag, og derfor må ha historier som folk har lyst til å lese hver eneste dag. Løssalgsavisene kjennetegnes nettopp ved at de velger å ”sprite opp” sine artikler (og sine forsider) for å gjøre dem mer dramatiske og dermed mer salgsvennlige¹.

En kan også, om en setter det på spissen, trekke paralleller mellom hvordan gladiatorer ble sluppet løs på hverandre i Colosseum, med hvordan politikere og andre aktører i dag settes opp mot hverandre i løssalgspressen. Journalister ønsker å skape kampplignende situasjoner ved at motsetninger fremheves og evt. oppkonstrueres for at avisartikkelen skal oppnå dramatikk og konflikt. Eide og Hernes (1987: 31) viser i så måte i boka *Død og Pine! – Om massemedia og helsepolitikk* (gjennom sin triangelhypotese) hvordan mediene kan provosere ulike parter til å reagere på hverandre i en konflikt. Selve ”kampen” som oppstår når media setter ulike aktører opp mot hverandre kan i noen tilfeller utarte seg til å bli vel så dramatisk som de faktiske avsløringene.

Filosofen og teaterteoretikeren Aristoteles (388 – 322 f. Kr) er også inne på dette i sin lærebok om dramaet (*Poetikken*) godt over to tusen år tidligere, hvor han skriver at det er det forunderlige som behager. Som bevis på dette mener han at alle overdriver når de forteller (*Poetikken*:75). Det har altså lenge eksistert en bevissthet om at det dramatiske og

¹ ”At media framstiller sitt stoff i en mest mulig handlingsmettet, spennende og gripende form, er selvsagt. Det er pressens eksistensberettiggelse å fortelle så det fenger – og dens eksistensbetingelse å vekke en interesse som kjøper” (Eide & Hernes 1987: 91).

oppsiktsvekkende er bedre stoff enn det normale og kjedelige. Den gode historieforteller må derfor tilpasse sitt stoff slik at det blir mest mulig oppsiktsvekkende.

Mange medie- og kulturforskere har påpekt at tabloidjournalistikk har mye til felles med gamle fortellinger, eventyr og myter. Fortellingsformer som gjennom hele menneskeheten har fanget oppmerksomhet og fungert som underholdning. Gjennom journalistiske grep rammer mediene skandalen inn i en tradisjonell narrativ form. Skandalens tidsforløpet følger eksempelvis ofte et fast mønster: Fra anklage (hvor kritikerne krever at synderen må få sin straff) via innrømmelser (hvor den uthengte må innrømme sine synder) og beklagelse (hvor han må tilkjenne sine udåder), før vi til slutt får avgjørelsen (hvor synderen får tilgivelse eller fordømmelse fra publikum). På samme måte som i klassiske eventyr tillegger mediene personene de skriver om et narrativt handlingsmønster og gjør dem stereotypiske. Som ved å presentere Syse som grådig ("Syse grådigper"), og Tønne som sleip ("Tønne den slue")...

En annen "regel" er at abstrakte fenomener som kan være vanskelige å forklare i tabloidformat, blir gjort "lettere" enn de egentlig er. I en politisk skandale blir gjerne det direkte politisk relevante stoffet vinklet som noe personlig. Det kan være alt fra spørsmål om moralsk ryggrad, mot, eller sorgreaksjoner i det en kan kalle melodramatisk preget journalistikk: En journalistikk som tolker eller oversetter abstrakte samfunnsmessige og politiske saker til hverdagspsykologiske og moralske termer (Gripsrud 2002: 240).

Til tross for at det finnes spekulative sider ved medieringen av politiske skandaler vil det være ensidig å bare fokusere på disse. En kan eksempelvis hevde at avsløringer i pressen har spilt en viktig rolle (både historisk og i de senere år) ved å stimulere til offentlig debatt i forhold til hvordan politisk makt blir oppnådd og utøvd, om standarden for oppførsel i offentlig liv, og om hvordan de som utøver makt (politikere) er ansvarlige for sine handlinger og beslutninger overfor folket (Thompson 2000: 264).

John B. Thompson mener en kan knytte en persons grad av synlighet til graden av å være skandaleutsatt. Desto mer man er i radio, tv, aviser og internett, desto mer synlig er man i det offentlige rom, og symptomatisk for dette har politikeres posisjon (stortingsrepresentant vs. minister) stor betydning for hvem som er og hvem som ikke er utsatt for skandaler (Thompson 1997:40). I Syse-saken er det selveste statsministeren som er utsatt, i Tønne-saken en tidligere helseminister med tilknytning til Norges mest kjente forretningsmann.

1.1 Rammeverk og problemstilling

Hvordan ble Jan P. Syse og Tore Tønne framstilt i VG og Dagbladet da det ble rettet mistanke mot dem om økonomiske misligheter i henholdsvis 1990 og 2002?

Jeg vil studere Syse- og Tønne-saken i flere perspektiv, men med hovedvekt på skandaleteori og mediedramaturgi. Analysen vil basere seg på de utgavene av Verdens Gang og Dagbladet som skrev om Syse og Tønne de første 19 dagene etter at hver av skandalene startet. Dette utgjør anslagsvis 196 artikler i Syse-saken og 76 i Tønne-saken. Innenfor denne perioden på 19 avisdager rakk både Syse- og Tønne-saken å ”avsluttes”. Tønne tok sitt eget liv, og saken fikk i så måte en ”naturlig” avslutning, mens Syse prøvde å ”renvaske” seg selv ved å bl.a. holde pressekonferanse hvor han viste til en granskingsrapport som han mente skulle sette et punktum for saken. Man merker også at deknningen i begge saker begynner å synke, noe som er en god indikator på at en avisføljetong nærmer seg slutten.

Jeg vil i Syse-saken hovedsakelig konsentrere meg om VGs mediering, og i Tønne-saken hovedsakelig konsentrere meg om Dagbladets, uten at dette skillet er absolutt. Av og til vil jeg også gjennomgå og se på Dagbladets dekning av Syse-saken og VGs dekning av Tønne-saken. Begrunnelsen for at hovedfokus sentreres rundt de to avisene som startet henholdsvis Syse- og Tønne-saken, er fordi jeg mener den avisen som ”graver fram” og starter en avsløringssak står i en egen posisjon i forhold til de avisene som ”henger” seg på. Dette fordi det som regel bare er én avis som sitter på det konkrete materiale som har ført til at det har blitt en sak. Bak dette materiale ligger gjerne lang tids gravejournalistikk der journalisten har foretatt en nitid innsamling av informasjon for å komme under overflaten av saken. Den nyhetsledende avisen kan i så måte ha klart å bygge opp et helt arkiv med ”bevismateriale” og vil være i en unik posisjon i forhold til andre aviser som ikke har tilgang på dette materiale. I så måte er det mest interessant å studere primærkildene, som i dette tilfellet er VG og Dagbladet.

Jeg mener en studie av Syse- og Tønne-saken vil kunne gi flere interessante innsikter:

- Den vil kunne si noe om journalisters regimakt, om hvordan de fremstiller de ulike aktørene i medieskandalen.
- Den vil kunne si noe om det politiske spillet som oppstår når en politiker gjennom løssalgspresen blir konfrontert med private tabber og moralske overtramp.
- Den vil kunne si noe om bruk av kilder som dramaturgisk grep.
- Og den vil kunne kaste lys over hvordan medieringen av en politisk skandale utspiller seg fra start til slutt, gjennom ulike faser og spenningskurver. VG og Dagbladet var ikke bare nøytrale og saklige

formidlere av informasjon i Syse- og Tønne-saken. De var også arenaer for utspill og verbale ”kamper” aktørene imellom, og de var selv aktører gjennom eget ”gravearbeid”, kommentarer, valg og vinklinger.

Jeg vil nå kort gjennomgå mer konkret og presisert de ulike underproblemstillingene som kan ledes ut av hovedproblemstillingen:

Medieskandalen: I boka *Political Scandal – Power and Visibility in the Media Age* (2000) definerer John B. Thompson den medierte politiske skandalen som en kamp over symbolsk makt hvor rykte og tillit står på spill. Han mener skandalen ikke nødvendigvis ødelegger et rykte og underminerer tillit, men at den har kapasitet til å gjøre nettopp det. Og på grunn av denne kapasiteten, dette potensiale til å ødelegge et rykte og dermed også den verdifulle tilliten til velgerene, er skandaler av stor betydning i politikken. I vestlige samfunn av demokratisk type er dessuten partiforskjellene ofte veldig små, noe som gjør at media tenderer mot å fokusere desto mer på politikernes personlige egenskaper, på at de oppfører seg som redelige medmennesker som ikke bruker sine posisjoner til å skaffe seg selv fordeler. I denne konteksten er rykte og ”image” en viktig del av det å være politiker. Ødelegges denne tilliten, er sjansen stor for at vedkommendes politiske karriere også blir ødelagt, eller iallfall svekket². Derfor utgjør den politiske skandalen en viktig samfunns makt, den har makt til å gjøre de mektige maktesløse (Thompson 2000: 234-45).

Men hva er det mer allment som kjennetegner en medieskandale? Både Thompson og Lull/Hinerman mener at hendelsene eller handlingene som er opphavet til skandalen har flere faste karakteristikk. Jeg vil i kapittel 5 (medieskandalekapitlet) gå nærmere i detalj om disse og knytte de opp mot Syse- og Tønne-saken. Dette hovedkapitlet skal redegjøre for perspektiver omkring skandalen som fenomen generelt, og analysere Syse- og Tønne-saken som medieskandaler spesielt. Dette vil gjøres ved å gjennomgå ulike typer og egenskaper ved politiske skandaler og redegjøre for hvordan Syse- og Tønne-saken plasserer seg i forhold til disse. Jeg vil også drøfte hva som kjennetegner den norske medieskandalen og knytte kjennetegnene opp mot Syse- og Tønne-saken. Ved å gjøre dette håper jeg bl.a. å finne ut hvorvidt det finnes tema som er mer skandalesensitive i Norge enn i andre land.

² Belastningen det enkelte ”medieoffer” kan føle etter å ha blitt utpekt som hovedperson i en sterkt kritisk avsløringssak kan være stor og reiser en rekke presseetiske spørsmål. Eksempler på dette kan være Bondevik og Jaglands sykdom, eller forhåndsdommen av Torstein Moland. Jeg har imidlertid valgt å ikke fokusere særlig på denne typen presseetiske og moralske spørsmål, bl.a. fordi dette gjøres utmerket i mange andre bøker, for eksempel: *3 uker i desember* (Brurås m.fl. 2003).

1. Hva kjennetegner den politiske medieskandalen? Hva er det som gjør at Syse- og Tønne-saken tilhører denne kategorien? Og hvilke forskjeller er det mellom Syse- og Tønne-saken som medieskandaler?

Mediedramaturgi: I ordet dramaturgi ligger forståelsen av hvordan man bygger opp en fortelling. Felles for alle dramatiserte beretninger, uansett form, er at de må ha virkemidler til å drive fortellingen framover. Mediedramaet tar gjerne form ved å innta en dramaturgisk spenningslogikk som vi kan finne igjen i fiksjon som teater, spillefilmer og såpeserier på fjernsyn (Eide & Hernes 1987). Mange kultur- og medieforskere har i så måte hevdet at medieskandalen består av formelstyrte narrativer, med klare skurker, helter, hjelpere og motstandere (Bird 1992:7-13). Personene som framstilles gjøres stereotypiske og enkle slik at det for leserne blir enkle å forholde seg til dem. Dette kan ha en dobbel virkning ved at historien blir mer dramatisk, samtidig som den blir lettere å forstå.

Jeg vil i dette kapitlet gjøre rede for teorier om dramaturgi generelt, og medieskandalens dramaturgi spesielt. Konkret vil jeg gjøre dette ved å gjennomgå den amerikanske føljetongjournalisten Thomas Frenchs krav til en journalistisk føljetong (gjennom fem punkter) og analysere Syse- og Tønne-sakens dramaturgi gjennom disse. Mer overordnet vil jeg lete etter hvilke hovedtyper som går igjen i VG og Dagbladets dramatiseringer av skandalen og undersøke hvorvidt det stemmer (som Lull & Hinerman mener) at det eksisterer en ”dramaturgisk oppskrift” på den medierte skandalen. På samme måte som Vladimir Propp (1928) og sekstitallets franske strukturalistiske fortellerteoretikere lette etter hva som kjennetegnet en fortelling, letes det i dette kapitlet etter hva som kjennetegner en føljetong-reportasje i form av en politisk skandale i pressen:

2. Hvordan ble Syse- og Tønne-saken presentert i VG og Dagbladet? Hvilke grep går igjen i dramatiseringen? Og (hvis de gjør), hvordan skiller dramaturgien i sakene seg fra hverandre?

1.2 Syses mange brudd på aksjeloven

Den 14. september 1990 braket saken som etter hvert skulle gå under føljetongoverskriften; ”Syse i storm”, løs i Verdens Gang. Mannen som skulle bli ufrivillig hovedrolleinnhaver het Jan P. Syse (H) og hadde vært statsminister i 11 måneder. Han hadde avløst Gro Harlem Brundtland (Ap) etter valget i 1989, og ledet nå en trepartiregjering med statsråder fra Høyre, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet. Midt under den vanskelige tiden høsten 1990, da EF-

saken nærmet seg bristepunktet innad i Regjeringen, avdekket VG lovbrudd i Jan P. Syses forretningsdrift av to bygårder i Oslo. På forsiden denne første dagen i saken skriver VG under overskriften ”Syse brøt aksjeloven”:

Statsminister Jan P. Syse har brutt aksjeloven som styreformann og aksjonær i selskapet AS Blaasenborg Pilestredet 88 i Oslo. Hverken for årene 1986, 1988 eller 1989 har selskapet sendt inn sine regnskaper til Brønnøysund-registret. Syse hevder at han har hatt det for travelt til å avholde generalforsamling i selskapet (14:forside³).

Den første artikkelen i saken sto på side tre, og var signert av Pål T. Jørgensen, den i dag kjente TV-verten. Overskriften lød: ”Brøt loven – Syse unnlot å sende inn regnskap”. Det går av denne klart frem at VG hadde solid grunnlag for å beskyldte Syse for lovbrudd. Etter at de hadde sett igjennom Brønnøysundregisteret hadde de nemlig funnet at det bare var regnskapet for året 1987 som fantes i registeret. Aksjeloven var her helt klar: Årsoppgjør og revisjonsberetning skulle ha vært sendt til regnskapsregisteret senest innen utgangen av henholdsvis juli 1987, 1989 og 1990. Opplysningene som lå til grunn for påstanden var også bekrefet både av regnskapsregisteret i Brønnøysund og av Jan P. Syse selv. VG rettet derfor flere kritiske spørsmål til lovbruddene Syse hadde gjort seg skyldig i. Den gjennomgående tonen i artikkelen er dømmende: ”*Det er ikke god nok grunn til å bryte norsk lov at en er statsminister*” (14: 3 & Fremo 1996: 9-11).

Dagen etter, lørdag 15.sept, har VG fått tittelen ”Syse i storm” som overordnet føljetongoverskrift på forsiden. Under denne ruver overskriften ”KNUST” etterfulgt av ”flere lovbrudd avslørt”. Syse selv er avbildet idet han sitter med bøyd rygg over noen papirer, med den ene hånden til å støtte hodet. Ingressen lyder: ”*Syse-skandalen vokser i omfang: Også i Camilla Collets vei 3 i Oslo, hvor statsminister Jan P. Syse bor og samtidig var styreformann i aksjeselskapet inntil tirsdag, har han unnlatt å sende inn regnskapene.*” Saken har med ett blitt til noe mer ved at lovbruddene viser seg å være større i omfang. Denne dagen har VG hele fem sider under tittelen ”Syse i storm”, og på lederplass går de til frontalangrep på det de mener er Syses forsøk på å bagatellisere⁴ saken: ”*Det er nettopp disse forsøkene på bortforklaringer og bagatelliseringer som gir grunn til å reise spørsmål om statsministerens dømmekraft*”(15:2). Lederen har for øvrig fått overskriften: ”Syse-svikt”: VG skriver her at Syse ikke bare har unnlatt å sende inn

³ Forklaring på referanseteknikk: Når jeg refererer fra Syse-saken skriver jeg dag og sidetall, eks: mandag 18, side 4 (18:4). Jeg tar ikke med avis, måned eller år. I Syse-saken er det VG som er min primærkilde og nevnes ikke annet så referere jeg alltid fra VG, refererer jeg fra Dagbladet skriver jeg dette i referansen. Det refereres alltid til måneden september og til året 1990 om ikke annet opplyses.

⁴ Syse hadde i NRK- Dagsnytt den 14.september på spørsmål om han ikke hadde brutt loven, svart: ”*Det er vel å sammenligne med, så vidt jeg har forstått, at man kjører noen kilometer, og det er endog noen ganske få kilometer, over fartsgrensen*” (VG 15: 6).

regnskaper til Brønnøysund i AS Blaasborg Pilestredet 88, men at han også som styreformann i et annet aksjeselskap, Camilla Collets vei 3, har brutt den samme loven. Det nevnes også at dette er hjemmeadressen til Syse. Og under stikket "Ikke lovlig revisjon" opplyses det om at Syse-selskapet A/S Blaasborg Pilestredet 88 ikke har fått sine regnskaper revidert på lovlig måte. Det er forretningsfører og advokat John Elden som har revidert regnskapene, i stedet for Birkeland og Uvholt revisjonsbyrå som Syse-selskapet har oppnevnt som revisor. Dette er et klart brudd på aksjeloven, da Elden verken er valgt eller har utdannelse/autorisasjon til å revidere selskapets regnskaper. Dessuten er det ikke lovlig at forretningsfører reviderer regnskapet. På den siste siden denne dagen går Syse selv ut med en full og uforbeholden unnskyldning under overskriften: "-Jeg beklager...": *"Jeg skjønner ingenting av dette, sukker statsministeren oppgitt. Det knallrøde slipset lyser hissig mot hvit skjorte. Han er blek, dratt i ansiktet, alvorlig og bitter, svært bitter"(15:7).*

Beklageligvis for Syse avsløres det de neste dagene at han kan ha brutt flere lover i forbindelse med sine boligaksjeselskap. Dette gjør at VG kan fortsette å holde liv i føljetongen med stadig nye avsløringer. I flere artikler i tiden fremover spekuleres det også i hvordan Syse kan ha gått fram for å tjene penger på sine lovbrudd, som i: "Pensjonsfond til millioner" (18:3). "Skattefrie millioner" og "Rik med Syse" (21:2 & 3), samt: "Lærebok i å omgå loven" (23:4). Alle fremstiller de Syse som en finansakrobat som ved å operere helt på kanten av loven flere ganger har kunnet ta ut skattefrie gevinster. Mange mener nå at Syse bør gå av, og det kommer kritikk fra alle kanter: Fra politikere, med Arbeiderpartiets leder Gro Harlem Brundtland i spissen, fra skatteeksperter, jurister og etikkprofessorer. VGs journalister er for øvrig blant de som er mest kritiske. Blant flere kritiske utspill skriver Olav Versto i en kommentarspalte 18. september at Syse må gå fordi de lovbrudd han har begått og måten han har taklet avsløringene på gjør at han ikke lenger fyller stillingen. VG triumferer også flere ganger på lederplass, hvor de "oppsummerer" Syses lovbrudd:

Det som er fremlagt for offentligheten gjennom solid og grundig journalistisk håndverk, er at Jan P. Syse har brutt aksjelovens bestemmelser om registrering av sine gårdselskaper i Regnskapsregisteret, at han har brutt aksjeloven ved å gi seg selv lån fra selskaper som ikke kunne yte slike lån, at han har brutt flere lover ved å misligholde revisjonsplikten, og at han i alle fall – og i beste fall, sett fra egen synsvinkel - har operert i en juridisk gråsoner i forhold til lov om borettslag ved etableringen av Blaasborg Pilestredet 88 som et boligaksjeselskap (22:2).

Etter som stadig flere avsløringer om nye lovbrudd fortsetter å komme, reagerer Syse med å gi revisor Lars T. Uvholt og skattejurist Håkon Løchen i oppdrag å granske alle sider ved hans personlige økonomi fra 1980 frem til 1990, samt å revidere alle hans regnskaper i de to boligaksjeselskapene. Dette ved å foreta det Syse selv omtaler som en uhildet og uavhengig

gransking. Mens Løchen foretar ”granskingen”, nekter Syse å uttale seg til pressen om alvorligheten av hans ”brudd” før granskingsrapporten foreligger. I denne perioden stiller flere politikere og pressefolk seg kritiske til Syses ”uavhengige gransking”, og stiller spørsmålstegn ved hvor objektiv advokat Løchen er overfor Syse, og hvorvidt granskingsrapporten kan anses som uavhengig. Mandag 22.9 holder Syse den varslede pressekonferansen hvor utfallet av rapporten offentliggjøres. Han kan da til et samlet pressekorps meddele at han på grunnlag av rapporten har konkludert med at hans overtredelser av aksjeloven ikke er av en slik karakter at han må gå av som leder for trepartiregjeringen: ”Jeg finner i dette materialet ikke grunnlag for at jeg skulle gå av som statsminister”, uttaler han (22:4). Rapporten fra advokat Løchen bekreftet imidlertid (i følge VG) mangelfull regnskapsførsel og at konstruksjonen A/S Blaasenborg Pilestredet befant seg i et juridisk grenseland.

Stormen rundt Syse roet seg allikevel ned etter som tida gikk, men det varte bare et par uker til det var klart at trepartiregjeringen som Syse ledet sprakk på uenighet om konsesjonslover og EØS. Kraftige etterdønninger tvang Syse til å trekke seg som Høyre-leder på landsmøtet i april 1991, to og en halv måned etter oppslaget i VG, men da (iallefall offisielt) av andre grunner enn avisføljetongen.

1.3 Tønnes ulovlige etterlønn

Den andre skandalen som skal studeres i denne oppgaven er Tønne-saken, som den ble hetende i Dagbladet, men som tragisk nok skulle ende under vignetten ”Tønne-tragedien”. Avsløringene startet med at Dagbladet den 4. desember 2002 skrev at tidligere helseminister Tore Tønne hadde jobbet for Røkke i forbindelse med fusjonen mellom Aker Maritime og Kværner høsten 2001. Førstesideingressen lød:

Dagbladet avslører: Tidligere Ap-statsråd Tore Tønne har mottatt 1,5 millioner for å ha hjulpet til da Kjell Inge Røkke klarte å overta det skakkjørte Kværner-konsernet. Tønne vil ikke opplyse hva hans arbeid med finanstrilleren konkret har bestått i, men jobben skal ikke ha vart mer enn seks uker. Det gir en dagslønn på nesten 36.000 kroner” (4:forside⁵).

Dagbladet skriver at Tønne for bare to måneder siden sendte sin første regning til advokathuset BA-HR med påtegningen ”delutbetaling av suksesshonorar i forb. m. kjøp av

⁵ Forklaring på referanseteknikk: Når jeg refererer fra Tønne-saken skriver jeg dag og sidetall, eks: mandag 22, side 3 (22:3). Jeg tar ikke med avis, måned eller år. I Tønne-saken er det Dagbladet som er min primærkilde og nevnes ikke annet så referere jeg alltid fra Dagbladet, refererer jeg fra VG skriver jeg dette i referansen. Det refereres alltid til måneden desember og til året 2002 om ikke annet opplyses.

Kværner”. Som avsender sto Tønne Consult, Tønnes heleide private selskap. Det fokuseres i artikkelen på tette bånd mellom Tønnes rolle som helseminister og hans forhold til Røkke og Kværner-styret, at regjeringen Stoltenberg gikk av 19. oktober og at Tønne 42 dager senere, den 30. november, ble innvalgt som nestleder i Kværner-styret. Et styre som ledes av storaksjonær Kjell Inge Røkke. Dagbladet mener Tønnes forhold til Røkke gjør at han er inhabil i Kværner-styret fordi han har vært medlem samtidig som han har mottatt lønn av Røkke. Dette i tillegg til at han som sjef i Statens nærings- og distriktsutviklingsfond (SND) ”sprøytet inn” 50 millioner i Røkkes fiskevirksomhet i 1998 (4: 4).

I en annen artikkel denne dagen refererer Dagbladet til to intervju de har hatt med Tønne den 3. desember. Her fremstilles han som meget knapp og uvillig til å forklare seg. Eksempelvis er han sitert med et kort ”nei” på følgende spørsmål: ”Har du hatt Kværner-oppdrag for noen?”. Artikkelen gir inntrykk av at Tønne vil holde ting skjult, men at da Dagbladet konfronterer ham med dokumentasjon, må han bl.a. innrømme at han har sendt krav for sitt arbeid. Tønne mener imidlertid han ikke har løyet på spørsmål om han hadde oppdrag for Aker RGI-systemet før fusjonen, dette (ifølge ham) fordi regningen fra Tønne Consult ikke er sendt til Aker RGI, men til advokatfirmaet BA-HR (4:5).

Dagen etter, den 5. desember, har saken fått en annen og mer alvorlig karakter. Tønne er igjen hovedoppslaget med overskriften: ”Hevet dobbel lønn”. Dagbladet skriver at Tønne søkte om etterlønn 18. oktober, i tillegg til at han ba om å få utvidet sin etterlønnperiode fra én måned til tre, dette dagen før regjeringen Stoltenberg gikk av. I artikkelen er det faksimile av Tønnes søknad om etterlønn, samt svaret fra Statsministerens kontor og fakturen fra Tønne på 1,5 millioner for seksukersjobben. Dagbladet kan med andre ord dokumentere at Tønne har mottatt ulovlig etterlønn da han åpenbart har hatt inntektsbringende arbeid i etterlønnperioden. Reglementet for avgåtte statsråder er at de har krav på én måneds etterlønn, mens de inntektsløse har krav på tre. Betingelsen for å motta etterlønn er at en ikke har inntektsbringende arbeid de påfølgende tre månedene etter statsrådsperioden. Tønne fikk således 194.862 kr. utbetalt under forbehold om at hvis det oppsto endringer i hans inntektsforhold, måtte etterlønnen stoppes. Det Dagbladet har avslørt, er nettopp at Tønne ble betalt for tjenester han leverte i perioden fra han gikk av som statsråd den 19. oktober, til han gikk inn i Kjell Inge Røkkes nye Kværnerstyre den 30. november 2001. Dette er bare litt over én måned, ikke tre. Dagbladet har derav regnet ut at Tønne til sammen har mottatt 129.908 kroner for mye i etterlønn fra staten (5: forside & 5-6).

På Dagbladets førsteside fredag 6. desember er det mer av den tøffeste sorten for Tønne: ”Skylder Røkke tre mill”. Bakgrunnen: ”Et hemmelig notat om Tore Tønne avslører tette

bånd". Hovedsaken denne dagen omhandler et hemmelig notat fra BA-HR (Kjell Inge Røkkes advokatfirma) som Dagbladet har fått tak i, og som i detalj beskriver svært tette økonomiske bånd mellom Tønne og Røkke. Mer konkret står det i dette interne notatet at Tønne skyldte Røkke et millionbeløp i form av et lån fra Aker RGI mens han satt i regjeringen som helseminister. Dette lånet skulle ha blitt gitt til Tønne da han var konsernsjef i Norway Seafoods. Dagbladet lar imidlertid både Tønne, Røkke og BA-HR få svare avkrefte på spørsmål om Tønne hadde et lån til Røkke da han var helseminister. Alle sier de at Tønne ikke hadde noe lån hos Aker RGI da han var statsråd, men at han har hatt et lån på tre millioner kroner fra Aker RGI siden april i år. Daglig leder i BA-HR, Bjørn Gabriel Reed sier at det interne notatet er feil, og at det skal korrigeres. Dagbladet mener imidlertid at notatet sverter Tønnes troverdighet og integritet. Og de hoverer på lederplass med at Tønne først når han blir avslørt gjør opp for seg, med punchline: *[...]Det skulle bare mangle[...]*. (6:4).

Etter at saken har fått roe seg litt kan Dagbladet onsdag 11. desember igjen komme med en ny avsløring:

Advokatfirmaet BA-HR firedoblet en regning til Kjell Inge Røkkes Aker RGI og krevde timelønn opp mot 10 000 kroner. På den måten økte BA-HR regningen med 1,5 millioner kroner – et beløp som tilsvarer det Tore Tønne fikk utbetalt i honorar for sin Kværner-jobbing (11:forside).

Budskapet er at advokathuset har forsøkt å dekke til de tette økonomiske båndene mellom Røkke og Tønne. Saken fortsetter i ukene fremover, ikke ett leserbrev i avisen taler til Tønnes fordel, og enhver ekspert skal hevde at påstandene mot ham er alvorlige og må følges opp. Gjennomgående for saken er at Tønne forholder seg taus, han stiller ikke til intervju og er i det hele tatt svært uvillig til å forklare seg om sakens innhold. Etter at Økokrim hadde valgt å offentliggjøre etterforskningen av ham, var det bare å avvente mente Tønne selv; de hadde lovet at de skulle prioritere saken slik at han kunne regne med en avklaring før jul (Hippe 2003: 43).

Søndag 22. desember tar imidlertid det hele en tragisk vending. Den fete overskriften til VG lyder: "Tore Tønne funnet død". Dagbladet har samme overskrift, men den er mye mindre og plassert over en annen sak. Begge reportasjene kan imidlertid fortelle at Tønne har vært savnet siden natt til 21. desember og at han er funnet død ved en rasteplass i Lier, like ved sin bil.

2. ET KORT HISTORISK RISS OVER DEN KRITISKE OG AVSLØRENDE JOURNALISTIKKEN

Jeg vil i dette kapitlet vise at den kritiske og avslørende journalistikken ikke er et fenomen som har oppstått som lyn fra klar himmel det siste tiåret, men at den har forløpere langt tilbake. Sigurd Allern påpeker i så måte i boka *Nyhetsverdier* (2001:23) at en svakhet ved den hjemlige pressedebatten om ulike typer ”medieforfall”, er at den altfor ofte har et for kort tidsperspektiv som nærmest fremstiller tabloidjournalistikken som en 1990-2000-tallsmote.

2.1 Undersøkende journalistikk i norsk presse

Den maktkritiske og etterforskende journalistikken tok for alvor av i Norge på midten av 1960-tallet, hvorav den fant sin form inspirert av Watergate-skandalen på 70-tallet og fortsatte inn i 80- og 90-årene med en skarpere profilering og skjerping av den kritiske journalistikken. En manifistering av den nye posisjonen kom med etableringen av *Stiftelsen for en kritisk og undersøkende presse* (SKUP) i 1990, som i ettertid har delt ut pris for fremragende undersøkende journalistikk hvert eneste år. Det finnes (som jeg i dette kapitlet vil vise) imidlertid forløpere for denne journalistikken her til lands som går så langt tilbake som til 1800-tallet.

a) Den kritiske og undersøkende tradisjonen, eldre enn man skulle tro

Undersøkende journalistikk blir ofte sett på som en relativt ny type journalistikk som først for alvor skjød fart etter at to amerikanske journalister “felte” landets president (Richard Nixon) i Watergate-avsløringene i 1972-74. Symptomatisk for dette er at da *Verdens Gang* i 1990 avdekket statsminister Jan P. Syses regnskapsmangler, uttalte Syse til *Aftenposten* at dette var [...] *et ledd i en ny type journalistikk [...]*, hvor Syse fikk støtte av medieprofessor Svennik Høyer. Det er mulig at norsk presse i vår nære historie har vært lite opptatt av å avdekke maktpersoners private økonomiske disposisjoner da de kan ha definert disse til å ligge utenfor offentlighetens interesse. Men å snakke om en ny type journalistikk, er allikevel å ta munnen for full (Østlyngen & Øverbø 1998: 48).

Allerede på 1830-tallet finner vi forløpere for den undersøkende journalistikken vi har i Norge i dag. Det mest markante eksempelet fra denne tidlige fasen mellom 1814 og 1850 er *Statsborgeren* som kom ut i Christiania i perioden 1831-37. Mest beryktet var redaktøren og

grunnleggeren Peder Pedersen Soelvold. Han så det nemlig som sin oppgave å avsløre korruperte tjenestemenn og peke på urettferdigheter i det norske samfunnet. Henrik Wergeland som var bidragsyter og senere overtok som redaktør (1835-37), skrev dette om bladet under Soelvolds redaktørtid:

Statsborgeren var et slags Alligator, som i seks Dage laa skjult i sit slam, men gabede baade hørligt og synligt den syvende, slugende da et halvt Dusin Embedsmænds gode Navn og Rygte i sig. Fanden var i den tid meget mindre frygtet end Statsborgeren (Wergeland i Kvam 1995: 73).

Soelvold var utvilsomt en pioner når det gjaldt kritisk journalistikk som rettet seg mot maktthavere. Men en for mange enda mer kjent skikkelse som også drev en kritisk “blekke” med hovedbeskjeftigelse å tale myndigheter og øvrighetspersoner imot, var Marcus Thrane med sitt *Arbeiderforeningernes Blad*. Thrane måtte imidlertid stanse bladet etter at han hadde utfordret myndigheter og kongemakt med radikale krav om alminnelig stemmerett og bedre sosiale vilkår for husmenn og arbeidere (Ottosen, Røssland & Østbye 2002: 28-30).

b) VG mot en ny og mer kritisk journalistikk

VGs popularisering startet på 1950-tallet og avisen kom ut i tabloidformat i 1963. Journalistikken har siden vært spaltet av en blanding mellom sensasjon og grundighet. Da VG ble etablert i 1945, var det som en borgerlig avis, men uten direkte partipolitiske bånd. Avisen skulle være uavhengig, liberal, åpen og seriøs. Til sammenligning med Dagbladet kjennetegnes VG ved at de er forsiktigere, og mer ”borgerlig”, men også mer folkelig. Det som imidlertid gjelder for både VG og Dagbladet, er at begge blander det sensasjonelle med det seriøse: ”Norges to riksdekkende løssalgssaviser i tabloid er begge preget av en ’schizofreni’ som åpenbart er til å leve med – og til å leve av” (Eide 1995).

VG har vært den største avisen i Norge siden begynnelsen av 1980-tallet, og er blitt den nyhetsbedriften i Norge med størst innflytelse på andre medier, bl.a. ser en at avisens layout og journalistiske sjangre kopieres av andre aviser. VG er i så måte en ledende innovatør i utviklingen av det journalistiske feltet. Som nevnt er det karakteristisk for VG at den veksler mellom harde og myke nyheter, som f.eks. mellom politikk og kjendiseri, som regnes for det ’viktige’ og det ’likegyldige’ innholdet. I så måte er avsløringsjournalistikken svært viktig fordi den gir avisen legitimitet i tider da mange vil si at løssalgssaviser ikke skiller seg stort fra ukeblader som Se og Hør og Her og Nå. Ved slike anklager kan VG slå i bordet med at de er den avisen som har vunnet flest SKUP-priser, og at de slik sett er fanebærer for den kritiske og undersøkende journalistikken (Halse 2005: 43).

Eide skriver i *Popularisering, modernisering, strukturering* (1998) at Kings Bay-skandalen⁶ innvarslet en mer selvbevisst holdning blant de politiske journalistene i VG, og at det med Kings Bay oppstod en ny pågåenhet i den politiske journalistikken. Særlig kom dette til uttrykk i de nye industriskandalene som dukket opp. Eide mener en gjennomgang av Kings Bay-saken viser at VG med den utviklet en mer populær-politisk-journalistikk og således gjorde viktige steg mot å bli en populæravis. Han vektlegger spesielt to momenter, at de la stort vekt på det menneskelige aspektet ved de politiske aktørene, og at avisen selv ble en viktig aktør i saken. Eide mener altså at norsk presse generelt, og VG spesielt, med Kings Bay-saken endret noe av selve måten å drive journalistikk på. De gikk nå bort fra sitt opprinnelige program og sin rolle som arena for det politiske ordskifte og ble i større grad en aktør i det politiske spill, med egne meninger og med egne kampanjer (Eide 1998:323-24).

Symptomatisk for dette var at det fra begynnelsen av 60-tallet var stadig flere journalister i VG som ble satt til å arbeide med personrettet og kritisk journalistikk. En kan si hovedutviklingen i den politiske journalistikken i VG de siste 30 årene nettopp har vært mer aktiv bruk av egen rolle og egen mediemakt. Referatene fra Stortinget er avløst av en politisk reportasje som spiller på hele den moderne journalistikkens virkemidler. I siste halvdel av 1980-årene ble også den undersøkende journalistikken en velbrukt vimpel i en profesjonaliseringprosess som skjød fart i VG. Det ble en ny giv for en grundigere, mer kildekritisk og undersøkende journalistikk (Eide 1995b:401).

c) Dagbladet blir populær

Dagbladets popularisering startet allerede på 1930-tallet, mens tabloidformatet lot vente på seg helt til 1983. Med populariseringen begynte Dagbladet å satse på nye journalistiske stoffområder for å skaffe avisen nye lesergrupper. Det ble i tillegg til de tradisjonelle sjangrene satset på krim, kvinnestoff og det kuriøse, eller sagt med andre ord; lettere og mer underholdende stoff. Spesielt etter krigen med den nye konkurransen fra VG gjaldt det om å nå fram til grupper som tradisjonelt sett ikke leste partiaviser, eller aviser overhodet (Ottosen m.fl 2002: 136). En kan i denne perioden se at Dagbladet med sine nye standarder for stil og innhold fikk et gjennombrudd som underholdningsavis, hvor hensynet til leserne ble satt

⁶ Kings Bay-saken var en hendelse som resulterte i regjeringsskifte i 1963. Denne oppstod etter en ulykke der 21 mennesker mistet livet i Kongsfjord-gruven «Esther I» på Svalbard 5. november 1962, derav det engelske navnet Kings Bay. Grunnen til ulykken er fortsatt en uløst gåte, men det spekuleres i at gruven var i altfor dårlig stand. Tønseth-rapporten som ble presentert sommeren 1963 avdekket grove brudd på sikkerhetsforskriftene, og de ikke-sosialistiske partiene fremmet derfor mistillitsforslag mot regjeringen. Forslaget ble vedtatt med 76 mot 74 stemmer, og regjeringen Gerhardsen gikk av (Wikipedia.no).

først. Med veksten i de nye stoffområdene ble Dagbladet en utpreget underholdningsavis og vant lesere gjennom en systematisk utvikling av avisproduktets lette, variert underholdende og melodramatisk interessante sider (Dahl m.fl 1993: 401-402).

Einar Olsen i NTB hevder det skjedde et viktig skifte i Dagbladet da Arve Solstad overtok som redaktør i 1965. Solstad representerte den tunge, politisk-kulturelle siden av Dagbladet med rot i den radikale delen av det gamle Venstre. Han lot journalistikken bli et mål i seg selv, hvorav den undersøkende journalistikken ble en naturlig del av dette (Kvam 1995: 74). Dagbladets 30 år fra 1963 til 1993 er uløselig knyttet til Solstads redaktørtid og journalistikk, det blir sagt at det var han som førte Dagbladet fra blekke til bedrift, og over i tabloid. I sin egen journalistikk var han ingen typisk nyhetsjeger, men han hadde fått Narvesenprisen for å fornye norsk politisk journalistik med sin kombinasjon av kritisk frekkhet og magistral dosering, i så måte var han en slags inkarnasjon av Dagbladets tradisjonen (Hompland i Dahl m.fl 1993: 522-523).

Martin Eide oppsummerer Dagbladets-tradisjonen når han skriver at Dagbladstilen historisk har vært å forstå som forsøk på en forening av stilistisk frihet, frekkhet og friskhet med journalistisk uavhengighet. Han mener vi gjennom Dagbladets historie kan spore en gjennomgående insistering – på ikke å akseptere et skille mellom sak og person, – på ikke å akseptere tradisjonelle journalistiske sjangerkonvensjoner, samt at avisen har ført et bevisst oppgjør med objektivitetsidealet (Eide i Dahl m.fl 1993: 461-62). Det blir i henhold til dette ofte hevdet at Dagbladet er spaltet mellom å være en politisk markant kulturavis vs. Boulevardavis, og i forhold til VG blir det sagt at Dagbladet er friskere og mer fandenivoldsk.

d) Den kritiske og undersøkende tradisjonen etter Kings Bay

Generelt ser en at norske aviser i forhold til utenlandske kom senere i gang med kritisk og avslørende journalistikk. Noe av grunnen til dette kan forklares ved at de i forhold til de utenlandske avisene “sverget” lenger til partiloyaliteten. Dette gjorde at de var mer opptatt av å representere sine respektive parti enn de var i å “grave” og skrive sensasjonelle historier for å øke salget (Partistøtten gjorde dem langt på vei økonomisk uavhengige). Hovedinntrykket er at avisene i perioden 1920 til 1970 var et spesifikt politisk medium. Den politiske journalistikken var refererende snarere enn kritisk granskende.

Blant årsakene til at journalistikken etter hvert ble mer kritisk og granskende var den nevnte Kings Bay-krisen i 1963. Denne engasjerte folk på en måte som politikk ikke hadde evnet å gjøre tidligere. Det skyldtes foruten pressens nære dekning også for en stor del at

politikerne nå kom helt inn i stua til folk takket være NRK og fjernsynet. Hele den avgjørende stortingsdebatten i august 1963 ble for eksempel overført i TV (Ustvedt 2005: 104). I 1965 opplevde Norge også et regjeringsskifte av historisk karakter da Gerhardsen-regjeringen gikk av og 20 års nesten sammenhengende Arbeiderpartistyre ble brutt. Dette ga rom for en friere journalistikk i A-pressen, som gikk fra å være posisjons til å bli opposisjonsaviser (Simensen 1999: 99).

Etter Kings Bay og regjeringsskiftet ble politiske lekkasjer⁷ mer en del av det politiske spillet, og åpne landsmøter og ”åpen regjering” førte til at den politiske journalistikken tok nye retninger. Borten regjeringens indre motsetninger på 70-tallet ga også, om enn noe ufrivillig, et bidrag til en journalistikk som satte søkelys på det som ellers foregikk i lukkede rom. Et annet forhold som fikk mediene til å bli mer offensive og selvstendige var Arbeiderpartiets nederlag i EF-saken i 1972. Etter dette ble avisenes partibinding gradvis svekket (Kvam 1995: 74-76). Journalistenes opprør mot partistyrte journalistikk kom naturlig nok sterkest til uttrykk i Arbeiderpartiaviser, men generelt ble konflikten mellom partiets linje og journalisters holdninger klarere skilt da avisene dekket EF-kampen (Østlyngen og Øverbø 1998: 59). Perioden etter 1970 er i det hele tatt preget av en stadig mer profesjonell grunntone i pressen. Det er imidlertid først i løpet av de siste tiårene at den undersøkende journalistikken er blitt konkretisert som en aktiv del av den journalistiske ideologien. Det nye tiåret førte med seg en skarpere profilering og skjerpning av den kritiske journalistikken, side om side med en tydeligere tabloidisering (Tretterud i Ottosen 2004: 68).

Men hvordan er tilstanden for den undersøkende journalistikken i Norge i dag? I avisa *Siste Skup* (for SKUP-konferansen i Tønsberg 19.-21.mars 2004) i artikkelen: ”På vikende front” (s.10-12), hevder frilansgranskerne Arne Eriksen og Bård Michalsen at den kritiske og undersøkende journalistikken i Norge er på vikende front, og at det er et tidsskille rundt 2001. Påstanden bygger på dybdeintervjuer med 25 journalister og arbeidsledere, og analyse av omfattende tallmateriale rundt medias bruk av Elektronisk postjournal (EPJ) for perioden 1997-2003. Ifølge denne undersøkelsen mener to av tre journalister at den kritiske og undersøkende journalistikken er på vikende front. Produksjonspress og nedbemanning blir nevnt som årsaker til at dag-til-dag-journalistikk blir prioritert først (HTML4). Allikevel ser

⁷ Bortenregjeringen gikk av februar 1971 som en følge av at Dagbladet 23. februar dette året hadde avslørt en rapport om at statsminister Borten på et fly hjem fra Brussel og EEC forhandlinger hadde snakket med lederen for EEC-motstanderne i Norge hvor han hadde dratt opp et fortrolig notat som kunne gavne EEC motstanderne (Ustvedt 2005: 144).

man av perioden fra 1997-2003 at det her er flere kjente avsløringssaker, som for eksempel: Fidecosaken i 97 (Terje Rød Larsen) Søviknessaken og Kjølner-saken (voldtekt FRP) i 2001, samt Norman- og Medhaugsaken i 2003. En tendens er gjerne at det er de største og rikeste avisene som har flest avsløringer. Dette som en konsekvens av at de som selger flest aviser også har flest ressurser i form av tid og penger til å drive med den krevende gravejournalistikken.

Om en skal summere opp så ser en at også den norske avistradisjonen, som i USA og Storbritannia, kan spores tilbake til forrige århundre, til en Marcus Thrane som angrep datidens økonomiske og politiske elite, eller til en Peder Soelvold som avslørte korruperte tjenestemenn. Jostein Gripsrud skriver i så måte i boka *Mediekultur, mediesamfunn* (2002) at tabloidisering og kritikk av den er hundre år gamle fenomener. Og at det er verdt å ha dette i bakhodet om en vil unngå å overdramatisere de siste årenes utvikling. Han legger imidlertid til at selv om prosessen eller tendensen er gammel, så betyr ikke det at den ikke stadig finnes og stadig bør møtes med kritikk og forsvar av journalistiske idealer (Gripsrud 2002: 241).

Man bør altså være forsiktig med å trekke paralleller for langt, dagens gravejournalister driver utvilsomt en svært annerledes og mer intim journalistikk enn det journalistene gjorde på 1800-tallet.

3. METODISKE (SELV)REFLEKSJONER

Metodelæren skal hjelpe forskeren med å treffe hensiktsmessige valg forut for, og i etterkant av innhenting av empirisk materiale. Det mest grunnleggende for god metode er at man velger en fremgangsmåte som er hensiktsmessig i forhold til den problemstillingen man har valgt. I mitt tilfelle hvilken fremgangsmåte som er best egnet til å belyse hvordan Syse og Tønne ble framstilt i VG og Dagbladet, samt hvordan disse kan karakteriseres som medieskandaler. I dette kapitlet vil jeg gjøre noen metodiske funderinger omkring oppgavens hensikt, og om fremgangsmåten for analysen av prosjektets empiriske materiale. Jeg vil med andre ord begrunne de valgene jeg har tatt.

3.1 Valg av data, fremgangsmåte og metode

Mitt primærmateriale består av avisene VG og Dagbladet slik de foreligger i papirutgaver eller på mirkofilm. Grunnen til at jeg vil analysere avisene i originalversjon, er at jeg foruten tekst og ordbruk også er interessert i å analysere bildebruk, layout og sammensetning. Jeg vil med andre ord ha et helhetlig perspektiv til avisartikkelen.

Tekstanalyse dreier seg om å plukke en tekst fra hverandre gjennom å stille spørsmål til den, men også om å sette den sammen igjen på en ny måte som kan gi økt forståelse for teksten. Den tekstanalytiske situasjonen har vært sammenliknet med en dialog: Analytikeren stiller spørsmål til teksten og prøver å besvare dem med hjelp av de begrep og perspektiv som mobiliseres i analysen (Østbye m.fl 2002: 67-69). Denne ”dialogen” står svært sentralt i min egen gjennomgang av Syse- og Tønne-saken. Jeg vil stille spørsmål med utgangspunkt i medieteori (som Lull/Hinerman og Thompsons 8 ”krav” til en medieskandale), og besvare dem med analyse av VG og Dagbladets artikler om Syse- og Tønne-saken. Jeg gjør det samme i dramaturgikapitlet, der jeg analyserer Syse- og Tønne-saken gjennom journalisten Thomas Frenchs fem ”krav” til en avisføljetong.

Innholdet i tekster kan undersøkes på flere måter. I min undersøkelse vil jeg hovedsakelig ”svare på spørsmål” som kan innledes med det spørrende pronomenet: ”hva?” (– hva kjennetegner den politisk institusjonelle skandalen, – hva er det som gjør at Syse- og Tønne-saken tilhører denne kategorien). Og mer tendensiøse spørsmål som går i retning av: ”hvordan?” (– fremstilles Syse og Tønne positivt eller negativ – bruker journalistene dramaturgiske grep for å gjøre artiklene mer ”salgbare”). Litt overordnet kan en si jeg vil studere hvordan Syse og Tønne presenteres i forhold til de andre aktørene (motstandere/hjelpere) i skandalekapitlet (kap.5). Og studere hvilke dramaturgiske valg

journalistene gjør, og som kjennetegner medieskandalen, i dramaturgikapitlet (kap.6). Dog vil både innhold og struktur studeres i begge kapitler.

Det gjelder å finne ut hvilke sider av et fenomen man primært bør fokusere på for best mulig å være i stand til å løse den problemstillingen man arbeider med. Noen ganger vil en kvantitativ analyse være å foretrekke, andre ganger en kvalitativ. Andre fenomener igjen er av en slik natur at de egner seg best å studere med både et kvantitativt og et kvalitativt perspektiv. Litt forenklet kan en si at kvantitativ vs. kvalitativ metode er ”tellemetoden” mot kontekst og fortolknings-metoden. Martin Eide skriver i sin doktoravhandling at tallenes tale ikke er saliggjørende, dog ikke heller å forakte, men at en kombinasjon av ulike kvantitative og kvalitative data og metoder kan være å foretrekke (Eide 1998: 80). Dette prosjektet faller inn under sistnevnte, dog vil hovedmetodikken være av den kvalitative art.

For å få en forståelse for medieringen av Syse- og Tønne-saken mener jeg man må gjøre en helhetlig analyse hvor de ulike artiklene tolkes og forstås i en sammenheng. Syse- og Tønne-saken som medieskandaler var situasjonsbestemte og tilhørte en større kontekst som omfatter personlige, sosiale, historiske og kulturelle forhold. Metodeteoretikerne Marshall og Rossman skriver i boka *Designing Qualitative Research* (1999:32-34) at kvalitativ metode er å foretrekke dersom forskningen er eksplorerende eller deskriptiv og opptatt av prosesser mellom individer eller grupper av mennesker. I Syse- og Tønne-saken er forholdet mellom Syse/Tønne og VG /Dagbladet sentralt, men det er vel så viktig hvordan andre politikere, eksperter, ”folket” og ”forståsegpåere” forholdt seg til dem. Jeg er med andre ord opptatt av å fortolke et samspill mellom ulike individer og grupper av mennesker som sammen utgjorde ”karaktergalleriet” i Syse- og Tønne-saken.

For å få et helhetlig inntrykk av medieringen må jeg vektlegge en rekke faktorer; som at de to tilhørte ulike parti, at de hadde ulike institusjonelle roller, at de var svært ulike som personligheter, at de hadde ulik fortid som politikere, at kildene kunne ha en egen politisk agenda osv. Med fokus kun på kvantitative data tror jeg ikke analysen ville evnet å vise hvor komplekst sosialt fenomen en medieskandale er, og således ikke klart å gi et fullstendig bilde av Syse- og Tønne-saken. Mange interessante fenomener i medieskandalen lar seg ikke umiddelbart kvantifisere, og for å få fram flere av disse tror jeg den kvalitative metoden er mest fruktbar.

Når jeg allikevel velger å ha med en mindre kvantitativ undersøkelse, er det fordi jeg tror denne kan evne å gi et innsiktsfullt riss over hvilke mengdemessige dimensjoner dekningen av Syse- og Tønne-saken fikk (i VG og Dagbladet), før de resterende kapitlene går dypere inn i selve materialet, og tolker og forstår VG og Dagbladets medietekster.

3.2 Prosjektets samfunnsvitenskapelige fruktbarhet

Jeg mener problemstillingen min er fruktbar ut fra samfunnsvitenskapelige kriterier, og at en analyse av den avslørende politiske journalistikken i Norges to største løssalgaviser kan legitimeres på grunnlag av den makt denne journalistikken har generelt, og den makt disse to aviser har spesielt. VG og Dagbladet er henholdsvis Norges største og tredje største avis og utgjør slik sett en sentral del av den norske offentligheten. Avisene har som en følge av sitt høye opplag makt til å sette saker på dagsorden og til å påvirke hva folk skal være opptatt av. Journalister har dessuten gjennom medieskandalen makt til å påvirke opinionen i bestemte retninger og til å kunne endre samfunnsretninger (som utfall av valg) ved å fokusere på enkelte saker foran andre. En kan i så måte hevde at ved å studere Syse- og Tønne-saken i nevnte aviser, at studien kan gi et innblikk i hvilket omfang sakene hadde i den offentlige debatten, samt hvordan VG og Dagbladet var med og påvirket folks oppfatning av henholdsvis landets statsminister og en tidligere helseminister. Noe som for øvrig kan ha vært med å påvirke folks oppfatning av de mektige og inflytelsesrike institusjonene (og partiene) disse to representerte.

En annen ”grunn” som kan legitimere et studie av Syse- og Tønne-saken er at konsekvensene av denne type journalistikk som retter seg mot enkeltpolitikere kan få store følger for vedkommende den rammer. I så måte kan det være interessant å gå denne nærmere i sømmene, ikke nødvendigvis med utgangspunkt i å stemple den som årsak til eventuelle utfall, men mer for å ”dissekere” den, og for å finne ut hvilke egenskaper den består av.

Så vidt jeg kjenner til er det heller ikke gjort en komparativ analyse mellom Syse- og Tønne-saken tidligere.

3.3 Metodebevissthet

Troverdigheten til de analyserte data i kvalitative undersøkelser handler ikke først og fremst (som i kvantitativ metode) om standardiserte målinger og ”objektive” resultater. Det handler mer om å redegjøre for hvordan en har gått fram ved innsamling og tolkning av det empiriske materialet (Hellevik 1997). I det følgende vil jeg derfor vurdere mine egne metodevalg opp mot pålitelig- gyldighet- og generaliseringskravene (reliabilitet-, validitet- og generaliserbarhetskravene) det er vanlig å stille til vitenskapelige arbeider.

a) **Reliabilitet:** Reliabilitet betyr pålitelighet og gjelder kvaliteten i innsamlingen, bearbeidingen og analysen av data. Å kreve reliabilitet kan spesielt i kvalitative studier være problematisk, dette fordi man innenfor denne tradisjonen ikke har de samme nøyaktige

måleredskapene som man har i mer ”harde” disipliner. Det viktigste måleinstrumentet innenfor den kvalitative forskningen er i så måte forskeren selv (Gentikow 2005: 58 & Østbye 2002: 40).

I Syse- og Tønne-saken: Da hovedmetodikken for min oppgave er kvalitativ tekstanalyse, kan jeg ikke oppfylle reliabilitetskravet i bokstavelig forstand. Medietekster (artiklene), er polysemiske, budskapene er mangetydige og kan fortolkes på forskjellige måter. Det ligger derfor i studieobjektets natur at det er umulig å definere én fortolkning som den eneste riktige. Isteden må jeg prøve å sannsynliggjøre at de fortolkningene jeg gjør er rimelige ut fra den metoden jeg har valgt. Mine tolkninger av VG og Dagbladets avisartikler er derfor ikke konstante og selvsagte. Den enkelte forsker vil alltid være påvirket av utenforliggende faktorer som; oppvekst, holdninger og verdier (såkalt kulturell bagasje). Ulike forskere kan derfor komme til å gjøre ulike vurderinger basert på de samme artiklene. Jeg mener imidlertid det er en styrke ved prosjektet at jeg analyserer to relativt like norske politiske medieskandaler. Ved å gjøre dette gis det et perspektiv på fenomenet som jeg ville vært foruten om jeg bare hadde analysert en sak. Jeg tror Syse- og Tønne-saken kan virke komplimentære, at analysen av den ene utvider forståelsen for den andre. Jeg mener også at det er en styrke ved min studie at en så stor del av analysen tar utgangspunkt i ledende medieskandaleteori, og slik består av velprøvde skandaleanalysemetoder.

b) Validitet: Validitet vil si gyldighet (eller troverdighet/bekreftbarhet), og går først og fremst på relevanse av data og analyse i forhold til problemstillingen. Begrepet er så omfattende at det er vanskelig å gi en helt presis og dekkende definisjon, men grovt sagt betyr validitet å måle det en sikter mot å måle, om det som undersøkes har relevans i forhold til problemstillingen, om en har utført analysen ”skikkelig”. På et generelt grunnlag kan en kanskje si at en kvantitativ analyse har sin styrke når det gjelder å holde høy reliabilitet, mens en kvalitativ analyse bringer forskeren tettere inn mot kjernen av de teoretiske begrepene og dermed skårer høyt på definisjonsmessig validitet (Østbye m.fl 2002: 39-40).

I Syse- og Tønne-saken: Dette prosjektets problemstilling er å studere hvordan Syse og Tønne ble framstilt i VG og Dagbladet gjennom et skandale- og et mediedramaturgi-perspektiv. Jeg mener valget av medieteori og mediedramaturgi gir seg selv. Det er mer relevant å stille spørsmål ved metodikken for hoveddelen av oppgaven, mer konkret Lull, Hinerman og Thompsons påstand om at en nyhetssak må tilfredsstillende visse kriterier for å ”kvalifisere” som medieskandale, og den påfølgende analysen av Syse- og Tønne-saken

gjennom åtte av disse ”kravene”. Spørsmålet iht. validitet blir da om denne omfattende analysen evner å si noe relevant iht. problemstillingen? Siden jeg har valgt å gi denne gjennomgangen så høy status mener jeg selvsagt at den kan det: Gjeldende teoretikere er langt fremme når det gjelder skandaleteori og har kommet fram til disse ”kravene” gjennom analyse av en rekke medieskandaler. I så måte evner jeg ved å analysere Syse- og Tønne-saken gjennom allerede etablerte skandalekriterier å la min egen studie bli en del av det teoretiske feltet som allerede finnes vedrørende medieskandaler. På samme måte velger jeg i mediedramaturgikapitlet å bruke mye plass på å gjennomgå og analysere noen punkter, formulert som råd, gitt av en journalistisk praktiker om hvordan journalister bør bygge opp sine føljetonger. Jeg gir med dette den amerikanske journalisten Thomas French uvanlig stor status med tanke på at han ikke er noen ledende akademiker, snarere en vellykket journalist. Grunnen til at jeg gir French denne statusen er fordi jeg mener hans innsikter i føljetongens dramaturgi vil være fruktbart i forhold til å påpeke og identifisere journalistiske dramaturgiske virkemidler. Det at han selv er journalist gir analysemetoden troverdighet og nærhet iht. den empirien jeg undersøker. Problemstillingen lover jo å studere hvilke dramaturgiske grep journalistene gjorde bruk av. I så måte tror jeg ved å undersøke hvorvidt VG og Dagbladets journalister i Syse- og Tønne-saken forholdt seg til Frenchs råd, at studien kan evne å øke den definisjonsmessige validiteten.

c) **Generaliserbarhet:** Kan prosjektets konklusjoner generaliseres? Kan funnene som kommer som et resultat av problemstillingen sies å gjelde på et generelt grunnlag? Problemer knyttet til generaliserbarhet kan ses på som en del av reliabilitetsproblemene: Er de generaliseringene vi gjør på grunnlag av analysen vår pålitelige? Har vi lov å gjøre dem? (Østbye m.fl 2005: 41).

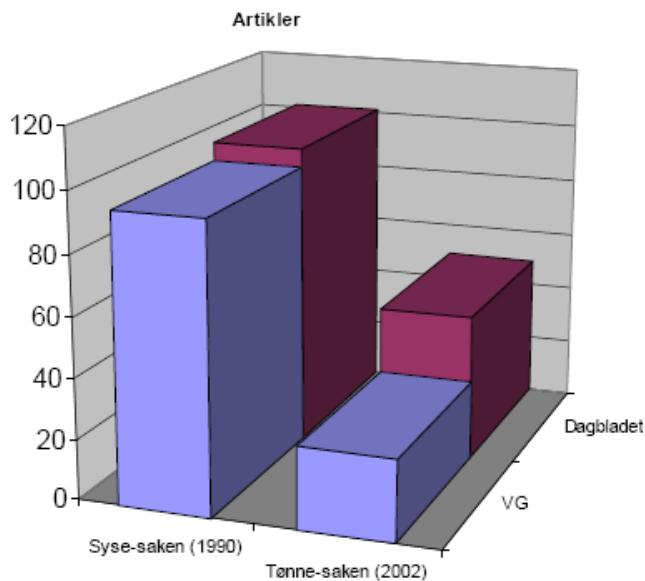
I Syse- og Tønne-saken: Er det mulig å si noe typisk og trekke større linjer ut fra dette prosjektet ved å studere Syse- og Tønne-saken slik VG og Dagbladet presenterte dem? Vil denne analysen kunne komme over trekk ved VG og Dagbladets politiske skandalejournalistikk som kan sies å gjelde generelt for norsk presse? Et poeng som taler for dette er at VG og Dagbladet i egenskap av å være Norges største og tredje største avis (målt i opplag), på mange måter fungerer som trendsettere for andre norske medier, og at de dermed kan antyde noe om det norske mediesamfunnets og journalistikkens tilstand. Det som taler imot en slik generalisering er at VG og Dagbladet har en del særtrekk som bare kan knyttes til at de er løssalgstilpassede populæraviser. En kan derfor innvende at jeg ikke kan si noe om i hvilken grad pressen generelt har forandret sin skandalejournalistikk/politiske

avsløringsjournalistikk ved bare å sammenligne to løssalgsaviser. Jeg vil imidlertid anta at jeg har funnet indikatorer på tendenser som i fremtiden kan bli å se også i abonnementsaviser. VG og Dagbladet er journalistisk ledende, dvs. at de er først ute ved å ta i bruk nye journalistiske sjangre og virkemidler. Og innen gravejournalistikk er de størst og utviklende. En kan derav hevde at tendenser en ser i løssalgspresen på et senere tidspunkt kan komme til å gjøre seg gjeldende også i abonnementsaviser. Historien viser at disse tar etter løssalgsavisene og adapterer journalistiske virkemidler (spesielt innen den gravende-/avslørings-journalistikken).

Nye forskningsbidrag må og vil alltid måles opp mot tidligere kjent viten. Kriteriet for et godt bidrag blir da om det bidrar til ny viten og/eller trekker den gamle i tvil, og om det kan tenkes å ha en produktiv virkning. Jeg vil hevde at jeg gjennom en analyse av Syse- og Tønne-saken ved å anvende ”etablert” teori, har vært med på å styrke medieskandalefeltet innen medieforskningen. Snarere enn å trekke eksisterende teorier i tvil, har jeg brukt ledende forskeres⁸ viten som et grunnlag for analysen og dermed styrket feltet.

⁸ Spesielt har jeg lagt vekt på skandaleteoriene til den engelske professoren i sosiologi ved University of Cambridge, John B. Thompson. Han regnes som en av de ledende forskerne innen temaet politiske skandaler og politikermoral.

4. EMPIRISK KVANTITATIVT OVERBLIKK

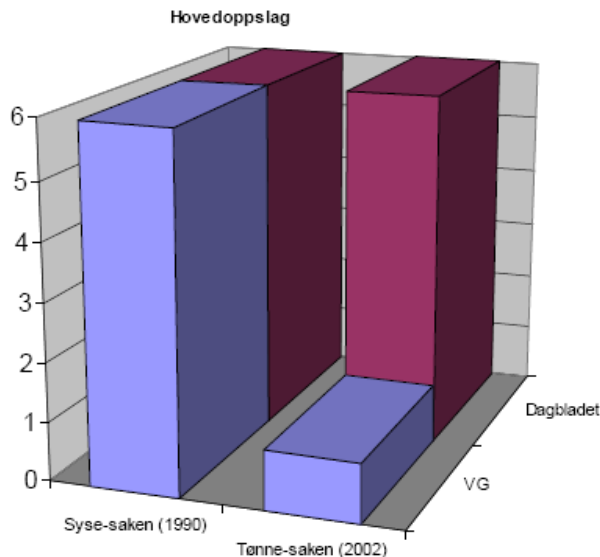

Tabellen⁹ viser at både VG og Dagbladet hadde klart flere artikler i Syse-saken enn de hadde i Tønne-saken. Noe uventet ser en også at Syse-saken i Dagbladet har et større antall artikler enn Syse-saken i VG. Jeg skriver ”noe uventet” fordi en skulle regne med at den avisen som starter en avslørings sak også er den avisen som skriver mest om saken, men forskjellen er imidlertid liten. Differansen mellom

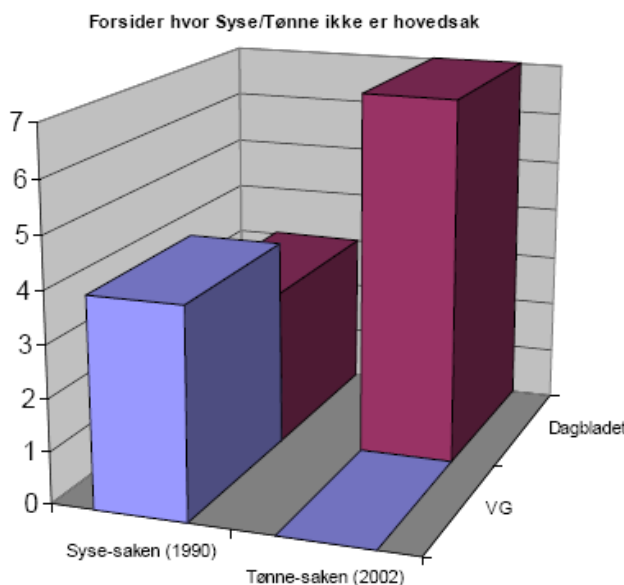
antall artikler i Syse- og Tønne-saken er på 68 (flere artikler om Syse) i VG og 52 (flere artikler om Syse) i Dagbladet. Hva kan denne forskjellen i avisartikler mellom Syse- og Tønne-saken indikere? Tallene er iallfall interessante med tanke på underproblemstillingen: ”Har VG og Dagbladet endret seg over perioden på 12 år som skiller Syse-saken fra Tønne-saken?”. En ser av dette diagrammet at begge avisene hadde en klart større dekning av Syse-saken enn de hadde av Tønne-saken. En kan dog ikke konkludere med at VG og Dagbladet er blitt ”snillere” av den grunn. I denne undersøkelsen har jeg bare målt forekomsten av antall artikler som omtaler Syse- og Tønne-saken, ikke hva som faktisk står i de gjeldende artiklene. Jeg synes imidlertid tallene er interessante, spesielt siden de er så tydelige. Differansen mellom VG og Dagbladets dekning av Tønne-saken er på 22 i favør av Dagbladet¹⁰. En ser altså at det var relativt stor forskjell i dekningen av Tønne-saken mellom de to avisene (noe som kan forklares ved at VG bevisst valgte å holde en lav profil i Tønne-saken helt til siste slutt), mens Syse-saken hadde omtrent lik prioritert i begge aviser.

⁹ Jeg har valgt å legge det mer tekniske ved den metodiske tilnærmingen i et eget vedlegg, dette for å få mer flyt i den løpende hovedteksten, se: Vedlegg 1. Jeg legger også datatabellene som diagrammene er utarbeidet fra i et eget vedlegg, se Vedlegg 2.

¹⁰ Det ”nye” Dagbladet ble lansert med brask og bram 30.oktober 2002 med målsetting om å gjenerobre det ressursrike og kunnskapsrike publikum ved å forsterke og utvikle avisens identitet og slagkraft. Dagbladet manglet imidlertid en lenge etterlengtet suksess på nyhetssiden. Rapporten *tre uker i desember* mener dette kan ha vært en årsak til at avisen kjørte så hardt på i Tønne-saken (Brurås m.fl 2003: 19).

at begge aviser hadde stor tro på at Syse-saken ville selge, mens bare Dagbladet trodde Tønne-saken ville selge i like stor grad. En annen forklaring kan være at VG ikke ville identifisere seg med Tønne-saken og dermed at de av andre enn rent kommersielle grunner valgte å ikke ha denne på forsiden. VGs ene forsider (FUNNET DØD, 22.des) indikerer at VG ville holde en lav profil i Tønne-saken, at de ikke ville ha den på forsiden før den tok en dramatisk og uventet vending som forandret alt.

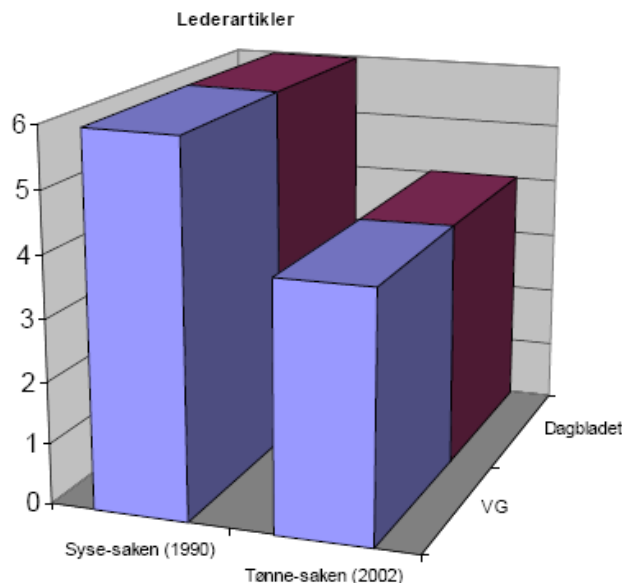
ikke ville identifisere seg med den på samme måte som Dagbladet som til sammen har Tønne på forsiden som hoved- eller bisak hele 13 ganger, dette mot VGs ene.

VG og Dagbladet har nøyaktig samme antall hovedoppslag hvor Syse-saken er blikkfang, mens differansen er stor i Tønne-saken hvor VG bare har ett hovedoppslag, mens Dagbladet har seks. Forsiden i tabloidaviser blir ofte betegnet som en salgsplakat, noe som gjør at en ved å se hva løssalgsvisene velger å ha på forsiden, også kan få et innblikk i hva de tror vil selge. I så måte kan det tyde på

I dette diagrammet som viser antall forsider hvor Syse/Tønne-saken kun er bisak¹¹, ser vi at VG og Dagbladet har omtrent like mange forsider i Syse-saken, VG har én forsider mer enn Dagbladet. I Tønne-saken er differansen større. Her har Dagbladet syv ”biforsider”, mens VG ikke har noen. Dette forsterker inntrykket av at VG ikke ville ”markedsføre” Tønne-saken, at de

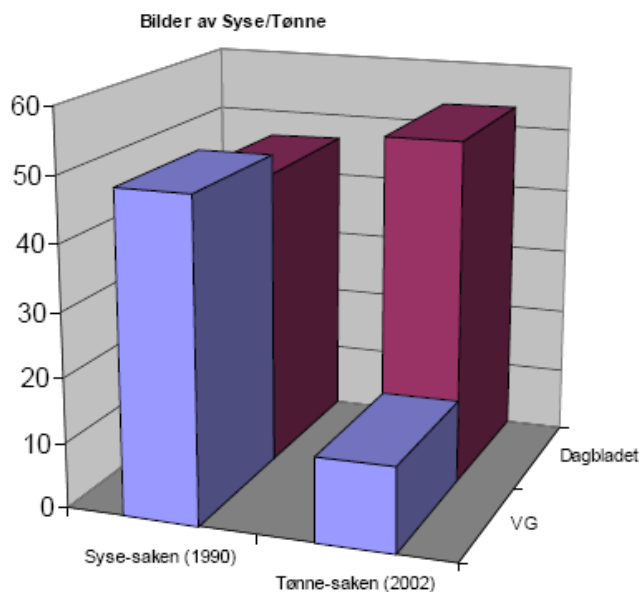
¹¹ Jeg registrerer at utvalget i Tønne-rapporten: *Tre uker i desember* i deres kvantitative undersøkelse har kommet fram til at det er 5 forsider hvor Tønne er bisak, eller henvisninger side 1, som de kaller det. Dette til forskjell fra mine 7. Jeg vet ikke hvilke kriterier de har lagt til grunn, men antar forskjellen kan forklares ved at de kun har regnet med henvisninger av en viss størrelse. Også når det gjelder antall lederartikler er det en forskjell mellom utvalgets måling og min. De har funnet 3 ledere og jeg 4 (Brurås m.fl 2003:14).

VG og Dagbladet har like mange ledere i både Syse- og Tønne-saken. I Syse-saken er dette

”forståelig” siden avisene også hadde omtrent like mange artikler, men i Tønne-saken som var en liten sak i VG, og en stor i Dagbladet, er forholdet mer interessant. Siden dekningen av Tønne-saken i Dagbladet var så mye større ville det også vært naturlig om de hadde flere ledere enn VG, noe de altså ikke har. VG har derav flere ledere enn Dagbladet relativt sett. En forklaring på dette kan være at selv om VG valgte en lav profil i saken, så ønsket

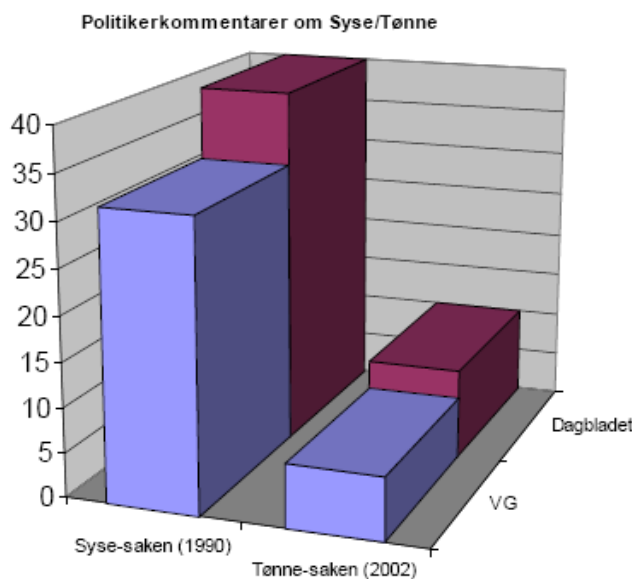
de allikevel å mene noe om den. Noe de fikk ”utløp” for i lederspaltene.

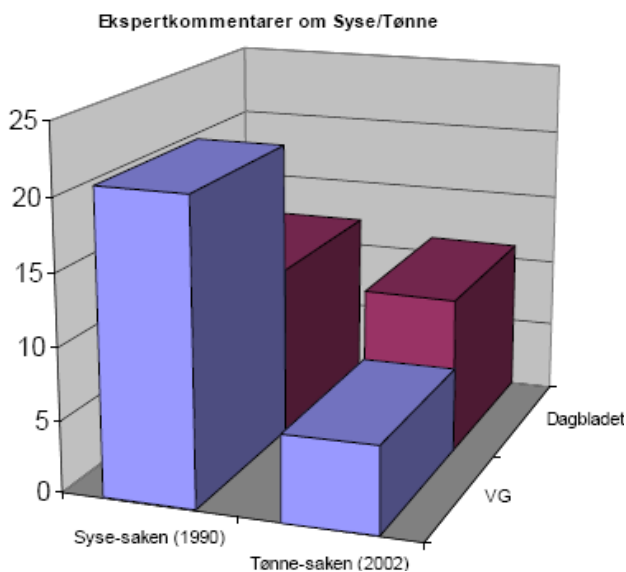
Diagrammet som viser antall bilder av Syse/Tønne er det eneste hvor Dagbladet har en målbar økning enheter fra Syse-saken til Tønne-saken (6 flere bilder). En ser altså en liten stigning i Dagbladets billedbruk (iallfall når en tar høyde for antall avissider/artikler), mens VG har stor nedgang i billedbruk fra Syse-saken til Tønne-saken. Det at VG har så få bilder av Tønne er symptomatisk for

avisens dekning av saken. VG har langt flere bilder i Syse-saken enn i Tønne-saken, og differansen i forhold til Dagbladet er på hele 40 bilder i sistnevnte. Et bilde kan si mer enn tusen ord sies det. Og jeg mener et bilde av Syse/Tønne i en sak som dette kan si noe om i hvilken grad avisen personifiserer saken. Det er i så måte ikke urimelig å hevde at Dagbladet var mer intime i Tønne-saken enn VG var, mens intimitetsgraden i Syse-saken i både VG og Dagbladet var ganske lik (på samme nivå som billedbruken i Tønne-saken i Dagbladet). Som nevnt i kapittel to mener mange at tabloidavisene er blitt mer intime de siste årene. Min lille undersøkelse vedrørende billedbruk i Tønne/Syse-saken (som kan være en indikator på intimitet) viser imidlertid at bruken av bilder har vært relativt konstant.

Det er i Syse-saken klart flest politikerkommentarer både i Dagbladet og VG. Dette kan hovedsakelig forklares ved at førstnevnte også hadde flere artikler i Syse-saken, og da

naturlig også har flere politikerkommentarer. Allikevel er differansen enda større i politikerkommentarer (enn den var målt i antall artikler), noe som kan antyde at det relativt sett var flere politikerkommentarer i Syse-saken. Men hva skyldes den voldsomme forskjellen mellom Syse- og Tønne-saken? Syse var statsminister da avsløringene begynte, noe som gjør at dette var ”mer” en politisk skandale enn det Tønne-saken var. Først og fremst tror jeg dette innebærer at det var mer ”nyttig” for andre politikere å komme med kritikk, tatt i betraktning av at Syse på daværende tidspunkt var statsminister, enn det i Tønne-saken var å kritisere en avgått helseminister. (Tønne ble aldri en typisk politiker, mer en fagmann innen jus/økonomi. Det var mer i egenskap av sin dyktighet enn som markert politiker at han ble tatt inni AP-regjeringen.) Det er jo opposisjonens oppgave å hele tiden skulle fortelle hva som er galt med de som styrer. Forskjellen er allikevel slående, noe som kan tyde på at Syse møtte hardere kritikk (da omtrent alle politiske kommentarer var av negativ art) enn Tønne fra politikerhold.

Det er klart flest ekspertkommentarer (Ekspertene utgjør hovedsakelig jurister, advokater, revisorer og professorer i jus, samt ulike typer eksperter på moral og etikk.) i Syse-saken i VG, mens antallet er jevnt lavere i Tønne-saken i både VG og Dagbladet. Dog er antallet kommentarer relativt jevnt mellom Dagbladets dekning av både Syse- og Tønne-saken. Hva kan forklare denne forskjellen i bruk av

ekspertkommentarer? En måte en kan "forstå" hvorfor Dagbladet hadde færre ekspertkommentarer i Syse saken enn VG er at de ved å intervjuer færre eksperter, med vilje inntok en mindre kritisk holdning overfor Syse enn det VG gjorde, og dermed bevisst intervjuet færre eksperter. Dette kan igjen være en indikasjon på at Syse møtte hardere kritikk enn Tønne. En må imidlertid innvende at forskjellen mellom Dagbladets bruk av eksperter er minimal mellom Syse- og Tønne-saken. Noe som kan antyde at Dagbladet generelt gjør mindre bruk av eksperter i sine artikler enn det VG gjør.

Om en bare skal se på sak, så hadde Syse brutt en rekke paragrafer i aksjeloven som er til dels svært innfløkt. Dette kan innebære at VG trengte ekspertkommentarer for å tolke Syses lovbrudd for sine lesere. Det forklarer imidlertid ikke hvorfor differansen til Dagbladets ekspertkommentarer er så stor. Trengte man ikke i Tønne-saken også en tolkning av lovverket? Tønnes brudd må da kunne sies å være like avanserte, eller iallfall like vanskelige å forstå som Syses? Det er med andre ord vanskelig å konkludere basert på disse tallene, men jeg vil allikevel mene at de kan gi en indikasjon på at Dagbladet bruker mindre ekspertuttalelser enn VG generelt, samt at de kan antyde at VG i Syse-saken valgte en mer kritisk holdning overfor Syse enn VG.

5. SYSE- OG TØNNE-SAKEN BELYST GJENNOM MEDIESKANDALEN

5.1 Hva kjennetegner medieskandalen?

Skandaler¹² i løssalgsaviser åpner et vindu inn til andre menneskers liv, lar oss ”stikke hodene inn” for å granske skjebnene deres, moralisere over valgene de gjør, kjenne skadefryd, sinne, misunnelse, irritasjon, glede, sympati og håp over det som skjer med dem (Giæver 2004: 37). Skandaler er underholdende og evner å bringe fram et rikt mangfold av følelser hos publikum. I ”tulleboka” *Norsk litteraturhistorie fritt etter hukommelsen* (2001) skriver humoristen Knut Nærum at folk alltid har villet høre historier, og at historiene alltid har fortalt noe om sitt publikum. Nærum nevner i så måte at da 800.000 nordmenn mai 2001 så fjernsynsprogrammet ”*Big brother*”, forteller det at en tredjedel av Norges voksne befolkning er mer interessert i andres privatliv enn i sitt eget (Nærum 2001:43). Nærum setter vitterlig det hele på spissen, men slår likevel fast et poeng mange vil kunne si seg enig i, og som i høy grad også gjelder for medieskandalen. Folk liker å høre detaljer om andres privatliv slik at de for en stakket stund kan tillate seg å glemme sitt eget. Voyeurisme er et ord for dette, som for øvrig Hitchcock-klassikeren *Rear window*¹³ (1954) eksemplifiserer på en utmerket måte. I *Rear Window* sitter hovedpersonen foran viduet i flere dager og kikker på de som bor i blokken overfor han. Med voyeurisme menes menneskets trang til å se andre mennesker gjøre ting. *Rear Window* prøver å snu dette mot oss selv og tar opp kikkemotivet i vår interesse i å se film, så vel som vår interesse for å høre detaljer om andres privatliv. Det er mye av det samme ”kikkemotivet” som ligger til grunn for at medieskandalen er en slik lesersuksess.

Ifølge både John B. Thompson, Stephen Lull og James Hinerman er det viktigste kjennetegnet ved den medierte skandalen at den involverer private handlinger som bryter med bestemte verdier og/eller normer i samfunnet, og som blir offentliggjort og narrativisert til en fortelling gjennom media. Videre må bruddet bli sett på som en trussel mot den dominerende moralen i en gitt kultur til en gitt tid i et gitt samfunn. Fokuset i skandalen er alltid rettet mot den eller de som kan holdes ansvarlig for bruddet med, og/eller trusselen mot disse normene og verdiene. Det må følgelig være mulig å spore bruddet til spesifikke

¹² ”En skandale refererer til handlinger eller hendelser som involverer ulike typer overtramp som blir kjent for andre, og som er alvorlig nok til å provosere frem offentlig respons” (Thompson 2001:13).

¹³ *Rear Window* regnes ofte som ”the voyeur-movie”.

personer som kan holdes ansvarlige for handlingen(e). Denne ”personaliseringsprosessen” er sentral for å gjøre en ”vanlig” nyhet om til en skandale (Thomson 1997:40 & Lull & Hinerman 1997: 3-4).

Medieskandalen forholder seg som regel på en eller annen måte til offentlige personers private ”tabber” (karakterfunksjonen). Fokuset på det private forsvarer av pressen fordi de mener offentlige personers private atferd kan fortelle oss noe vi har bruk for å vite om vedkommendes egnethet i den offentlige funksjonen. Ofte omtales dette ”forsvarsverket” som ”liv-og-lære”-normen: Det skal være samsvar mellom erklærte idealer og vedkommendes egen atferd. Pressen kontrollerer i så måte at myndighetspersoner retter seg etter de lovene de selv har gitt, eller er satt til å håndheve (Raaum 1999: 88-89). Pressen legitimerer den intime avsløringsjournalistikken ved å henwise til at personens handling(er) kan få betydning for folks/velgernes tillit til vedkommende, og dermed at det iht. en demokratisk tankegang er viktig at informasjonen kommer ut. Raaum hevder også at det eksisterer en enighet i pressen om at det finnes egne regler for omtale av offentlige personer. Mer konkret innebærer dette at offentlige personer kan behandles med mindre varsomhet enn ikke-offentlige personer (Raaum 1999:76-77).

Ifølge journalisismen¹⁴ som ideologi består journalisters samfunnsoppgave i å være ”vaktbikkje” og å overvåke/avdekke forsøk på manipulasjon og maktmisbruk fra makthaverne mot folket. Göran Rosenberg skriver i så måte i boka *Tanker om journalistikk* (2003) at: ”En kjent makthaver trengt opp i et hjørne med lyssky gjerninger på samvittigheten og panisk skrekk i blikket er mediekulturens journalistiske høydepunkt” (Rosenberg 2003:36).

Journalister skal fungere som folkets redskap, de skal stille folkets spørsmål og slik kunne utfordre de etablerte, det være politikere eller næringslivsledere (Allern 2001A:21). En ser med dette at medieskandalen naturlig kan ”oppstå” som en følge av den journalistiske ideologien.

a) Hva kjennetegner den norske medieskandalen?

Values and norms have differing degrees of what we could call ’scandal sensitivity’, depending on the social-historical context and the general moral and cultural climate of the time (Thompson 2000:15).

¹⁴ I samfunnsoppdraget ligger kimen til et journalistisk mistak (Eide 1999) – til en ideologisk posisjonering begrepsfestet som ”journalisme” (Petersson 1994). Med journalisme menes da – kategorisk framstilt – en journalistisk tendens til å dele samfunnet inn i tre personkategorier, nemlig makthaverne, vanlige folk og journalister. Eller sagt med andre ord: i kilder, publikum og journalister. Mellom makthavere og publikum – altså ”folk” – inntar journalisten en mellomposisjon, men alltid i allianse med vanlige folk. I henhold til sin yrkesideologi har nemlig journalisten i oppgave å verne folk mot forsøk på manipulasjon fra kildenes, dvs. makthavernes side (Raaum (1999) i Skjeie 2001:237).

Historien, omfanget og varigheten til skandaler varierer fra et land til et annet. Alle nasjoner er forskjellige og har sine egne særtrekk som gjør at enkelte tema lettere blir til skandaler der enn i andre land. Anders Johansen skriver i boka *Talerens troverdighet* (2002) hvordan nasjonen ofte oppfattes som “*en samlet enhet*” med felles karaktertrekk. At forestillingen om nasjonen gjerne oppfattes som en slags forstørret utgave av familien og vennekretsen, på den måten at vi tenker nordmenn har en felles folkesjel og væremåte slik at vi ligner hverandre, omtrent som medlemmene i en familie. Og at vi slik kan distingvere oss fra andre folkeslag (temperamentsfulle italienerne, rolige engelskmenn, livlige afrikanere osv.) (Johansen 2002:350). Poenget til Johansen er ikke at alle i Norge er like, og sitatet ovenfor er nok ført i pennen med en smule ironi, men allikevel mener Johansen at det finnes en tradisjon for å tenke på folkeslag som monotone, og som innehavere av helt konkrete egenskaper. Jeg synes Are Kalvø eksemplifiserer dette på en underholdende måte i boka *Syden* (2002):

Himmelen er engelsk politi, tyske mekanikarar, franske kokkar og italienske elskarar, i eit samfunn organisert av sveitsarar. Helvete er engelske kokkar, tysk politi, franske mekanikarar og sveitsiske elskarar, i eit samfunn organisert av italienarar (Kalvø 2002: 235-36).

Både sosiologer og antropologer har imidlertid lenge kritisert denne oppfatningen og nyansert den med studier som viser at alle nasjonalstater, har og alltid har hatt, stor grad av kulturell dualitet. Men selv om det ikke er slik at nordmenn bokstavelig talt har en felles sjel og væremåte, er det mulig å se at det finnes egne trekk ved enhver nasjon, trekk som skiller nasjoner og folkeslag fra hverandre og som gjør dem spesielle (Johansen 2002:11). I forhold til medieskandalen mener John B. Thompson at årsaken til at enkelte tabutema har mer skandalepotensiale enn andre er infløkt, men at det er en kombinasjon av flere forhold som avgjør, som kulturelle og institusjonelle forhold (Thompson 2000: 160). Det kan derfor være interessant å se nærmere på noen forhold ved Norge som nasjon og nordmenn som folkegruppe som kan virke determinerende på hvilke skandaletyper som gjør seg mest gjeldende her.

Sosialantropologen Thomas Hylland Eriksen oppsummerer i *Typisk Norsk* (1993) at summen av de mange analysene av norsk identitet og norsk væremåte fra de siste årene gjør det mulig å fremsette noen hypoteser om hva som kjennetegner den gjennomsnittlige nordmann. Hylland Eriksen mener at hypotesene stort sett henger sammen, og at de til sammen skaper en kraftig pakke av nøysomhet, likhetstrang, bygderomantikk, moralisme, idealisering av det enkle og en dyp skrekk for alle slags forskjeller, selv de kjønnsmessige, hvor han til slutt gjør en oppsummering i syv punkter. Jeg finner de tre siste mest interessante å referere til i denne sammenheng:

- Enkelhet. Ettersom vi mangler en stolt militær historie og har en lite ærefull politisk historie, ettersom haute cuisine aldri utviklet seg i landet og ettersom likhetstanken gjør det utstuderte og ekstravagente suspekt, dyrkes det enkle som verdi i seg selv. Denne verdien henger sammen med
- Naturen. Norge inneholder mye natur og få mennesker, og intet er mer ... unnskyld, naturlig i en slik situasjon enn å gjøre naturen til et nasjonalt symbol.
- Puritanisme. Gode, solide nordmenn – fra pinsemenighetene til ml-bevegelsen – er opptatt av den ene sanne sannhet og den ene gode moral, og de elsker å moralisere – noe som opplagt har mye med likhetsideologien å gjøre (Hylland Eriksen 1993:84-85).

Sagt med andre ord: Det norske selvbildet er ruralt, puritansk, egalitært og alt i alt bondsk. I politisk sammenheng ser en at norske politiske ledere skal ligne på folk flest, på samme tid som de skal være ”bedre”, og mer moralske. Litt på samme måte som elever ikke forventer å se sin lærer full eller i slåsskamp, forventer velgerne at politiske ledere skal være moralsk plettfrie. De skal være ”best blant likemenn”. Vi forventer at politikerne skal være folkelige, samtidig som vi forventer at de ikke skal gjøre de feilene folk flest gjør. De skal være våre like, men likevel bedre.

Som Hylland Eriksen var inne på kan man kanskje si det eksisterer en ideologi/tenkemåte som sier at man helst ikke skal vise fram sin rikdom i Norge. Enda verre er det om personer i høye stillinger gjennom sine verv karrer til seg ekstra midler, eller lever ekstravagant/som jetsetere. Vi bor tross alt i et land hvor to av de mest beundrede personer, Kong Olav og Einar Gerhardsen¹⁵, er mest kjent og beundret for henholdsvis et trikkebesøk og det å bo i blokkleilighet (satt litt på spissen...). Sagt med andre ord; at de på tross av sine posisjoner som henholdsvis konge og statsminister ble beundret for at de oppførte seg som helt ”vanlige” norske medborgere. Mange vil være enige i at ord som nøysomhet og puritanisme godt betegner Gerhardsen-epoken (1945-65). Denne epoken er svært sentral i norsk historie og må sies å ha satt et betydelig “spor i folkesjela“, dette fordi den mer enn noen annen tidsepoke ”gjorde” nordmenn til et egalitært/likhetselskende folkeslag. En kan i så måte forstå at skandaler som omfatter grådighet, der gjerne penger er involvert, er mer egnet til å utløse skandale i Norge enn i andre og mindre egalitære nasjoner. Typiske skandaler i Norge kan være spørsmål om offentlige personers grådighet. En ser da også at relativt nye politiske skandaler som Rød-Larsen-, Tønne- og Norman-saken, alle kan gå under denne kategorien.

I land som Italia og Frankrike er det færre sex-skandaler, men flere korrupsjonssaker

¹⁵ I det nylig sendte NRK-programmet: *Store Norske* (desember 2005) ble disse to i en avstemning der seerne skulle kåre de mest betydningsfulle nordmennene gjennom tidene, kåret til henholdsvis Norges mest og nest mest betydningsfulle nordmann. Det ble til sammen avgitt godt over 400.000 stemmer (html: 6).

enn i Norge, mens Storbritannia er kjent for å ha mange sex-skandaler. Norman-saken¹⁶ ville eksempelvis lite sannsynlig oppstått i land som Italia og Frankrike, heller ikke i like stor grad i Storbritannia, da det i disse landene er mer vanlig enn det er i Norge med en overklasse hvor et ekstraavagant forbruk er av det “vanlige“. I Norge er den sosiodemografiske avstanden mellom folk historisk sett relativt liten, og vi har aldri hatt en adel eller overklasse. Disse faktorene kan være med å gi grobunn for det en kan kalle “smålighetsskandaler“ (jf. A. Sandemoses jantelov, 1933) eller “grådighetsskandaler“. Disse må kunne sies å være skandaletyper som helst oppstår i nasjoner hvor avstanden mellom folk (sosialdemografisk) er relativt liten.

Norske pressehistorikere peker gjerne på at norsk presse ikke var like tidlig ute med intimjournalistikk som en del andre lands presse når de skal forklare forskjellene mellom norsk og utenlandsk journalistikk. Historisk har det altså vært en relativt høy terskel for å trykke informasjon om offentlige personers privatliv i norsk presse. Anders Giæver gir i sin bok: *Sladder! – Bedre enn sitt rykte* (2004) noen eksempler på at norsk presse i motsetning til det mange i dag tror, faktisk har vært i stand til å holde på hemmeligheter og unnlatt å offentliggjøre potensielt skandale-stoff. Giæver nevner blant annet at det på Stortinget var kjent i over 20 år at Per-Kristian Foss (Høyre) var samboer med redaktør Jan Erik Knarbakk i VG – senere direktør i Schibsted. Giæver skriver videre at Foss sitt privatliv på langt nær er den eneste hemmeligheten stortingsmiljøet har vaktet over. Det ble heller aldri offentlig omtalt at Stortingspresident C.J. Hambro i mange år bodde sammen med sin elskerinne på Hotell Bristol i stedet for hjemme hos familien. Og ingen skrev om Reiulf Steens store alkoholproblemer og psykiske problemer mens han var leder i Arbeiderpartiet, eller da Gro Harlem Brundtlands yngste sønn tok livet av seg høsten 1992. Norske medier har generelt sett vært forsiktige med å omtale selvmord og ekteskaps- og alkoholproblemer blant offentlige, eller barn av offentlige personer (Giæver 2004: 24-26). En kan se en tendens til at antall skandalesaker i norsk presse i et historisk perspektiv har vært relativt beskjedent. Odd Raaum er enig med Giæver i dette, og skriver i boka *Pressen er løs!* (1999) at det er en sterk tradisjon i norsk presse for diskresjon om private forhold, noe han mener blant andre Reiulf Steen har nytt godt av: “På tross av at mange pressefolk visste mye om hans personlige problemer, skrev de lite og uklart om dem. I ettertid har også flere pressefolk beklaget selvsensuren” (Raaum 1999: 86).

Raaum skriver at norsk presse av og til har gått så langt i å holde tilbake private

¹⁶ I november 2003 skrev VG at arbeids- og administrasjonsminister Victor D. Norman hadde sprenget grensene for representasjon med flere hundre tusen kroner. Avisen skrev bl.a. at han skal ha krevd å få tilgang på piano i statsrådsleiligheten. En rekke medier og opposisjonspolitikere kastet seg på og kritiserte Norman.

opplysninger at personene som ble beskyttet endog kan ha tapt på det. Som eksempel nevner han statsminister Odvar Nordli (Ap) kroniske hodesmerter. Hadde folk fått kjennskap til denne sykdommen mener han det kunne ha bidratt til forståelse for hvilke spesielle belastninger Nordli var utsatt for, og hvorfor han gikk av før tiden (Raaum 1999:86). Det er naturlig nok ikke enighet om dette, Reiulf Steen hevder stikk i strid med Raaum i sin bok *Maktkamp* (1989) at politikere er utsatt også i Norge, at; *[...]norske politikere har liten eller ingen beskyttelse rundt sitt private liv. I tillegg er det offentlige flomlyset blitt mer nådeløst med årene[...]*(Steen 1989: 204 i Raaum 1999:86).

Det siste vil nok de fleste gi Steen noe rett i, hva som var en skandale på 1990-tallet var ikke en skandale i 1940-50, og det finnes utvilsomt politikere som mener at norske journalister på langt nær er å regne som journalistiske samaritaner. (Da Bondevik ”møtte veggen” i 1998 var norsk presse til eksempel ikke like forsiktige som i de sakene Giæver refererer til.)

5.2 Hva kjennetegner den politiske skandalen?

John B. Thompson definerer en politisk skandale som enhver skandale som involverer en politisk leder eller figur (Thompson 2000:91). Jeg vil bruke samme definisjon, men utvider definisjonen til også å gjelde en skandale som involverer en tidligere politisk figur (Tore Tønne). Jeg mener jeg kan gjøre dette fordi det er Tønnes rolle i politikken som er grunnlaget for Tønne-saken, at hans tidligere rolle som helseminister kom i konflikt med hans engasjement i næringslivet.

a) Hykleri, interessekonflikt og løgn

Det kan være analytisk fruktbart å dele den politiske skandalen inn i underkategorier. John B. Thompson opererer for eksempel med tre slike underkategorier som han mener oftere oppstår innen politiske skandaler enn de gjør i andre typer skandaler. Det være henholdsvis; hykleri, interessekonflikt og løgn (Thompson 2000: 120). Jeg vil i det følgende gjennomgå egenskaper ved disse kategoriene, samt studere hvordan de opptrer i Syse- og Tønne-saken.

Hykleri: Dersom avsløringene bryter med holdninger og standpunkt vedkommende politikers parti står for, samt skiller seg betydelig fra hans eller hennes offentlige rolle og moralske standpunkt, kan bruddet i tillegg til å bli sett på som et normbrudd/lovbrudd, også bli sett på som hykleri og dobbeltmoral. Type eksempel på dette er en gift KRF politiker som er utro med en homofil/lesbisk mann/kvinne.

Many scandals involve an element of hypocrisy – not just the transgression of norms, but the transgression of norms by individuals whose practice falls short of what they (or their organizations) preach for themselves and others (Thompson 2000: 16).

Hyklery i Syse-saken: Generelt kan en si at alle statsministre må forholde seg strengt til loven og være eksemplariske forbilder for folket de er valgt til å lede. VG kunne imidlertid dokumentere at Syse hadde brutt aksjeloven, og ikke nok med det, de kunne også opplyse om at han var jurist og at han i sin tid var med og vedtok loven han nå hadde brutt: [...] *Spesielt er dette interessant på bakgrunn av at Syse er jurist av utdannelse, og at han som stortingsrepresentant var med på å vedta den aktuelle loven i 1976[...]* (14:3). Og Dagbladet kunne opplyse at Syse i forkant av avsløringene hadde frontet et slagord om etikk: *”Jan P. Syse har selv lansert slagordet ”moral og miljø” for sin regjerings politikk. Hans egne handlinger gjør det heretter umulig å bruke ordet moral i denne sammenheng”* (Dagbladet 15:3). Dagbladet kan med andre ord påpeke at Syses ”practice falls short of what he preach”, for å bruke Thompsons ord. Generelt kan en også hevde at Høyre er og alltid har vært, et parti med fokus på økonomi og lov og orden. I så måte har Syse kastet stein i glasshus. Som et motargument til dette kan en hevde at det er en del av høyreideologien å drive med forretninger på si, at det er en del av kremmerånden i partiet. Legger man mest vekt på dette siste, ville det vært et større brudd om en SV-politiker hadde drevet med private boligaksjeselskap og ”glemt” å levere inn sine regnskaper enn det er når en Høyre-politiker gjør det samme. Bakgrunnen for dette finner man i Høyres historie. Da Høyre ble stiftet som parti i 1884 var medlemmene i stor grad embetsmenn og økonomisk velholdne. Høyre på 1990-tallet har selvsagt forandret seg mye på over 100 år, men også i dag er partiet kjent for å rekruttere medlemmer fra det private næringsliv.

Hyklery i Tønne-saken: Tønne hadde blant kolleger et rykte på seg for å være opptatt av redelighet og ordnede forhold iht. inhabilitet. Han ble sett på som en moralsk personlighet. Dette ”imaget” gikk tapt etter hvert som Dagbladets avsløringer fikk dominere mediebildet. Det kraftigste angrepet mot Tønne med tanke på hyklerianklager kom fredag 20. desember i den lille artikkelen: ”Tønne om skjult makt”, hvor det refereres til en kronikk Tønne har skrevet i siste utgave av bladet *Dagens Medisin*. Her skriver Tønne blant annet: [...] *Den som av samfunnet er tillagt makt, men ikke bruker den som forutsatt, misbruker i realiteten sin stilling[...]*. Ved å referere til denne artikkelen får Dagbladet Tønne til å virke hyklerisk, de kan vise at han skriver én ting, men gjør en annen og at det således ikke er samsvar mellom liv og lære. De gjør også et poeng av at artikkelen er såpass ny: [...] *Artikkelen er etter alt å dømme skrevet før Dagbladets reportasjer satte søkelys på...[...]* noe som gjør at følelsen av hyklery forsterkes fordi en kan anta at Tønne idet han skrev kronikken selv gjorde det motsatte.

Interessekonflikt: Det foreligger interessekonflikt dersom vedkommende politiker har et forhold til en person som innehar en stilling som kan føre til at en av disse, eller begge, kan komme til å opptre partisk overfor hverandre. Type eksempel på dette er om finansministeren har et forhold til sentralbanksjefen, eller om forsvarsministeren har et forhold til en oberst i det militære.

Interessekonflikt i Syse-saken: Det eneste forholdet Syse har til en annen som kan føre til at han selv får fordeler, er det forretningsmessige forholdet til sin advokat, John Ingolf Elden, som har vært hans venn siden studietiden. Elden har som forretningsfører for Syses boligaksjeselskap også revidert regnskapene, noe som ifølge regnskapsloven er ulovlig. Denne interessekonflikten tas klarest opp i Dagbladet-artikkelen: "FARLIG VENNSKAP", hvor det fokuseres på at advokat Elden og Syse har vært studiekamerater og at de bl.a. begge i sin tid ble utnevnt til "riddere av grisens storkors". Sammen var Syse og Elden sentrale i Den Konservative Studenterforening og i Det Norske Studentersamfund. Dagbladet spør seg om ikke Elden kan bli mannen som får skylda for Syses fall, og følgelig at det er en ulykke at de har hatt forretningsmessig samarbeid. Det en kan lese "mellom linjene", er at Elden har sett igjennom fingrene med aksjeloven for sin venn og tidligere studiekamerat, og at Syse slik har fått fordeler han ikke burde fått (Dagbladet 18:9). Selv om en vanskelig kan hevde at interessekonflikten i Syse-saken var særlig sentral, ser en allikevel at både VG og Dagbladet prøvde å fremstille Syse som en mann som brukte sitt store nettverk av mektige venner til egen fordel. Budskapet er at samfunnstopper som Syse og Elden rotter seg sammen på en slik måte at de kan tillate seg å bryte norsk lov uten å bli stilt til ansvar for det. En kan også se at de ved å fokusere på forholdet mellom Elden og Syse kommuniserer at folk "in high places" er mer medgjørlige overfor andre eliter enn de er overfor folk flest, at de rotter seg sammen. Det at Elden og Syse har vært med i ulike foreninger med tilhørende utmerkelser, er også med på å underbygge dette og kan bringe assosiasjoner i retningen av eliteklubben Frimurer Losjen.

Interessekonflikt i Tønne-saken: Dagbladet kan avsløre at Tønne er nestleder i Kværner-styret samtidig som han har et låneforhold til Røkke som er styreformann og hovedaksjonær. Dette mener de er en åpenbar interessekonflikt fordi det ikke er "heldig" for et uavhengig styremedlem å ha økonomiske bindinger til sin egen styreformann, som i dette tilfellet også er storaksjonær. Dagbladet har avslørt at Tønne har arbeidet med sammenslåingen mellom Aker Maritime og Kværner, noe som gjør at de mener han må være inhabil i forhold til Røkke og Aker. Beskyldningene som er mest alvorlige i henhold til en interessekonflikt, er imidlertid påstanden om at Tønne hadde et lån til Røkke mens han var

helseminister (6:5). Disse påstandene ble samme dag avkreftet av både Tønne, Røkke og BA-HR, men Dagbladet klarte allikevel å så såpass tvil om forholdet at det er sannsynlig at mange lesere ble sittende igjen med inntrykket at Tønne var inhabil overfor Røkke mens han var minister. Det er interessant at det forholdet som i størst grad evnet å ta opp spørsmålet om interessekonflikt overhodet ikke stemmer og at Dagbladet hadde all mulig grunn til å vite dette når de gikk ut med sine spekulasjoner. En kan derav anta at Dagbladet ønsket en ”skikkelig” interessekonflikt i Tønne-saken, og at de derfor valgte å bruke det falske notatet innad i BA-HR for det det var verdt. Ingen røyk uten ild heter det jo.

Løgn: Dersom politikeren lyver for å dekke over det opprinnelige bruddet (det som utløste skandalen) kan vedkommende komme til å gjøre flere og kanskje mer alvorlige lovbrudd ved å prøve å dekke over løgnen, for eksempel ved å lyve under ed, bestikke vitner, få andre til å lyve etc. Disse ”cover up”-løgnene kan da komme til å bli vel så belastende som anklagene fra det opprinnelige bruddet. Og de nye anklagene kan igjen starte en syklus av nye anklager som fyrer opp under skandalen og som får den til å vare lenger enn den hadde gjort om sannheten hadde kommet fram umiddelbart etter avsløringen. Et eksempel kan være da Bill Clinton løy under ed når han ble spurt om han hadde hatt et seksuelt forhold til Monica Lewinsky. Denne løgnen resulterte i at Clinton etter å ha gjort seg skyldig i en rekke forhold i sitt forsøk på å dekke over løgnen, til slutt måtte gå på direkte fjernsyn og tilstå at han ikke hadde snakket sant (Thompson 2000: 125-29 & 17). Det Clinton-saken så tydelig demonstrerer, er at om en allerede skandaleutsatt politiker gir uklare, tvetydige eller feilaktige opplysninger for å beskytte seg i begynnelsen av en avsløring, kan det ende med at han istedenfor å ”vinne” på å unnlate å fortelle hele sannheten, ”taper” enda mer ved at det blir kjent at han løy.

Løgn i Syse-saken: VG gikk knallhardt ut mot det de mente var forsøk på bagatelliseringer og bortforklaringer fra Syses side da han sammenlignet sine lovbrudd med å kjøre litt over fartsgrensen (15:6). Denne uttalelsen gjorde utvilsomt saken verre for Syse, men det er å ta munnen for full å kalle den en løgn, snarere kan den karakteriseres som en bortforklaring, som også var uttrykket VG brukte. Det er imidlertid interessant å se hvor kraftige reaksjoner dette forsøket på bortforklaring fra Syses side vakte blant hans ”motstandere” og pressen generelt. Mange mente at denne digresjonen faktisk var verre enn hele lovbruddet, at hans mangel på vilje til å erkjenne at han hadde gjort noe galt diskvalifiserte ham til statsministerjobben. Dette viser jo veldig godt hvordan løgner/bortforklaringer for å dekke over det opprinnelige bruddet, kan slå dobbelt så hardt

tilbake. Det nærmeste Syse kom en ”skikkelig” løgn var da han uttalte at det er 40 000 selskaper hvert år som unnlater å oppfylle sine forpliktelser til Brønnøysund-registeret. Dette tallet korrigerende avdelingsdirektør ved Brønnøysund-registeret, Erik Fossum, til å være ca: 30 000 (15:5). Jeg mener denne lille ”forskjønnningen” av virkeligheten er symptomatisk for Syses opptreden under hele saken. Snarere enn å lyve kan en gjerne si at han aktivt hele tiden prøvde å gjøre avsløringene VG gravde fram mindre alvorlige, at han forsøkte å nyansere og modifisere dem. Slik sett fungerte Syse som en brannslukker, dog ble hans digresjoner noen ganger litt vel bagatelliserende slik at de istedenfor å virke ”brannslukkende”, fyrte opp under de opprinnelige anklagene.

Løgn i Tønne-saken: Elementet av løgn er mer sentralt i Tønne-saken, og det generelle inntrykket er at Tønne løy mer enn Syse. Allerede første dagen, onsdag 4. desember, anklager Dagbladet Tønne for regelrett løgn. De skriver da at Tønne i sine to samtaler med dem 3. desember benektet at han hadde gjort oppdrag som var Kværner-relatert, at han understreket at han overhodet ikke hadde jobbet for Aker RGI-systemet, eller at han hadde noe økonomisk mellomværende med selskapet (4:5). Dagbladet trykker allerede dagen etter faksimile av Tønnes søknad om etterlønn, godkjenningen fra SMK, samt fakturaen for Kværnerjobben. De mener i så måte de har solide bevis for at Tønne løy om alle disse forhold. Det at løgn-aspektet tas opp allerede fra første dag gjør at Tønne helt fra begynnelsen blir stemplet som en løgner, et stempel som skal bli ved ham hele saken.

Den artikkelen jeg synes utpeker seg som mest ”løgn-sentret”, er: ”Fortalte ikke sannheten” (17:22-23). Artikkelen gjennomgår Tønnes uttalelser fra intervjuet 3. desember på en polemisk måte som evner å henge Tønne ut som notorisk løgner. Løgnene til Tønne gjennomgås her hver for seg ved at påstandene til Tønne og Dagbladets ”fakta” presenteres side om side. (”Påstand” 1-3, etterfulgt av: ”Sannheten” 1-3). Disse omhandler hvorvidt Tønne hadde oppdrag for Aker RGI i forbindelse med at Aker Maritime kjøpte Kværner, hvorvidt han hadde et låneforhold til Aker RGI, og om han har hatt flere oppdrag for Aker RGI enn dette éne. På alle forhold mener Dagbladet de kan dokumentere at Tønne har løy. De har valgt ut tre sitater (løgner) fra Tønne som brukes som mellomstore overskrifter (stikk) ved siden av faksimiler av forsidene.

1) Jeg hadde ikke oppdrag for Aker RGI eller andre i forbindelse med at Aker Maritime kjøpte Kværner. 2) Jeg har ikke hatt noe låneforhold til Aker RGI. 3) Jeg har bare hatt ett oppdrag for Aker RGI. Det var i sommer (17:22-23).

Dagbladet skriver også at de intervjuet Tønne to ganger 3. desember. Avisen mener således at Tønne ble gitt god tid til å tenke seg om før han angivelig besvarte deres spørsmål med

løgner. Siden Tønne gjennom hele saken sto ved sine uttalelser, ble han også gjennom hele perioden beskyldt for å lyve. Imotsetning til Syse (som hele tiden stilte seg til disposisjon for intervjuer) valgte Tønne å ikke gi flere uttalelser til Dagbladet etter 4. desember. Dette gjorde at løgnene ble stående slik Dagbladet formulerte dem. Det spesielle i denne saken iht. ”løgnteorien” jeg gjennomgikk ovenfor, er at Tønne ikke kom med ”cover-up”-løgner underveis, alt som ble sagt fra hans side ble sagt i det første intervjuet til Dagbladet. Ved å ta opp dette intervjuet på ny kan altså Dagbladet atter en gang gjennomgå Tønnes løgner, samt demonstrere for sine lesere hvilken falskenspiller de mener han er. Alt uten at det har vært noen videreutvikling i saken.

b) Finansielle politiske skandaler: Private uklarete interesser

Finansielle politiske skandaler involverer ofte skjulte linker mellom økonomi og politisk makt, brudd på regler og misbruk av penger. Slike overtredelser blir i demokratier regnet som svært uheldige og hvis de blir avslørt, utgjør de gjerne ”frøet” som senere vokser til å bli en skandale. Det kan finnes flere former for finansielle skandaler. En form involverer gaver, eller som Thompson kaller det, uheldig utveksling av økonomiske ressurser i den hensikt å influere politiske beslutninger eller utfall (bestikkelser). En annen type involverer upassende bruk av offentlige midler, som misbruk av statlig/partiets informasjon/kapital for personlig bruk. En tredje form, som inkluderer Syse- og Tønne-saken, involverer eksistensen av private uklarete finansielle interesser som kan komme i konflikt med politikerens offentlige plikter og ansvarsområder. En fjerde går på forskjellige typer uheldig pengebruk ved valg, som korrupsjon, bestikkelser (gerrymandering) og misbruk av partimidler (Thompson 2000:160).

I Syse-saken: Det er handlinger Syse har gjort som privatperson som har ført til skandalen. Disse handlingene vedrørende Syses private boligaksjeselskap har kommet i konflikt med rollen som statsminister fordi vi forventer av den som er leder for landets regjering at han ikke bryter norsk lov, selv ikke ”bortgjemte” paragrafer i aksjeloven. En kan videre hevde at Syse bryter med moralske og etiske normativer som både partiet Høyre og hans koalisjonsregjering må regnes å stå for.

I Tønne-saken: Tønne er ikke lenger politiker når skandalen starter, men det er hans tidligere rolle som helseminister som gjør at det i utgangspunktet ble en Tønne-sak. Hadde Tønne holdt seg innen næringslivet ville millionlønnen fra Røkke ikke vært annet enn en suksesshistorie. Det er pga. hans tidligere rolle som helseminister det stilles spørsmål ved hans habilitet. Altså at hans rolle som privatperson har kommet i konflikt med kravene

(habilitetskravene) det stilles til en minister. Det var Dagbladets spekulasjoner om at Tønne skyldte Røkke tre millioner kroner i form av et lån fra Aker RGI mens han var helseminister, basert på det interne BA-HR-notatet, som gjorde at det ble tvil om Tønne hadde private finansielle interesser som kunne komme i konflikt med hans rolle i regjeringen Stoltenberg (6:5). Når alle fakta etter hvert ”kom på bordet”, kan en imidlertid konkludere med at Tønne overhodet ikke hadde noen private uklarerte finansielle interesser da han var minister. Lånet hos Røkke var gitt til Tønne i midten av april 2002, altså flere måneder etter at han gikk av (6:7). Jeg mener hovedtemaet i Tønne-saken, spørsmålet om etterlønnen, ikke kommer under dette punktet da Tønne når han gjorde sine forsømmelser ikke var politiker og dermed at hans (private) handlinger ikke lenger kunne skade hans offentlige plikter og ansvarsområder. Det en imidlertid kan innvende, som Dagbladet også gjør, er at Tønnes forhold til Røkke over lang tid hadde vært tett, og at Tønne som minister derav rent hypotetisk kunne ha vært inhabil i forhold til Røkke pga. deres tidligere forhold.

5.3 Den institusjonelle skandalen

The institutional scandal, as we have seen, develops when actions that disgrace or offend the dominant morality take place in settings such as government offices or corporate suites (Lull og Hinerman 1997:20).

Institusjonelle skandaler rammer byråkratiske institusjoner som i Norge kan omfatte private og/eller statlige bedrifter, som Aker Kværner, Statoil og Telenor, samt folkevalgte forsamlinger som Stortinget, regjeringen og politiske partier. Den institusjonelle skandalen bearbeides i mediene ved personifisering, men som navnet tilsier blir som regel også institusjonen holdt ansvarlig. Dette fordi institusjoner flest blir forbundet med en moralsk standard som enkeltpersoner ikke klarer å holde. Skaden rammer da ikke bare personen(e) som er skyldig i bruddet, men også institusjonen vedkommende arbeider for. Moderne institusjoner er derfor vel så sårbare som enkeltpersoner for medieskandaler, fordi institusjoner forventes å sette moralske eksempler og å være ”plettfrie” (Lull & Hinerman 1997:20ff). En ser ofte eksempler på at institusjonen ikke kan ”leve med” å ha en ansatt som gjennom media er blitt et skandaleoffer, og som forbindes med dårlig moral. Dette kan resultere i at vedkommende ”må gå” for å skåne institusjonen. Et eksempel kan være den såkalte Statoil-saken fra 2003, hvor Olav Fjell måtte gå fra konsernsjefsjobben i Statoil etter avsløringer vedrørende forretningsdrift i Iran. Fjell uttalte den gang til Dagens Næringsliv at han håpet hans avgang ville bidra til å normalisere situasjonen i og omkring selskapet, slik at de ansatte igjen kunne konsentrere sin energi om å utvikle Statoil videre. Denne uttalelsen

viser essensen i den institusjonelle skandalen, nemlig at de enkelte lederne blir institusjonens ansikt utad, de blir selve personliggjøringen på institusjonens moral (html 7).

Syse-saken som institusjonell skandale: Søndag 16. september skriver VG følgende på lederplass som kan evne å gi et innblikk i hvordan avisen selv så på Syse-saken, samt hvor nært denne ”forståelsen” ligger opptil karakteristikkene for den institusjonelle skandalen:

Dette er alvorlig – ikke bare for personen Syse, men også for det høye tillitsverv han innehar. Og det er alvorlig for hele Regjeringens anseelse og for det partiet Syse er leder av. Det er ingen tvil om at Jan P. Syse har satt både seg selv og Regjeringen i en svært vanskelig situasjon. Jan P. Syse selv og lederne for de to andre regjeringspartiene kan ikke unngå å ta opp til vurdering om man er tjent med å fortsette med en statsminister som ikke lenger har den tilstrekkelige troverdighet (16:2).

Vi kan dele Syses brudd inn i fire deler etter hvilke institusjoner de rammer: 1) statsministerrollen 2) Regjeringen 3) partiet Høyre 4) lederne for koalisjonspartiene; Kristelig Folkeparti (Bondevik) og Senterpartiet (Jacobsen). Generelt kan en også si at Syses brudd rammer de folkevalgte som helhet, altså de som sitter på Stortinget, og enda mer generelt, politikere i alminnelighet. Dette fordi det Syse har gjort kan være med på å svekke tilliten til politikere som gruppe. Hvor ofte hører en ikke ”folk flest” som uttaler at det ikke går an å stole på politikere, at de bare lyver og lyver. Syses overtredelser må kunne sies å være med på å forsterke dette inntrykket.

Felles for de institusjonene Syse kan knyttes opp til er at de alle forventes å være seriøse, at de har en høy moralsk standard. En kan således konkludere med at statsministerrollen er utrolig sårbar for en institusjonell skandale fordi en statsminister representerer så mange mektige institusjoner som forventes å ha høy moral.

Dagbladet skriver på lederplass lørdag 15. september følgende som kan evne å eksemplifisere hvilke krav de mener det bør stilles til en statsminister:

Jan P. Syse har selv lansert slagordet ”moral og miljø” for sin regjerings politikk. Hans egne handlinger gjør det heretter umulig å bruke ordet ”moral” i denne sammenheng. Det vil også bli stilt spørsmål ved hans autoritet i forhold til lover og regler. Det er en ytterst vanskelig situasjon å havne i for en statsminister. Da går det ikke an å vise til at så mange andre gjør liknende ting. Det skal stilles spesielle krav til landets ledere. I det minste må det forlanges at de etter beste evne følger de lover de selv har vedtatt (Dagbladet 15:3).

For å oppsummere budskapet i dette sitatet: 1) Syse har vist en ”lavere” moral enn det hans regjering står for. 2) Det vil bli vanskelig for han som leder av regjeringen å fronte spørsmål om lover og regler i fremtiden. Og 3) Det skal stilles høyere krav til landets ledere enn til ”folk flest”. Det er ikke vanskelig å se at Dagbladet setter ting litt på spissen her. Budskapet er at siden Syse har brutt et par regler i aksjeloven, så er han fullstendig blottet for moral og

kan følgelig aldri mer snakke om eller drøfte moralske tema igjen. Ved å definere moral som ensbetydende med å følge aksjelovens paragrafer klarer Dagbladet å "lure" sine lesere inn i en virkelighetsforståelse som strengt tatt ikke kan sies å være reell. Artikkelen viser dog på en tydelig måte hvor strenge krav det stilles til en statsministers moral, samt hvor godt Syse-saken passer til beskrivelsen av den institusjonelle skandalen.

Tønne-saken som institusjonell skandale:

[...]Med bakgrunn som toppbyråkrat, næringslivsleder og politiker burde Tønne umiddelbart vite hva reglene er og hvor de moralske grensene går[...] (6:2).

Tønne-saken kan sies å ha skadet ryktet/tilliten til følgende institusjoner: 1) Aker Kværner og Kværner (hvor Tønne sitter i styret). 2) Advokatfirmaet BA-HR og advokatfirma generelt. 3) Regjeringen spesielt og politikere (på Stortinget) generelt. Jeg vil nå se nærmere på hvordan disse institusjonene ble rammet:

1) Kværner som institusjon: "Krever rapport om Tønne-lånet" (10:12). I denne artikkelen går det fram at konserntillitsvalgte Atle Tranøy og Eldar Myhre i Kværner krever en redegjørelse fra styreformann Røkke om lånet til styremedlem Tønne. Og Peder Anker, talsmann for Kværners venner (en gruppe aksjonærer) uttaler at det er viktig for Kværner [...]å gjenopprette tilliten til banker, investorer, kunder og samfunnet for øvrig[...], hvor han legger til: [...]I en slik sammenheng er ikke Tønne-saken tillitvekkende[...] (10:12). Tønne som nestleder i Kværner-styret mistenkes med andre ord for å ikke opptre uavhengig i saker som involverer storaksjonær Røkke, dette fordi han har økonomiske bindinger til ham. Det at Røkke har lånt ut penger til Tønne gjør altså at det kan bli stilt spørsmål om tilliten til styret og således om tilliten til Kværner som institusjon.

2) BA-HR som institusjon: Dagblad-journalist Thor Gjermund Eriksen skriver følgende i en kommentarspalte som kan ha vært med og svekket BA-HRs renommè:

"Før tok en god jurist utgangspunkt i jussens idealer. Nå tar en god advokat utgangspunkt i klientens interesser og ser hvor langt lovens grenser kan presses". Og eksemplifiserer hva han mener: "I møte mellom BA-HRs juss og Røkkes økonomiske interesser, er det liten tvil om hvilket perspektiv det jobbes etter" (Dagbladet 11:10).

Dagbladets avsløringer om at BA-HR har vært brukt som mellommenn for å skjule at Tønnes honorar opprinnelig stammer fra Røkke, får det til å virke som om advokatfirmaet er villig til å gå svært langt for at Røkke og hans "venner" skal bli fornøyde, til og med når det innebærer å bryte loven.

Søndag 15.desember sammenligner nyhetsredaktør John Arne Markussen John

Grishams filmatiserte bok, *Firmaets mann*, hvor en ung advokat lærer seg det juridiske spilllets skitne regler fra innsiden, med advokatene i BA-HR. Markussen skriver at vi de siste dagene har sett et handlingsmønster fra BA-HR som er preget av troen på at man kan tillate seg det meste så lenge man ikke blir avslørt. *"Vi har å gjøre med advokatmiljøer som synes å mangle en sterk tilknytning både til jussen, domstolen og etikken"* (15:12-13). Det er interessant å merke seg at kritikken mot BA-HR, som i denne artikkelen, til tider er større i omfang enn kritikken mot Tønne. Tønne-saken dreier seg med andre ord om noe mer og om flere enn bare Tore Tønne.

Advokater generelt må vel kunne sies å ha et noe dårlig rykte. Det er i så måte enkelt for Dagbladet å tegne et negativt bilde av advokatfirmaet BA-HR og å få leserne til å "tro" på det. En kan kanskje si at artiklene om advokatfirmaet bekrefter og underbygger en virkelighetsforståelse mange lesere allerede har, og slik sett viderefører en myte/vandrehistorie som sier at advokater er en sleip og uærlig yrkesgruppe.

3) Stortinget som institusjon: Det er rimelig å hevde at Tønne-saken (pga. etterlønnen) til en viss grad kan ha bidratt til å svekke autoriteten og tilliten til Stortinget siden Tønne kan forbindes med denne institusjonen pga. sin tidligere rolle som minister. Her kan en innvende at Tønne ikke selv noen gang var på Stortinget, med tanke på at han gikk rett inn i rollen som minister, men allikevel vil jeg mene at "folk flest" ikke gjør et slikt skille, og således at en minister kan forbindes med vanlige folkevalgte. Ironisk nok er det i hovedsak fra andre på Stortinget kritikken mot Tønne kommer. Ågot Valle (SV) uttaler for eksempel i flere uttalelser til Dagbladet at Tønne har bidratt til å svekke tilliten til politikere generelt og til etterlønnensordningen spesielt. *"Etter Tønne-saken er det opplagt at vi må ha karantenereregler for politikere som går fra politiske toppverv og over til rådgivning for næringsliv og interessegrupper"* (7:8). Mandag 9. desember uttaler også Kåre Willoch, tidligere Høyre-statsminister, at Stortinget bør vurdere spørsmålet om karantenetid for topp-politikere (9:9). Og på lederplass tirsdag 10. desember skriver Dagbladet at de mener tiden nå er moden for å regulere denne virksomheten bedre enn tilfellet er i dag (10:2). Det en kan lese mellom linjene er at politikere, endog ministre, i så liten grad er til å stole på at man må lovregulere deres inntreden til det sivile arbeidsmarked. I forlengelsen av denne tankerekken kan en se at politikernes rykte generelt er blitt skadelidende med Tønne-saken.

5.4 Medieskandale og samfunnsmoral

Medieskandalen kan ses på som reaksjon og straff i form av at mediene sanksjonerer mot den eller de som blir utpekt som gjerningsmenn/kvinner, fordi deres handlinger har truet de gjeldene regler og konvensjoner i samfunnet. I vedlikeholdet av normer og verdier spiller

moderne journalistikk således en nøkkelrolle (jf. Ettema og Glasser (1998) *Custodians of Conscience*). Lull og Hinermann skriver at det publikum vil ha er en moralsk kode som de kan bruke til å forstå og evaluere andres oppførsel ut i fra. Skandaler tilbyr akkurat slike muligheter fordi de retter oppmerksomhet mot handlinger som utfordrer yttergrensene til den herskende verdistrukturen, og viser på den måten hva som i motsetning til skandalen, er akseptert oppførsel¹⁷ (Lull & Hinerman 1997: 3). Skandaler kan med andre ord fungere som et potensielt verktøy som kan brukes som ”moralsk målestokk” for egne liv, hvor moralen er; ikke gjør dette! Mediejakten presser ofte fram en beklagelse fra den skyldige. Journalister er opptatt av at folk skal innrømme feil og si unnskyld. På samme måte som når foreldre krever en unnskyldning fra sine barn når de har gjort noe galt ser mediene det som sin oppgave å opprettholde moralen blant samfunnstopper og ”lære” dem å si unnskyld.

En interessant likhet mellom avisskandalen og såpeserien på fjernsyn er at de begge har en funksjon i å opprettholde den sosiale ordningen, og at de begge er grunnleggende konservative. Marianne Liliequist utdyper dette fenomenet i boka: *Våp, bitchor och moderliga män* (2000) hvor hun skriver at skandaler i tabloidaviser og såpeoperaer på fjernsyn nesten alltid utspiller seg i en rikmannsverden. Dette mener hun kan føre til en følelse av rettferdighet blant vanlige folk fordi en får se at overklassen ikke alltid har det like lett de heller. Liliequist mener det ligger en:

[...]viss maktkänsla i att tjuvkika på de rika och mäktiga, att få veta skandalösa saker om dem. Skvaller utgör, både i verkligheten och annars, de undertrycktas medel att skipa rättvisa, om än bara i tanken[...] (Liliequist 2000: 51).

Altså mener Liliequist at det å lese skandaler og å se på såper om vellykkede kjendiser som tabber seg ut, kan ha en funksjon i å få leser/seer til å føle at det finnes rettferdighet i samfunnet. Moralens er at selv de rike og mektige har problemer, og at livet som ”vanlig” kanskje er det beste tross alt.

I Syse-saken: Det beste eksempelet på ovennevnte, synes jeg er artikkelen: ”– BØR GÅ AV” (16:8) med professor i teologi Jacob Jervell i ”hovedrollen”. Jervell mener Syse har sviktet som moralsk forbilde, og at: ”En rimelig konsekvens av dette bør være at han går av som statsminister”. Han utdyper sin mening med at Syse burde vite at det å være tillitsmann på hans nivå og samtidig drive med næringsvirksomhet, [...]er som å stelle med dynamitt[...]. Hvis det finnes handlinger som bør resultere i at en statsminister må gå av, er det nettopp moralske

¹⁷ ”Når politikeres moral har fått større betydning enn deres ideer, skyldes det ikke nødvendigvis at moralen er blitt mer framtreddende og ideene mindre framtreddende, men derimot at det ene utøver større tiltrekningskraft på mediene enn det andre” (Rosenberg 1998: 113).

problemer, mener Jervell. Syse må være et moralsk forbilde: [...] *Han må være langt mer moralsk enn andre*[...]. Og ikke minst: [...] *Uten samfunnsmoral stopper hjulene*[...].

Professor i statsvitenskap Thomas Chr. Wyller uttaler i samme artikkel at signaleffekten av Syses handling er viktig: [...] *Så vidt jeg vet har aldri en norsk statsminister tidligere vært i en slik situasjon*[...]. Wyller mener selve forseelen er bagatellmessig, men at måten Syse har prøvd å vri seg unna på er betenkelig (16:8).

VG har selvsagt mange flere artikler som, gjennom Syse-saken, demonstrerer hva som er brudd på den sosiale ordningen og sånn sett vedlikeholder moralen i samfunnet, men jeg synes ”Jervell-artikkelen” oppsummerer det vesentligste. Hovedpoenget er at en statsminister skal være et moralsk forbilde, og en moralsk veiviser, klarer han ikke dette så fyller han heller ikke rollen som statsminister. VG skriver i så måte på lederplass, at folk flest kan få inntrykk av at det ikke er så nøye med lover og regler, og at de samfunnsinstitusjoner som skal håndheve disse kan få svekket autoritet fordi deres øverste leder viser ”*slett forretningsmoral*”. Poenget til VG er at folket følger bjellesauen (lederen/Syse), går han feil følger alle andre etter og konsekvensene kan potensielt bli katastrofale (23:2).

I Tønne-saken: Likhet for loven er et gjennomgående tema, og Dagbladet propagerer på lederplass at de ikke vil at Norge skal være et land hvor ledere kan kjøpe seg fri: ”*I en strøm av halvsannheter og usannheter står vi tilbake med et bilde av et nettverk der de rikeste og mektigste i landet jobber i skjul for å hjelpe hverandre*” (14:2). En potensiell effekt av å sette søkelys på Tønnes nettverk er å skremme andre fra å gjøre det samme. En kan i så måte si at Tønne-saken er med på å opprettholde Norge som et egalitært land, hvor budskapet er at ”elitene” ikke skal kunne rotte seg sammen og begå lovbrudd uten å bli ”tatt” for det. En ser også av leserinnleggene og kommentarene at det spørsmål som opptar folk mest, er hvorvidt de som er rike og berømte skal få fordeler allminnelige folk ikke får. Vil vi ha et slikt samfunn?, spør Dagbladet og blir ”backet opp” av sine lesere. En kan med andre ord se en tendens til at Tønne-saken bidrog til å opprettholde moralen i det norske samfunnet ved å propagandere for at det skal være likhet for loven. (Dog kan en stille spørsmålstegn ved i hvilken grad det er likhet for loven om samfunnstopper og kjendiser skal ”dømmes” hardere (”henges ut” i avisene) for de samme typer forseelser som vanlige folk går ”fri” fra).

5.5 Analyse av Syse- og Tønne-saken som medieskandaler

Journalister prøver aktivt å gjøre historier om til skandaler, men ikke alle kontroversjonelle/skandaløse emner kvalifiserer til å bli en skandale-sak som kan presenteres som en avisføljetong. For at begrepet ”skandale” skal ha en mening må en derfor kunne skille

en skandale fra en ”ikke-skandale” (Lull & Hinerman 1997: 9). Skandalen må altså tilfredsstillende visse kriterier, Lull og Hinerman foreslår følgende ti:

- (1) Normer som reflekterer den dominerende moralen i samfunnet må være overtrådt.
- (2) Overtredelsen må være begått av utpekable personer som har gjort
- (3) handlinger bundet i egne interesser og ønsker, uten hensyn til samfunnets dominerende moral.
- (4) Spesifikke personer må være identifisert som gjerningsmann/kvinne av handlingen(e) som har ført til overtredelsen.
- (5) Det må finnes bevis for at gjerningsmannen/kvinnen har handlet med hensikt og/eller vist likegyldighet overfor normene han/hun har brutt.
- (6) Gjerningsmannen/kvinnen må bli holdt ansvarlig for sine handlinger.
- (7) Handlingen(e) må få ulike konsekvenser for de involverte.
- (8) Avsløringene må være spredt i et stort omfang via mediene.
- (9) Artiklene må være narrativisert på en slik måte at de utgjør en underholdende fortelling
- (10) som inspirerer til interesse, diskusjon og økt sirkulasjon (Lull & Hinerman 1997: 11-13, min oversettelse)

John B. Thompson mener følgende fem kriterier må være til stede for at vi kan kalle en sak for en skandale, hans kriterier har imidlertid flere likheter med Lull og Hinermans:

- (1) Det må dreie seg om en overskridelse av bestemte verdier, normer eller moralske koder.
- (2) Hendelsene må involvere og/eller ha et element av hemmeligheter eller hemmelighold.
- (3) Andre enn de direkte involverte i saken må kjenne til, eller i sterk grad anta at handlingene, hendelsene eller begivenhetene har funnet sted.
- (4) Noen av disse ’ikke-deltakerne’ (non-participants) må misbillige handlingene eller hendelsene og føle seg fornærmet/krenket av dem, samt uttrykke dette ved å offentlig ta avstand fra handlingene eller hendelsene (denouncing).
- (5) Sist, må avsløringen og fordømmelsen av handlingene eller hendelsene kunne skade omdømmet til de ansvarlige personene (Thompson 2000:13-30, min oversettelse) & (Thompson 1997: 39 i Eide 2001: 15).

Jeg vil nå knytte Lull/Hinerman og Thompsons teorier opp mot Syse- og Tønne-saken slik de fremsto i VG og Dagbladet. Dette for å finne ut hvorvidt en kan karakterisere disse som medieskandaler, samt hvilke egenskaper det er som definerer dem som skandaler. Jeg vil også lete etter likheter og forskjeller dem imellom (Syse- vs. Tønne-saken)¹⁸.

Thompson mener fem kriterier må være til stede for at vi skal kunne kalle en nyhetssak for en medieskandale, mens Lull og Hinerman mener at det skal hele ti kriterier til. Jeg vil ikke gjennomgå alle femten kriteriene punkt for punkt, da flere er relativt like, og fordi jeg ikke finner alle like interessante. Selv om ovennevnte teoretikere er toneangivende på sitt felt betyr ikke det at de har monopol på å definere hvilke kriterier en skandale må inneha for å kunne kvalifisere som skandale. Jeg har valgt å bruke de kriteriene jeg fant mest interessante hos hver av dem, noe som tilfeldigvis ble like mange punkter på hver. Det vil si punktene 1,2,3 og 7 fra Lull og Hinerman (1997: 11-13), og punktene 4,5,6 og 8 fra Thompson

¹⁸ Jeg vil i hovedsak konsentrere meg om VGs dekning av Syse-saken og Dagbladets dekning av Tønne-saken, men er ikke absolutt, slik at jeg også av og til kommer til å bruke Dagbladet i Syse-saken og VG i Tønne-saken. Det viktigste er å belyse hvordan de to sakene passer inn i det en kan kalle et ”klassisk skandale-skjema”. Når jeg referer til Syse i Dagbladet eller Tønne i VG skriver jeg eks: (VG 22:10). Dette gjør jeg ikke når jeg referer til Tønne i Dagbladet, da skriver jeg bare (22:10).

(2000:13-30).

a) Normer som reflekterer den dominerende moralen i samfunnet må være overtrådt

Syse-saken: VG hadde fra dag én i Syse-saken klare beviser for at både aksjeloven og regnskapsloven var brutt. De kunne derfor lange ut med paragrafer som Syse beviselig hadde overtrådt. Så langt kan en si at det Syse har gjort i ethvert demokratisk samfunn av vestlig type ville blitt regnet som et brudd på den dominerende moralen i samfunnet. Lover er til for å holdes, og brytes de må en se på det som et direkte brudd på samfunnskontrakten som ligger til grunn for et velfungerende demokrati. Generelt kan en også hevde at en statsminister burde vite bedre enn å bryte norsk lov, at han snarere burde gå foran som et forbilde for det norske folk. En kan si det er en rådende oppfatning i samfunnet at de som er satt til å styre ikke kan være bekjent av å bryte regler i lovverket, uansett hvor små og ubetydelige disse regelbruddene måtte være.

VG stilte mange spørsmål kring Syses lovbrudd som evnet å si noe om i hvilken grad han hadde handlet moralsk galt. For eksempel hvorvidt disse skyldtes bevisste handlinger eller uaktsomhet? Om han angret? Og etter hvert også om han hadde tjent penger på sine lovforsømmelser? Artikkelen som stilte spørsmål ved hvorvidt Syse hadde beriket seg på sine omgørelser av regnskaps- og aksjeloven er interessante iht. det jeg skrev tidligere om at grådighetsskandaler er spesielt sensitive skandaleemner i Norge. Dette tas opp for alvor 18.september, hvor overskriften til VG lød: ”PENSJONSFOND TIL MILLIONER” (18:3). I Dagbladet var spørsmålet om Syses grådighet tema en dag tidligere i artikkelen: ”SYSE BLIR MILLIONÆR” (17:6). En kan på dette stadiet i Syse-saken se at graden av alvorlighet har økt. Dette fordi det Syse nå beskyldes for (grådighet) bryter enda klarere med moralen i det norske samfunnet enn det et ”vanlig” lovbrudd gjør (se: kap 2).

At det skal være likhet for loven må kunne sies å være et moralsk imperativ i Norge. Dette synes jeg kommer spesielt godt fram i ”akkurat nå”-artikkelen til VG ved navn: ”Rik med Syse”, hvor Olav Versto oppsummerer Syses moralske brudd så langt. Versto skriver at dersom Syse ikke klandres for konstruksjonen av sine boligaksjeselskaper; [...]har nordmenn fått en glimrende oppskrift på å omsette leiligheter skattefritt og tjene en masse penger. Kan statsministeren, kan alle andre[...] (21:2). Utifra prinsippet om at det må være et moralsk imperativ at det en statsminister kan gjøre, skal også alle landets innbyggere kunne gjøre. Det skal ikke være forskjell på kong Salomo og Jørgen hattemaker er budskapet VG prenter inn i sine lesere.

Tønne-saken: Hovedbeskyldningene mot Tønne er i stikkordsform: Lovbrudd, grådighet,

inhabilitet og kameraderi. Alle disse må kunne sies å være brudd på den dominerende moralen i det norske samfunnet. Dagbladet kan allerede på dag to av saken dokumentere, med faksimiler av Tønnes-søknad om etterlønn, – fakturaen på 1,5 millioner fra BA-HR, og – sitater fra regelverket som regulerer statsråders etterlønn, at Tønne er skyldig i alle forhold de har beskyldt han for. Tønne har ikke fortalt dem sannheten. At Dagbladet flere ganger påpekte at Tønne (ifølge dem) løy om opplysninger må kunne sies å være et brudd på den dominerende moralen i samfunnet, man skal ikke lyve!

Fjerde dag i Tønne-saken oppstår det ”et krav om at Tønne må anmeldes”. (Bakgrunnen er at Statsministerens kontor ikke vil anmelde Tønne.) Ågot Valle siteres med følgende kommentar:

-Det har kommet masse henvendelser til SV-gruppa på Stortinget etter at Dagbladet slo opp saken. Folk er rasende fordi de opplever det som urettferdig at de velstående og etablerte får mildere behandling enn de som tilhører svake grupper (7:8).

Det Valle her sier er at Tønne har forbrutt seg så kraftig på den dominerende moralen i samfunnet (iallfall slik det fremstilles i Dagbladet og VG) at det ”norske folk” reagerer. I en artikkel like ved siden av med overskriften ”-Mannen i gata blir dømt”, påpeker en advokat det samme; Det skal ikke være noen forskjell på Jørgen hattemaker og kong Salomo, og sier han ofte ser klienter få fengselsstraff fordi de har motatt trygd, mens rikinger og samfunnstopper går fri. Dette mener jeg oppsummerer det vesentligste i henhold til dette punktet. På samme måte som i Syse-saken, krever Dagbladet at det skal være likhet for loven, at rikinger, topp-politikere og sosialklienter skal behandles på lik linje i forhold til de norske lover. I så måte kan en si at Tønne har tråkket i det aller helligste av norsk folkemoral: Samfunnstopper skal ikke utnytte sine posisjoner og verv til å få fordeler. Ingen skal stå over lovverket.

b) Det må finnes bevis for at gjerningsmannen har handlet med hensikt og/eller vist likegyldighet overfor normene han har brutt.

Syse-saken: VG mener at Syses brudd først og fremst viser mangel på samsvar mellom liv og lære. At han ikke retter seg etter de lovene han selv har gitt og er satt til å håndheve. De legger også vekt på å fortelle at Syse som høyt utdannet innen lov og rett burde ha alle forutsetninger for å vite at det han gjorde var galt:

Jan P. Syse er utdannet jurist, han har vært med å vedta dagens lovverk og han er i dag landets statsminister og er vel kjent med at det for myndighetene er et alvorlig problem at loven ikke blir fulgt i tilstrekkelig grad (15:2).

Allerede første dag i saken, fredag 14. september, skriver VG at Syse var med på å vedta den aktuelle loven i 1976, og spør polemisk, siden Syse har uttalt at at han ikke har hatt tid til å holde generalforsamling; *[...]om travelhet kan aksepteres som forklaring fra en vanlig forretningsmann? [...]*(14:3). Budskapet er at Syse må ha handlet med hensikt og likegyldighet fordi han som statsminister og jurist må ha vært klar over at han brøt loven med sin drift av de to boligaksjeselskapene. Noe senere i saken prøver endog VG å fremstille det slik at Syse over lang tid skal ha planlagt sine ”forbrytelser” for en gang i fremtiden å kunne hente ut skattefrie gevinster. Artikkelen: ”Pensjonsfond til millioner” (18:3), over følgende stikk: *”Selskapet A/S Blaasenborg Pilestredet 88 kan være statsminister Jan P. Syses ”pensjonsfond”, evner i så måte å fremstille Syse som en kalkulerende spekulant. VG mener han har skaffet seg muligheter til millionfortjeneste i gården fordi deleierne kan selge aksjer med leilighetene, noe som gjør at en eventuell gevinst ikke blir skattepliktig dersom eierne har hatt sine aksjer i minimum tre år. Dette har Syse, og han har dermed skaffet seg et mulig skattefritt ”pensjonsfond” på et par millioner kroner som kan tas ut når han er ute av politikken. VG ”innrømmer” imidlertid at det ikke er noe ulovlig i en slik transaksjon, men at Syses transaksjoner ifølge en anonym eiendomsadvokat som ”har sett det meste”, beskrives som: *[...]en skattemessig meget fiks transaksjon på vegne av familien[...].* Hvor han videre uttaler: ”- Hvis målet har vært å unngå skatt, er dette det lureste jeg har sett til nå” (18:3).*

21. september under overskriften: ”SKATTEFRIE MILLIONER” har VG en oppfølger på artikkelen om ”pensjonsfondet”. VG skriver at historien om Pilestredet 88 er historien om en rekke innviklede, men meget smarte operasjoner som må ha vært godt planlagt. At Syse ved å operere helt på kanten av loven, etter flere juristers mening over kanten, har kunnet ta ut flere skattefrie gevinster på bygården. De mener at Syse selv må ha vært oppmerksom på at den metoden han brukte var tvilsom. (Flere jurister mener Syse har fått ut sine skattefrie kroner ved hjelp av å danne et ulovlig boligaksjeselskap.) Helt til slutt i artikkelen triumferer VG ved å referere til Syses pressemelding som han sendte ut onsdag 19. september, hvor han skriver rett ut at ledende husleiejurister er uenige om hvorvidt en slik løsning han har benyttet, kan aksepteres: *[...]Det betraktes som et vanskelig juridisk tema[...]*, hvor VG innkasserer gevinsten og avslutter artikkelen: *[...]Med andre ord har han vært klar over at han opererte i et juridisk grenseland – mildt sagt[...]*(21:3).

Jeg mener en kan se en tendens til at VG blander informasjon og fakta for å få Syses brudd til å virke mer aktsomme enn de egentlig var. For den gjengse leser er det vanskelig å holde styr på alle paragrafer og juridiske spissfindigheter. Så når VG skriver at Syse har trikset til seg millionfortjeneste med sine boligaksjeselskap knytter leser det gjerne opp til de

første avsløringene som innebar brudd på aksjeloven, mens artiklene om ”Syses pensjonsfond” ikke beviselig innebærer brudd på norsk lov. Slik sett vil jeg hevde at VG ”sauter” sammen en rekke informasjon om Syses boligaksjeselskap og får dem til å virke som en eneste lang rekke lovbrudd han har begått for egen vinnings skyld. De evner imidlertid på en svært grundig måte å få fram at Syse ikke kan ha ordnet sine boligaksjeselskaper slik han har gjort med mulighet for skattefrie gevinster, uten at dette må ha vært gjort bevisst og med stor kunnskap om aksjelovens bestemmelser.

Tønne-saken: Fredag 6. desember skriver Dagbladet følgende på lederplass som er ment å vise at Tønne burde visst bedre enn å gjøre seg skyldig i økonomiske misligheter:

Den tidligere helseministeren burde frasagt seg statsrådslønnen med en gang han tok den svært godt betalte rådgiverjobben. Med bakgrunn som toppbyråkrat, næringslivsleder og politiker burde Tønne umiddelbart vite hva reglene er og hvor de moralske grensene går (6:2).

Dette kan sies å være trumfkortet til Dagbladet i forhold til å kunne vise at Tønne har handlet med vitende vilje. Da Tønne både var siviløkonom og jurist er det ikke urimelig å anta at han burde visst at han gjorde noe ulovlig, eller sagt med andre ord, han burde iallfall ha alle forutsetninger for å vite det.

Torsdag 5. desember siterer Dagbladet sentrale linjer i Tønnes søknad om utvidelse til tre måneders etterlønn: *[...]Jeg vil ikke ha innteksbringende arbeid i denne perioden[...], og fra kontrakten:[...]Hvis det oppstår endringer i dine inntektsforhold som påvirker forutsetningen for etterlønn, må Statsministerens kontor straks bli underrettet[...].* Og avslutter polemisk: ”På Statsministerens kontor får Dagbladet opplyst at ingen har hørt noe fra Tønne om saken siden”. Bevisene for at Tønne har gjort noe ulovlig er for Dagbladet klare nok, og for den gjengse leser som har fått vite om Tønnes svært lange utdanning og høye kunnskapsnivå innen juss og økonomi, er det en naturlig slutning å anta at han har gjort sine lovbrudd med hensikt. Alt blir i tillegg ekstra tydelig da Dagbladet har fått tak i kopier av Tønnes-søknader, og ikke bare kan påstå hva han har gjort, men også kan trykke faksimile av de faktiske brevene han har sendt. Da det hemmelige notatet fra advokatfirmaet BA-HR dukker opp, forsterkes inntrykket av at Tønne har handlet i den hensikt å skjule sitt forhold til Røkke. Han må altså ha visst at han gjorde noe som var tvilsomt siden han var interessert i å skjule det. Det Dagbladet kommuniserte til leserne er følgende: Hvis Tønne ikke trodde han gjorde noe ulovlig, hvorfor holdt han det da skjult? Og de konkluderer: ”Dette notatet tegner et bilde av en eksstatsråd som har hatt svært tette bindinger til en av landets mektigste finansmenn” (6:5). (I ettertid vet en imidlertid at Tønne overhodet ikke hadde noe med det interne notatet i BA-HR å gjøre).

Selv om det skulle vise seg at det hemmelige notatet internt i BA-HR var et falsum, kunne Dagbladet allikevel på dette tidspunktet bruke notatet til å skape forvirring om hva Tønne hadde gjort. Det er ikke usannsynlig at det leser husker best etter å ha lest en relativt komplisert artikkel med påstander og anklager i ”hytt og pine”, er det mest oppsiktsvekkende. Da spiller det heller liten rolle om det er sant eller ikke. Slik sett hadde Dagbladet gode ”bevis” for at Tønne hadde handlet med likegyldighet overfor alminnelige habilitetskrav.

c) Spesifikke personer må være identifisert som gjerningsmenn av handlingen(e) som har ført til overtredelsen

Syse-saken: Det er Syse selv som naturlig nok må regnes som hovedgjerningsmann. Det er han som har unnlatt å sende inn sine regnskaper til Brønnøysundregisteret, samt gjort seg skyldig i flere mindre brudd på aksjeloven. Gjerningsmann nummer to, som jeg velger å kalle det, må bli advokat John Elden, Syses advokat gjennom en årrekke. Elden har gjort seg skyldig i overtredelser i begge Syses aksjeselskaper da han har innehatt roller han ifølge aksjeloven ikke lovlig har kunnet ha. I selskapet AS Blaasenborg Pilestredet 88 hvor han har vært regnskapsfører, har han også skrevet selskapets revisjonsberetning, dette istedenfor selskapets lovlig valgte og oppnevnte revisor Lars T. Uvholt (19:6). Dette er ulovlig fordi Elden verken er registrert eller statsautorisert revisor, og fordi forretningsfører ikke samtidig kan skrive selskapets revisjonsberetning. Elden har også i Syses andre selskap, AS Camilla Colletts vei 3, vært revisor. Han ble imidlertid aldri godkjent av Oslo Handelsregister som revisor for dette boligselskapet, dog har han opptrådt som revisor så langt tilbake som 1967. For å statuere at Elden må ha visst at han gjorde noe ulovlig har VG greid å spore opp at han to ganger har fått beskjed fra Oslo Handelsregister om at han ikke var revisor for Camilla Colletts vei, dette uten at han har foretatt seg noe (18:6).

Det kan også være interessant å ta med Dagbladet artikkelen: ”SYSES ADVOKAT MÅ HA ADVOKAT” (DB 19:10). De skriver her at Advokatforeningen har bedt om en redegjørelse fra Elden om hans rolle som revisor i Syse-selskapene AS Camilla Colletts vei 3 og AS Blaasenborg 88, hvor Eldens advokat Johan Hjort uttaler at Eldens opptreden har vært feilaktig, men at ansvaret ligger på generalforsamlingen i selskapet og styreformann Syse.

Om en skal være veldig detaljert så kan en også si at deler av familien til Syse kan regnes som sekundære medskyldnere. Syse lånte nemlig som styreformann ut 100.000 kroner fra Camilla Colletts vei til sin svoger Trond Walstad. Dette lånet er ulovlig fordi

egenkapitalen i selskapet var negativ da det ble gitt. Regelen er at egenkapitalen må være minst like stor som lånene dersom slike lån skal være lovlige. Syses lån til svogeren er med andre ord ulovlig rent regnskapsmessig, men det er også ulovlig fordi Walstad er Syses svoger. Gjeldende paragraf setter nemlig bom for at nære slektninger kan oppta slike lån, hvor svogere er nevnt spesielt (18:4). Selv om det er Syse som har stått for det lovmessige bruddet, trekkes altså svogeren inn som involvert. Jeg velger derfor å regne svogeren som en sekundær gjerningsmann.

Det at det finnes mer enn én gjerningsmann, gjør at det for VG og Dagbladet blir mer å skrive om, og at føljetongen kan trekke lenger ut, samtidig som det kan lette noe av trykket på hovedgjerningsmannen. VG og Dagbladet gikk aktivt ut og prøvde å finne personer som kunne holdes medansvarlige for Syses lovbrudd og dermed å øke ”rollelisten” i dramaet om Syse. Jeg mener denne ”utvidelsen” av saken for Syse hadde en ”både-og-effekt”, – negativ ved at saken ble mer komplisert, fylte flere avissider og trakk lenger ut, – positiv ved at skylden ble spredd på flere og at noe av trykket mot Syse avtok.

Tønne-saken: Det er Tønne som er hovedansvarlig for handlingene som har ført til overtredelsen. Dagbladet har fremlagt dokumentasjon på at han har brutt reglene for etterlønn med faksimile av hans søknad sammen med faksimile av fakturaen til BA-HR og reglene for etterlønn fra Statsministerens Kontor. Disse beviser at Tønne hadde inntekt i perioden han mottok etterlønn. Det kommer imidlertid fram etter hvert som saken utvikler seg at advokatene i BA-HR har fungert som mellommenn mellom Røkke og Tønne. Jeg mener derfor en kan regne BA-HR som sekundære gjerningsmenn.

Advokatfirmaet har blant annet blåst opp en ordinær regning for et oppdrag de påtok seg for Aker RGI, fra en halv million til to millioner kroner. Differansen på 1,5 millioner kroner tilsvarer det Tønne fikk utbetalt i honorar for sin Kværner-jobbing (11:8). Dagbladet mener derfor advokathuset har forsøkt å dekke til de økonomiske båndene mellom Tønne og Røkke, og dermed at de har gjort seg medskyldige i overtredelsen. Torsdag 12. desember vedgår da også BA-HR til Dagbladet at regningen til Aker RGI ble økt med 1,5 millioner for å skaffe penger til Tønne, og for å holde Røkkes navn skjult. BA-HRs redegjørelse for at Tønnes lønn ble holdt skjult, er at han i det aktuelle tidsrommet arbeidet med et konkret forretningsprosjekt som gjorde at det forelå: *[...]helt spesielle forretningsmessige grunner til ikke å framheve Tønnes navn[...]*. Dagbladet mener imidlertid at hensikten må ha vært å skape avstand mellom den tidligere helseministeren og finansmannen for ikke å lage situasjoner hvor Tønne kunne mistenkes for inhabilitet. Dagbladet bygger opp sine påstander med uttalelser fra

Haakon I. Haraldsen, formann i Advokatforeningens etikkutvalg som uttaler at han reagerer på BA-HRs handlemåte i saken. Siden Haraldsen gjennom sin posisjon må sies å ha autoritet i slike spørsmål, er hans uttalelse med å underbygge Dagbladets påstand om at BA-HR er medskyldige i overtredelsen (12:10).

Dagbladet nøyer seg imidlertid ikke bare med å snakke generelt om BA-HR, men nevner også spesifikt hvilke av advokatene i firmaet som har vært involvert i den økonomiske transaksjonen mellom Røkke og Tønne. Dette gjelder advokatene Anders Eckhoff og Øyvind Eriksen. Dagbladet skriver at begge disse kommer til å bli sentrale under Økokrims etterforskning fordi det var de som skrev under på det interne notatet som beskrev hvordan Tønne skal ha drevet lobbyvirksomhet til støtte for Røkkes forsøk på å vinne makta i Kværner, samt fordi de har vært inne i behandlingen av den oppblåste fakturaen, som for øvrig er underskrevet av Øyvind Eriksen (14:6 & 12:10).

Kjell Inge Røkke må også kunne regnes som en sekundær gjerningsmann, det selv om han ikke er blitt tatt i direkte løgn eller har gjort ulovligheter. Snarere er han medskyldig fordi han har hatt et forhold til både Tønne og til BA-HR som har ført til at disse har fått problemer. Dagbladet kan tidlig berette om Røkke og Tønnes fortid, som innebærer et forhold som begynte da Tønne ”sprøytet inn” 50 millioner kroner i Røkkes fiskerivirksomhet og som ble enda tettere da Tønne ble hentet inn som sjef for Røkke-kontrollerte Norway Seafoods (i 1998). Tønne har også hatt et lån på tre millioner kroner hos Aker RGI siden april 2002, som er innvilget av Røkke.

En kan med andre ord hevde at Røkke er mannen som har trukket i de trådene som Dagbladet nå har nøstet opp i, og som har ført Tønne inn i den kattepinna han har havnet i. Både Tønne og BA-HR er blitt uthengt som syndebukker som en konsekvens av sine relasjoner til Røkke og hans omfattende forretningsvirksomhet.

d) Hendelsene må involvere og/eller ha et element av hemmeligheter eller hemmelighold.

Syse-saken: Elementet av hemmelighold er ikke veldig sentralt i Syse-saken. Dette bl.a. fordi det til tider kunne virke som om Syse ikke visste hvilke lover han hadde brutt eller hvorfor han hadde brutt dem. Han var også gjennom hele saken veldig åpen om hva han hadde gjort overfor journalistene, og tonen dem imellom var god. Han arrangerte til og med egne pressekonferanser og satte egne granskere på jobben med å ”nøste opp” i sin private økonomi. En kan endog få inntrykk av at Syse til tider prøvde å komme avisene i forkjøpet

ved selv å avsløre egne lovbrudd før journalistene fant ut av dem. Det var for eksempel Syse selv som avslørte at regnskapene for Camilla Colletts vei 3 ikke var lovlig revidert. Det er derfor vanskelig å påstå at Syse bevisst prøvde å holde sine boligselskapsspekulasjoner hemmelige. Eksempelvis svarer Syse på spørsmål fra VG, på hvorfor han ikke har levert inn regnskapet; ”– Det var rart! Da skulle vi vel ha vært strøket. Jeg er ikke sikker på hvorfor 1986-regnskapet ikke er sendt inn”, og på spørsmål om hvorfor advokat Elden har revidert regnskapet: ”– Er han ikke revisor da?” (15:7). Om en velger å tro på at Syse var så naiv som hans svar bærer budskap om, så er ikke elementet av hemmelighold særlig sentralt. Når jeg nå allikevel har valgt å ta med dette punktet iht. Syse-saken er det en artikkel i VG 14.september som kan være interessant. Artikkelen har overskriften: ”Nekter VG innsyn”, og ingressen: ”Statsminister Jan P. Syse nekter VG innsyn i papirene til aksjeselskapet hvor han er styreformann. Etter loven har han ikke anledning til å nekte dette” (14:3). Det skulle imidlertid vise seg at grunnen til at Syse var så hemmelighetsfull kring denne aksjeboken, var at en slik bok aldri hadde eksistert. Syse hadde med andre ord i dette tilfellet en reell grunn til å hemmeligholde informasjonen.

Oppi alt dette kan en vanskelig hevde at Syse bevisst prøvde å holde fakta tilbake i saken. Det en imidlertid kan påstå er at han aktivt prøvde å få fram sine egne tolkninger av sine forsømmelser istedenfor å vente på at andre skulle fortolke dem.

Tønne-saken: Denne er i større grad enn Syse-saken preget av hemmelighold. Dagbladet skriver at det har vært helt sentralt for forholdet mellom Røkke og Tønne at de tette økonomiske båndene mellom dem er holdt skjult. Hadde forholdet blitt offentlig kjent, mener Dagbladet det kunne skapt trøbbel på flere fronter: – Det kunne skadet Tønnes renommé om det ble kjent at han uten noen form for karantene gikk rett fra ministerpost til aktiv lobbyvirksomhet for Røkke. – Kværner-aksjonærer kunne reist tvil om Tønnes habilitet siden han har et uoppgjort lån hos Røkke på tre millioner (med spesielt gode betingelser, dvs. rentefritt), samtidig som han har vært nestleder i Kværner-styret. (Dette fordi en ville kunne stille spørsmål ved om Tønne som nestleder ville opptre uavhengig i saker som involverer storaksjonær Røkke når han har økonomiske bindinger til han). Dagbladet skriver at om disse forhold hadde blitt alment kjent, så ville skaden potensielt kunne blitt veldig stor, og at det derfor ble satt i gang et omfattende arbeid for å skjule båndene mellom dem. Hovedteorien til Dagbladet er at Tønnes oppdrag i forbindelse med Kværneroppkjøpet formelt sett skulle utføres for BA-HR for å skjule hans økonomiske forhold til Røkke (11:8).

I motsetning til Syse forholdt Tønne seg taus under hele saken. Istedenfor at han selv avslørte hva han hadde gjort galt, slik Syse gjorde, eller forsøke å nyansere journalistenes

påstander og drive ”brannslukkingsarbeid”, lot Tønne avisene fritt spekulere og forta egne tolkninger. Man sier ofte at tause folk er hemmelighetsfulle. I Tønne-saken fremsto Tønne som svært hemmelighetsfull, i så måte var det en enkel oppgave for Dagbladet å skulle fremstille han som en mann som hadde mye å skjule. Dagbladet tolket tausheten som et forsøk på hemmelighold.

e) Andre enn de direkte involverte i saken må kjenne til, eller i sterk grad anta at handlingene, hendelsene eller begivenhetene har funnet sted.

Syse-saken:

Det er to journalister (en i VG og en i NTB) som virkelig har gjort jobben sin i hovedfasen av denne saken. Og det var et tips utenfra som satte dem i gang. Senere har de gjort noe norske journalister har manglende erfaring med. De har brukt skriftlige kilder og de har sett det journalistiske potensiale som ligger i dataregistre (Martin Eide i Dagbladet 1.okt:3).

Trine Østlyngen og Turid Øverbø skriver i artikkelen *En statsminister til begjær? Om journalisters arbeidsmetoder i Syse-saken* (Pressens årbog 1991), at Syse-saken startet med at VG journalist Pål T. Jørgensen fanget opp en skråbemerkning i selskapslivet som satte han på sporet av Syses lovbrudd. Utgangspunktet til Jørgensen var å sjekke de dokumentene som ingen fant i regnskapsregisteret i Brønnøysund. På grunnlag av disse (manglende regnskapene) fant han at Syses bolig (aksjeselskapet) i Blaasborg-Pilestredet 88, hvor Syse var styreformann og hovedaksjonær, i flere år hadde unnlatt å sende inn regnskap og årsberetning til regnskapsregistret slik loven krever. I Brønnøysund fant Jørgensen nemlig bare ett dokument, en årsberetning fra 1987. Dermed kunne VG trekke den konklusjon at Syse ikke hadde sendt inn de påkrevde regnskaper for de resterende år. Jørgensen sendte deretter en rekke skriftlige spørsmål til Syse og mottok skriftlige svar. Da han kombinerte Syses opplysninger og AS Blaasborg Pilestredets årsberetning fra 1987, kunne han avdekke Syses lovbrudd. Det er ikke kjent hvor Jørgensen fikk opplysningen som utløste Syse-saken, eller hvem som kom med ”skråbemerkningen”. Om det var en venn av Jan P. Syses partifeller, en politisk motstander, en velinformert person innen næringslivet eller en annen som mer eller mindre tilfeldig hadde fått kjennskap til Syses uryddige forretningsførsel. VGs reportasjer inneholder ingen opplysninger som avslører kilden. Tipset ble imidlertid honorert som ”tusenkronestips”. Dette ble opplyst i en egen annonse i VG den 2. februar 1994 (Fremo 1996:16).

Tønne-saken: Det ble aldri oppklart hvem som sto bak tipset og lekkasjen som førte til at Dagbladet fikk opplysninger nok til at de kunne starte Tønne-saken. Hvordan dokumenter fra

BA-HR havnet i Dagbladet-redaksjonen er med andre ord uvisst. I Dagbladet 9. desember gikk imidlertid Anders Eckhoff, advokat i BA-HR, ut i media og utpekte Kari Breirem, tidligere direktør i BA-HR, da suspendert, som skyldig i lekkasjene (Hippe 2003:136).

Ivar Hippe skriver i *Mektig og avmektig* (2003) at det som skulle komme til å bli Tønne-saken startet da BA-HR advokat Øyvind Eriksen 8. oktober 2002 henvendte seg til Breirem med en attestert faktura fra Tønne Consult på 1,5 millioner kroner, dette for arbeid utført i forbindelse med oppkjøpet av Kværner. Breirem antok (ifølge henne selv) med dette at man prøvde å skjule Tønnes inhabilitet blant annet tilbake til hans tid som minister når det gjaldt kampen om Kværner. Da hun ikke uten videre ville betale fakturaen, samt at hun av diverse andre grunner var havnet i uvennskap med sine overordnede, ble hun sykemeldt og senere suspendert. Breirem tok deretter kontakt med sin advokat Thor-Erik Johansen og fortalte han om fakturaen fra Tønne. Johansen mente Breirem måtte passe seg for ikke å bli innblandet i dokumentfalskning. Senere har Breirem uttalt at Johansen mente hun hadde plikt til å gå til politiet med det hun visste umiddelbart, og at han som advokat vurderte det slik at han hadde en plikt til å informere politimyndigheten. Tidlig om morgenen den 20. november sendte derfor Johansen en kopi av e-posten han hadde fått av Breirem til Økokrim. Etter faksen fra Johansen tok Økokrim kontakt med Breirem om Tønnes faktura, hvor hun åpent forklarte seg om sin rolle iht. denne. Breirem hevder imidlertid den dag i dag at hun ikke lekket noe av informasjonen hun ga til Økokrim til Dagbladet. Heller ikke Johansen vil vedkjenne seg noen lekkasje til Dagbladet slik han har bekreftet lekkasjen til Økokrim (Hippe 2003:129-139).

For Dagbladets lesere kommer denne historien fram gjennom to reportasjer; den første 14. desember og den andre 19. desember. I den første lyder overskriften: "Han slo alarm", hvor det siktes til advokat Thor Erik Johansen. Det kommer her fram at det var Johansen som kontaktet Økokrim med det han mente var oppsiktsvekkende dokumenter. Det opplyses også at hans klient [...]for tiden er i en personalkonflikt med BA-HR [...], uten å nevne at dette er Kari Breirem (14:8). I den andre artikkelen, torsdag 19. desember: "Nektet å utbetale lønn til Tore Tønne", får leserne historien om Kari E. Breirem, hennes rolle i saken, og om konfliktene innad i BA-HR som førte til at hun ble suspendert og gikk til Økokrim med opplysningene om fakturaen fra Tønne (14:4).

Det må imidlertid legges til at Dagbladets journalister faktisk drev noe gravejournalistikk i saken. Dette da Torgeir Lorentzen avslørte omstendighetene rundt etterlønnen som førte til oppslaget torsdag 5. desember: "Hevet dobbel lønn". Lorentzen fant ut av denne ved å gjøre et søk i A-tekst. Han husket nemlig at Aftenposten for ikke lenge

siden hadde skrevet om etterlønn for politikere. En annen Dagblad-journalist, Erling Ramnefjell, ringte statsministerens kontor og fikk ut søknaden om tre måneders etterlønn som Tønne hadde sendt da han gikk av som statsråd (Brurås m.fl 2003:92).

Oppsummert: I både Syse- og Tønne-saken startet avsløringene med et tips utenfra som man den dag i dag ikke vet hvem som sto bak. Det er imidlertid forskjell mellom måten avsløringene skjedde på i de to sakene. Dagbladet mottok mye informasjon (interne dokumenter) fra en kilde ("deep throat"¹⁹), mens VG (etter det første "tipset") gravde fram flere avsløringene selv, samtidig som de fikk "velvillig" hjelp av Syse. Litt forenklet framstilt kan en altså si at Dagbladet fikk det meste de trengte for å kjøre sak "servert på sølvfat" i form av tilsendt informasjon og konfidensielle dokumenter, mens VG (foruten den første kommentaren) i noe større grad drev oppsøkende gravejournalistikk hvor de gjennomgikk arkiver og registre, la to og to sammen og nøstet opp i Syses regnskapsrot. Jeg mener ikke å si at VGs journalister var "flinkere" enn Dagbladets. En vel så viktig faktor er at opplysningene VG trengte i Syse-saken var offentlig tilgjengelige, mens flere av dokumentene i Tønne-saken, bl.a. i forhold til BA-HR, var interne og dermed utenfor rekkevidde (jf. offentlighetsloven).

Felles for begge saker er imidlertid at det var anonyme kilder som utløste dem. Både VG og Dagbladet stilte seg dermed lagelig til for bli misbrukt av personer eller institusjoner som kan ha ønsket å slippe å stå ansvarlig for sine synspunkter overfor offentligheten. Det å bruke anonyme kilder kan i sin ytterste konsekvens føre til at den offentlige debatt, som nettopp pressen ønsker å stimulere og beskytte (se:kap1), kan bli skadelidende ved at "bakmenn" får "trekke i trådene" samtidig som de selv slipper å gi seg til kjenne. I så måte hadde det vært ønskelig om kilden i både Syse- og Tønne-saken hadde stått fram med fullt navn allerede fra starten av. På den måten hadde publikum fått vite hvem det var og hvilke interesser denne eller disse evt. hadde av å gi et slik tips.

f) Noen av 'ikke-deltakerne' (non-participants) må misbillige handlingene eller hendelsene og føle seg fornærmet/krenket av dem, samt uttrykke dette ved å offentlig ta avstand fra handlingene eller hendelsene (denouncing).

¹⁹ **Deep Throat** var psevdonymet brukt på den hemmelige kilden til journalistene Bob Woodward og Carl Bernstein i The Washington Post, da de avslørte hemmelig avlytting av Demokratenes valgkamplokaler i 1974. Skandalen som etterfulgte avsløringen ble kjent som Watergate-skandalen, oppkalt etter hotellet innbruddet fant sted i Washington D.C.. Identiteten til Deep Throat ble holdt hemmelig i mange år, inntil 31. mai 2005, da den tidligere FBI-agenten Mark Felt uttalte at det var han som var mannen bak psevdonymet. Woodward og Bernstein bekreftet i en separat uttalelse at dette stemte (Wikipedia.org).

Martin Eide og Gudmund Hernes skriver i *Død og pine! – Om massemedia og helsepolitikk* (1987) at media har en egen måte å skape konflikt til sine artikler på. Dette ved at de spiller parter ut mot hverandre, enten med utgangspunkt i en eksisterende konflikt, eller at de selv forsøker å skape et konfliktforhold. Slik tvinger (provosere) de frem reaksjoner fra de ulike partene og skaper konflikt og dramatikk. Eide og Hernes har ”døpt” denne ”teknikken” for triangelhypotesen²⁰. I praksis fungerer den på den måten at en av partene blir ”invitert” til en presentasjon som skaper en ubalanse så lenge den står alene, og som dermed tvinger en annen aktør til et motsvar. En uttalelse kan kreve en gjendrivelse, en pressemelding fordrer en korreksjon, en kritikk et forsvar, et innlegg et motinnelegg osv. Hovedpoenget i triangelhypotesen er at media i sin dramatisering ikke overlater det til partene selv å komme med utspill, men at de tar kontakt for å få dem til å ta stilling. De gjør dermed aktørene til sine medspillere (i å lage dramatiske og salgsvennlige artikler) ved å gjøre dem til motspillere i en konflikt (Eide & Hernes 1987:30-31).

Syse-saken: Fra første stund eksisterte det motsatte oppfatninger om hvor galt Syses lovbrudd var, og om hva som måtte bli konsekvensene. Meningene sprikte fra den strengeste moralske fordømmelse (Erik Solheim og Jacob Jervell) til støtte og total tilgivelse (Carl I. Hagen). Uttalelser fra politikere, fra skatteøkonomer, revisorer, advokater, teologer og andre fagfolk på juss, moral og politikk beveget seg mellom disse. Enkelte uttalelser tydet også på at noen politikere og kommentatorer skiftet mening fra en dag til en annen, eller fra en uke til den neste. Spesielt ser en dette i Dagbladet som i begynnelsen tok Syse i forsvar, men som etter hvert gikk over til å innta en kritisk holdning overfor han, på lik linje med VG. Blant politikerne var det Erik Solheim og Kjellbjørg Lunde (begge fra SV) som i begynnelsen gikk hardest ut, men de fikk etter som saken utviklet seg hard konkurranse fra Arbeiderpartileder Gro Harlem Brundtland som seilte opp som Syses argeste motstander og kritiker. I hele seks artikler hadde Brundtland hovedoppslaget med sin kritikk mot Syse.

Jeg velger her å konsentrere meg om Brundtlands uttalelser da jeg mener disse viser den hardeste og mest artikulerte kritikken fra politisk hold:

Politikere (Brundtland) kritiserer Syse:

(1) ”– Forklaringen HOLDER IKKE”: Brundtland lover å komme tilbake med strengere kritikk dersom ikke Syse beklager sine lovbrudd skikkelig (15:6)

(2) ”Stadig verre”: Brundtland sier at Syse saken bare blir verre og verre og ber om

²⁰ Martin Eide og Gudmund Hernes har i sin teori om triangelhypotesen lånt begreper fra teater og skuespill. Ved siden av at det utspilles et drama på en arena (”scene”) besetter de ulike aktørene forskjellige roller (Eide & Hernes 1987:12, 91)

full oversikt over Syses lovbrudd (17:7).

(3) ”– Farlig utvikling”: Brundtland mener Syse har flyttet grenser for hva en politiker kan tillate seg. I stedet for å flytte grenser burde man innskjerpe respekten for loven (23:6).

(4) ”GRO- SLAKT av Syse-rapporten”: Brundtland kommer med sterk kritikk av rapporten til høyesterettsadvokat Håkon Løchen, hun mener den ikke er objektiv (24:4).

(5) ”Syse-saken ingen bagatell”: Brundtland uttaler at om Høyre-ledelsen ikke slutter å bagatellisere Syse-saken vil Arbeiderpartiet svare med å kreve offentlig gransking av Syses økonomiske disposisjoner (27:3).

(6) ”Brundtland vil ha ny gransking”: Arbeiderpartiet med Brundtland i spissen er ikke fornøyd med Løchens rapport og vil be om ny gransking (28:5).

Uttalelsene fra Brundtland bærer hovedsakelig mer preg av å være hennes egne utspill, enn å være svar på polemiske spørsmål fra VG-journalister (slik mange av kommentarene til fagfolkene virker å være). Jeg har tidligere i oppgaven vært inne på at Syses politiske motstandere kunne ha noe å ”tjene” på å kritisere Syse av rent politiske grunner. Noe av årsaken til at Brundtland valgte en så kritiske rolle mener jeg kan forklares på samme måte, altså at hun som leder av Arbeiderpartiet (Norges største parti) og som hovedopposisjonspolitiker til Syse, hadde en egen agenda i saken. Ved å stille Syse i et dårlig lys, kunne hun selv sanke stemmer til eget parti. (For en opposisjonspolitiker var dette slik sett en glimrende anledning til å påvirke opinionen med tanke på neste valg.) Slik kan en tenke seg at VG så på Brundtland som en ”hjelper” i den grad at hun kunne tilføre saken konflikt og dramatik. Spesielt når Syse-saken gikk mot slutten og interessen tydelig begynte å dale, ser en at Brundtlands rolle var sentral for fremdriften ved at hun (på vegne av Arbeiderpartiet) nærmest på egenhånd holdt liv i saken ved å hele tiden komme med nye innspill og stadig mer ”aggressive” krav.

Fagfolk kritiserer Syse: Da det er veldig mange fagfolk som uttaler seg i Syse-saken, har jeg måttet gjøre et relativt begrenset utvalg. Jeg har valgt å legge vekt på å få med representanter fra ulike fagmiljø:

Avdelingsdirektør Erik Fossum ved Brønnøysundregisteret er første fagmann ut. VG har intervjuet han om Syses uttalelser i saken, bl.a. om det er riktig, som Syse hevder, at bare et fåtall av selskapene som ikke overholder regnskapsplikten ringer og ber om utsettelse, og om det er sant at det er 40.000 selskaper som ikke sender inn regnskaper innen fristen. Fossum svarer at det er mange som ringer i etterkant, men at ingen av dem får dispensasjonsrett fra regnskapsplikter. Han legger også til at det ikke er riktig som Syse hevder – at 40.000 selskaper hvert år unnlater å oppfylle sine forpliktelser, men at det det

riktige tallet er nærmere 30.000. Fossum presiserer imidlertid at han uttaler seg på generelt grunnlag og angriper i så måte ikke Syse direkte. Selv om Fossum ikke er veldig kritisk i sine uttalelser, men mest svarer på faktaspørsmål, er artikkelen sett under ett vinklet som et motangrep fra Fossums side, blant annet gjennom overskriften: ”AVVISER Syse-påstander” (15:5).

”SLAKTES AV REVISORENE”: Generalsekretær Hans Cordt-Hansen i Norges Statsautorisererte Revisoreres Forening uttaler her at forklaringene til Syse ikke holder, at han personlig synes det Syse har gjort er alvorlig og at foreningen må vurdere hva de skal gjøre med saken. Overskriften VG har valgt er svært konfliktorientert og sterkt overdrivende. Det er på det rene at Cordt-Hansen kritiserer Syse, men det blir å ta hardt i å skrive at foreningen Hansen representerer ”slakter” ham (16:6).

Neste fagmann ut er Professor i teologi, Jacob Jervell. I artikkelen ”Syse bør gå av” uttaler professoren at Syse har sviktet som moralsk forbilde, og at han burde vite bedre enn å gjøre seg skyldig i lovbrudd (16:8). Disse uttalelsene fra Jervell må regnes som et av de sterkeste angrepene på Syse fra en ikke-politiker. Det finnes heller ikke særlig grunnlag for å påstå at artikkelen er vinklet konfliktorientert da professoren uttaler seg klart nok; han mener Syse bør gå (se også s. 45: Medieskandale og samfunnsmoral).

Dagen etter er Cordt-Hansen intervjuet enda en gang, men da i en mindre artikkel med overskriften ”Holder Ikke!”: Her uttaler han blant annet at Syses forklaring på boligrotet er lite tillitsvekkende og at Syse etter hans mening driver med bortforklaringer (17:7). Jeg mener at VG heller ikke i denne artikkelen ”spriter opp” Hansens uttalelser i særlig grad, men at de forholder seg til hans uttalelser på en skikkelig måte.

I en artikkel noen dager senere har VG fått en universitetslektor til å gjennomgå de dokumentene de har hatt tilgang på, som blant annet opplyses å være en korrespondanse mellom Syse, hans advokat, og Oslo kommunes boligetat. Artikkelen har overskriften ”– ULOVLIG, sier universitetslektor”, hvor universitetslektor Gert-Fredrik Malt ved UIO bl.a. uttaler: *[...]Så vidt jeg kan forstå må AS Blaasenborg Pilestredet være et ulovlig boligaksjeselskap[...]* (21:4). Det er her på det rene at VG på eget initiativ har tatt kontakt med en ekspert og fått han til å gjennomgå papirer de har skaffet seg ved hjelp av innsynsretten i offentlighetsloven. Artikkelen er konfliktorientert og VG evner med den å skape en ”akademisk motstander” til Syse. (Malts uttalelser må for øvrig kunne sies å være nøkterne.)

Det kan under dette punktet også være interessant å nevne Dagbladets artikkel: ”KRITISERER SYSE – BETALES AV VG”, hvor de skriver at to av de advokatene som har kommet med hardest kritikk av Syse-rapporten er betalt av VG for å gjennomgå Syses

økonomiske disposisjoner. Dette gjelder advokatene Ole Løken og Cato Schiøtz (DB 25:6). Det hører med at VG svarer i et innlegg dagen etter: "Grovt av Dagbladet" (26:6) hvor de vedkjenner å ha brukt overfornevnte advokater, men at disse ifølge dem har stått helt fritt til selv å trekke egne konklusjoner. Det at VG har gått til det skrittet å betale advokater for å gjennomgå sakens detaljer, synes jeg er uproblematisk, men når de velger å bruke disse som hovedkilder i andre artikler hvor de fremstår med navn og bilde som uavhengige eksperter, gjøres de om til motstandere og deltakere i konflikten kring Syse. VG forsvarer seg med at advokatene er frie til å mene hva de måtte ønske og at det har blitt opplyst om at de har vært hyret av VG. Selv mener jeg imidlertid det ligger i sakens natur at advokatene kommer til å kritisere Syse da de er "innleide" av VG, og at VG i så måte har kjøpt seg to solide støttespillere. Både i "kampen" mot Syse, og i den daglige "kampen" med å tilføre saken dramatik og konflikt.

Generelt har jeg inntrykk av at mange av uttalelsene fra fagfolk i Syse-saken snarere bærer preg av å være intervjuer enn uttalelser vedkommende selv har hatt et eget ønske om å offentliggjøre, dog (som vist) med enkelte unntak. I så måte er VG en aktiv part i å skape konflikter og motsetninger.

VG-journalister kritiserer Syse og oppkonstruerer konflikt: Foruten lederartiklene som er særs kritiske til Syse, har Olav Versto en rekke kritiske kommentarer i en spalte ved navn "Akkurat nå". Denne er personifisert i den grad at Versto er avbildet i passbildeformat. I den første: "SYSE BØR GÅ" (18:2), skriver Versto at Syse bør gå av som statsminister. Dette fordi han mener de lovbrudd Syse har begått, og særlig den måten han har møtt avsløringene på, gjør at han ikke lenger fyller stillingen [...]*slik hensynet til landet krever*[...]. Versto har flere artikler som denne hvor han kommer med knallhard kritikk mot Syse: "BEGERET FULLT FOR SYSE" (19:4), "RIK MED SYSE" (21:2), "FARLIG TVIL" (22:7) og "PØLSEBU-ERKLÆRINGEN" (23:2). Felles for alle Verstos artikler er at de er svært fordømmende overfor Syse, budskapet er soleklart: Han må gå av som statsminister fordi han ikke lenger er verdig stillingen.

Onsdag 19.september i artikkelen: "LØCHEN FIKK REFS AV SYSE" (19:4) gjør VG en interessant vri (som er spesielt interessant iht. triangelhypotesen) ved at de prøver å skape konflikt mellom Syse og hans selvoppnevnte gransker. De skriver at Håkon Løchen fikk refs av Syse for sine uttalelser om at Syse er å betrakte som hans klient. I ettertid ble det imidlertid kjent at Syse overhodet ikke hadde refset Løchen. Det var Statsministerens kontor som hadde kontaktet ham for å få avklart hans rolle etter hans uttalelser om at Syse var å betrakte som hans klient i saken. VG skriver ironisk nok (i selve artikkelen) at Løchen aldri

har fått noen sinte telefoner fra Syse, eller at han har hatt noen samtaler med ham om sine uttalelser til pressen, bare at de to har drøftet selve saken. Det er med andre ord veldig tydelig at VG prøver å skape konflikt mellom Syse og Løchen i både overskrift og ingress, uten at det finnes dekning for denne påstanden verken i faktiske forhold eller i brødteksten i selve artikkelen.

Torsdag 20. september er det en annen interessant artikkel i forhold til triangelhypotesen: ”SENTRUM SVIKTER” (20:3). VG konkluderer her, helt uten å ha fått dekkende uttalelser fra verken Kjell Magne Bondevik eller Johan J. Jakobsen, at disse to nå har bestemt seg for at Syse må gå av. De skriver at Bondevik og Jakobsen i går ga Syse det avgjørende politiske dolkestøt, da begge uttalte at: ”– Den gransking av Syses økonomiske disposisjoner som skattejurist Håkon Løchen foretar på statsministerens eget oppdrag, er ikke uhildet”. Som en følge av denne kommentaren mener VG at sentrumslederne indirekte, men klart, har gitt uttrykk for at Syse er ferdig som statsminister. Dagen etter under overskriften ”VGs feilslutning”, svarer Kjell Magne Bondevik på VGs artikkel om at han har bestemt seg for at Syse må gå av: *[...]Det har avisen intet grunnlag for å si[...]*. Bondevik skriver at han ikke har sagt at Håkon Løchens gjennomgang av Syses økonomi ikke er uhildet: *[...]Noe slikt har jeg ikke sagt[...]*, og avslutter: *”Nå får VG være litt mer nøyaktig. Jeg aksepterer ikke at det på grunnlag av skjeve referater blir tillagt meg konklusjoner jeg ikke har trukket”*(21:3)

Det er her overmåte tydelig at VG har prøvd å konstruere en konflikt ved å ”late som” det hersker fullt kaos og full splittelse i regjeringskoalisjonen, utifra falske sitater. En kan si VG ”koker suppe på spiker” for å tillegge saken mer intriger og konflikt enn hva det faktisk er dekning for. Generelt er inntrykket at VG gjør hva de kan for å tilføre saken dramatik. De har et ønske om å gi et inntrykk til sine lesere om at Syse-saken er svært alvorlig og at Syse nesten umulig kan fortsette som statsminister etter avsløringene. VG er premissleverandør og forsøker å få leserne inn i en bestemt oppfattelse av virkeligheten (at det er kaos og uenighet i regjeringskoalisjoen), som deretter kan brukes til å tolke de andre artiklene igjennom.

Tønne-saken: Det generelle inntrykket er at det er relativt få artikler hvor politikere og eksperter kritiserer Tønne. De artiklene som er, er små og referatpregede. Og det er i flere av disse tydelig at Dagbladet har bedt om en kommentar, men at den intervjuede har svart lite eller ingenting, og at Dagbladet da har valgt å ”sprite opp” det lille de har fått. Et eksempel er når de to ganger spør Jens Stoltenberg om Tønne bør betale tilbake etterlønnen han har fått for mye: ”Jens ber om opprydding” (5:5). Stoltenberg svarer: *[...]Hvis noe er utbetalt urettmessig, regner jeg med at pengene blir tilbakebetalt[...]*, og andre gangen: ”– Feil å ikke betale tilbake”

(14:7): [...]Dette har jeg uttalt tidligere, og jeg står fortsatt fast på det[...]. En ser i begge disse at overskriften er satt på spissen og strengt tatt må kunne sies å ta svaret fra Stoltenberg ut av kontekst. VG får et nøytralt, nærmest selvfølgelig svar der Stoltenberg bevisst er forsiktig med å komme med anklager. Begge artiklene er utstyrt med arkivbilder slik at de virker å være større enn det meningsinnholdet skulle tilsi.

Politikere kritiserer Tønne: Ågot Valle er den politikeren som går kraftigst ut mot Tønne med til sammen fire artikler i den aktuelle perioden. En sannsynlig årsak til at Valle påtar seg denne rollen er at hun er leder av Stortingets kontroll- og konstitusjonskomite, og at hun derfor har et spesielt ansvar for bl.a. å kontrollere at avgåtte statsråder mottar korrekt etterlønn. En ser at Valle trer inn i samme rolle som Brundtland hadde i Syse-saken, nemlig som hovedopponent:

1) ”-Grovt”:

Valle mener det Tønne har gjort er grovt og at det stiller hele ordningen med etterlønn for statsråder i miskreditt (5:5).

2) ”- Like ille som trygdemisbruk”:

Valle mener at statsministerens kontor bør vurdere å politianmelde Tønne: [...]I slike saker holder det ikke med tilbakebetaling. Mistenkte trygdemisbrudere blir som regel anmeldt til politiet[...] (7:8).

3) I en annen artikkel på samme side under overskriften ”Krav om karantenereregler for politikere”, uttaler hun at Tønne-saken gjør det nødvendig å innføre karantenereregler for politikere (7:8).

4) ”- Gledelig”:

Valle sier det er gledelig at Økokrim vil etterforske Tønne, og at Dagbladets avsløring er en seier for den seriøse, undersøkende journalistikken (14:6).

Valles uttalelser er på ingen måte like kritiske og dømmende som Gros uttalelser var, og de er mye mindre i størrelse (både når det gjelder bilde og tekstinnhold). En ser også at de ikke har like mye preg av å være utspill. Valle hadde da heller ikke så mye å ”tjene” på å kritisere Tønne, i så måte var nok den ”politiske gevinsten” liten. Det partiet Valle representerer (SV) er heller ikke så langt fra partiet Tønne representerte (AP) rent politisk, noe som også kan ha vært en faktor i så henseende. I Syse-saken var Brundtland også politisk Syses hovedmotstander, de knivet om den samme jobben. I tilfellet Tønne – Valla eksisterte det ikke et slikt konkurranseelement.

Jeg vil også nevne forhenværende Høyre-statsminister Kåre Willoch's innlegg i debatten: ”Bør vurdere karantene for topp-politikere” (9:9). Willoch uttaler at debatten rundt Tønne-saken reiser spørsmålet om norske politikere er for svake for pressgrupper, og om man bør vurdere karantene for topp-politikere. Willoch's innlegg kan ikke ses på som en direkte kritikk mot Tønne fordi han kun uttaler seg om etterlønnensordningen generelt, snarere

kan uttalelsen ses på som et forsøk på å utvide debatten til å dreie seg om noe mer enn hvorvidt Tønne har gjort noe galt.

Fagfolk kritiserer Tønne: Det er generelt flere eksperter enn politikere som uttaler seg i Tønne-saken, noe som i seg selv er interessant og som viser at saken ikke var politisk like interessant som Syse-saken (av åpenbare grunner).

Dr.philos (filosof) og AP-politiker Eilert Jan Lohne er første ekspert ut. Han mener Tønne må tiltales for økonomisk kriminalitet og sammenlikner han med en trygdemisbruker: *”Det skal ikke være forskjell på en tidligere statsråd og en vanlig trygdemottaker”*. Han uttaler også at: *”Det er ganske sterkt å søke om etterlønn og oppgi at man ikke har inntekt, mens man vitterlig har inntekt- Det er løgn”* (7:8). Advokat Hans-Erik Thorsberg uttaler i samme artikkel at det er forskjell på Jørgen Hattemaker og Kong Salomo, og argumenterer med at han har klienter som får fengselsstraff fordi de mottar trygd samtidig som de hadde inntekt, mens Tønne får betale tilbake og gå fri. Thorsberg mener det ikke er likhet for loven i dette landet. Nederst på siden uttaler professor i statsvitenskap Trond Nordby at han langt på vei er enig med Ågot Valle i at man bør vurdere karantene-regler for politikere (7:8).

Fredag 13.desember er det en artikkel om ”korrupsjonsjegeren” Eva Joly. Artikkelen omhandler et foredrag om korrupsjon som hun har hatt i Norge, hvor hun tok opp Røkkes lån til Tønne i en bisetning. I intervju med Dagbladet i etterkant av dette sier Joly at hun ikke vil uttale seg om Tønne spesielt, men uttaler at: *”Der jeg har studert har jeg lært at et lån har både renter og avdrag og at det skal nedbetales”*. Overskriften lover ikke noe mer enn det er dekning for i brødteksten: *”Tønne må ordne opp”*, men smetter allikevel Tønnes navn inn, noe som gjør Jolys mer generelle kommentar til et angrep mot Tønne. Jussprofessor og ekspert på offentlig rett, Jan Fridthjof Bernt, som var til stede under Jolys forelesning, sier til Dagbladet at han oppfordrer Tønne til å gi en fullstendig redegjørelse for sine forbindelser mellom Røkke, Aker RGI og Kværner (13:7).

Den siste eksepertuttalelsen jeg velger å gjennomgå i Tønne-saken er fra Helge Aarseth som på vegne av advokatforeningen hilser Økokrims gjennomgang av Tønne velkommen. Han uttaler at det er positivt at Økokrim velger å belyse saken (14:6). Artikkelen er veldig liten både når det gjelder tekst og bilde, noe som er symptomatisk for ekspertkommentarene i hele Tønne-saken. Det finnes en del av dem, men de er som regel små i størrelse, samt relativt sparsommelige med informasjon (tekst). Generelt er heller ikke kritikken like ramsalt som den var mot Syse. Det som kanskje er mest interessant er at Dagbladet i mye mindre grad enn VG i Syse-saken, setter ekspertene opp mot Tønne og dramatiserer det de sier. Jeg har påpekt at Dagbladet til tider overdriver uttalelsene de får,

men om en skal sammenligne med VGs artikler i Syse-saken vil jeg hevde at overskriftene er mer dekkende for det som faktisk står i brødteksten og at uttalelsene generelt er mer nøkternt gjengitt.

Journalister kritiserer Tønne og oppkonstruerer konflikt: Dagbladet har flere kritiske kommentarer mot Tønne, dog ikke like mange som VG hadde mot Syse. Jeg velger her å se nærmere på to av de mest kritiske. Den første har overskriften ”Røkkes mann” og er skrevet av Thor Gjermund Eriksen. Budskapet er at Tønne er kjøpt og betalt av Røkke: [...]Tore Tønne fikk også påskjønnelse for å ha kommet hjem igjen til sin venn og sjef Kjell Inge Røkke[...] (6:7). Tønne fremstilles i artikkelen som en mann Røkke kan bruke til nærmest hva han vil, som en trofast hund.

Den andre artikkelen, av nyhetsredaktør John Arne Markussen, er over to sider og bærer overskriften: ”Firmaets mann” (15:12-13). Markussen skriver at Tønne-saken i bunn og grunn dreier seg om en omgående bevegelse for å skjule båndene mellom Tønne og Røkke, og spør retorisk: ”Hvis alt var greit – hvorfor da omveien om et advokatkontor?”. Artikkelen kritiserer vel så mye å BA-HR og Røkke, som den kritiserer Tønne. Jeg synes den i så måte er symptomatisk for Dagbladets dekning av Tønne-saken som helhet. Både i egne kommentarer og i artiklene på nyhetsplass har Dagbladet vel så mye fokus på hva BA-HR og Røkke har gjort, som det Tønne har gjort. Slik klarer de å utvide konflikten til å involvere flere personer og til å gjelde mer generelle tema utover å kun dreie seg om Tønnes umoral og grådighet (Det er ikke Dagbladet i egenskap av sin journalistikk som gjør dette, saken omhandler uansett hvordan en ser på det BA-HR som selvstendig aktør). Dette i motsetning til VGs (og sin egen) dekning av Syse-saken. En følge av dette mer generelle fokuset var at det tok av for noe av trykket mot Tønne. Når det er sagt må det legges til at Dagbladet også hadde krasse og dømmende kommentarer mot Tønne, men i forhold til Syse-saken mener jeg disse er å regne som mer generelle og mindre kritisk fordømmende.

g) Avsløringen og fordømmelsen av handlingene eller hendelsene må kunne skade omdømmet til de ansvarlige personene.

Syse-saken:

Syses stilling krever ikke vandelsattest. Men den krever desto bedreandel. Vervet som statsminister er så viktig for landet at det ikke må kunne reises tvil om innehaverens hederlighet (18:2).

Dette sitatet er hentet fra den allerede nevnte kommentarspalten til Olav Versto; ”SYSE BØR GÅ”, under stikket: ”Skadet omdømme”. Versto uttrykker i denne at Syse bør gå av som statsminister som en følge av de lovbrudd VG har dokumentert, og som Syse etter hvert (dels

motstrebende) også har vedgått. Versto mener anklagene er så grove at de skader hans omdømme i så stor grad at han ikke lenger er verdig statsministerembedet. Dette fordi vervet som statsminister ifølge Versto er så viktig for landet at det ikke under noen omstendigheter må kunne reises tvil om innehaverens hederlighet (18:2).

VGs artikler i den undersøkte perioden fra 14. september til 2. oktober er jevnt over stappet med avsløringer og anklager mot Syse, om alt fra brister i hans karakter til eksempler på hans manglende dømmekraft. Disse er utvilsomt med på å skade hans omdømme, eller er iallefall ment som et forsøk på å gjøre nettopp dette. Jeg kan ikke gjennomgå alle artiklene jeg mener kan ha skadet Syses omdømme under dette punktet, da disse tas opp fordelt gjennom hele oppgaven, men jeg kan gi et par eksempler på overskrifter som kan ha hatt denne funksjonen: ”Brøt loven” (14:3). ”Knust” (15:forside). ”Syse-svikt” (15:2). ”Slaktes av revisorene” (16:6). ” – Bør gå av” (16:8).

I ”5 på gaten” tirsdag 18. september spør VG fem tilfeldig forbipassernde: ”*Bør Jan P. Syse trekke seg som statsminister?*”, hvorav jeg mener to av svarene er spesielt interessante:

Ja! En statsminister som gjør ulovligheter, er et dårlig forbilde for befolkningen. Det kan nesten sammenlignes med foreldre som stjeler fra sine barns godteposer og samtidig formaner dem til ikke å stjele (Fredrik Hossmann). En annen, Liv Frohde, svarer at: -Hvis Syse mister tillit hos befolkningen, bør han absolutt gå (18:6).

Disse uttalelsene fra tilfeldig forbipaserende er talende for den skepsis Syse ble møtt med både fra politikere, eksperter og allmennhet for øvrig. Holdningen ser ut til å være at dersom Syse ikke klarer å oppføre seg som en verdig ”landsfader”, og være et forbilde til etterfølgelse, så kan han heller ikke være statsminister.

Dagbladet har en tilsvarende reportasje søndag 23. september: ”Dagbladets lesere splittet: SYSE ER UVERDIG”. Hvor det kommer fram at et utvalg av innringere er splittet i synet på om Syse bør gå av. Av de 31 som har fått meningen sin på trykk finner man alt fra dyp beundring til den dypeste foraktelse. Noen tar Syse i forsvar og mener journalistene har gått for langt, som Helga Waksvik; *[...]journalistene har ikke oppført seg fint[...]*. Mens andre, som Tore Holt, mener Syse får som fortjent og uttaler: ”*Syse bør trekke seg. Tilliten og respekten for ham som statsminister er brukt opp*” (23:6-7). (Det kan tenkes at politisk tilhørighet spilte en rolle for hvem som holdt med Syse og hvem som var mot ham).

Det er ikke lett å skulle konkludere på hvorvidt Syse har tapt omdømme eller ikke, men et sannsynlig utfall er at Dagbladets uhøytidelige innringingsmåling er representativ. Mange er nok enige med VG og Dagbladet i at Syse har tapt omdømme og derfor ikke kan fortsette som statsminister, mens andre mener Syse kan fortsette og at han har sitt omdømme

intakt, at det er journalistene som er de ”slemme”. I denne oppgaven er det imidlertid mest relevant hva VG mener, og ifølge dem og deres dekning er det ingen tvil om at Syse har tapt både omdømme, tillit og verdighet.

Tønne-saken:

Tidligere helseminister Tore Tønne var lenge mest kjent for sitt minimale søvnbehov, sin enorme arbeidskapasitet og sine rekordraske eksamener. De siste par ukene har Dagbladet avslørt mindre kjente trekk hos ham: En økende sans for ubeskjedne inntekter, en svekket sans for habilitet og et oppsiktsvekkende tett forhold til Kjell Inge Røkke (14: 8).

Dette sitatet sier det meste. Tønne har gått fra å være beundret og høyt respektert, til å bli karakterisert som grådig og umoralsk. Religionshistoriker Anne Stensvold har i så måte et debattinnlegg i Dagbladet lørdag 28.desember²¹ (s.52) som tar opp hvordan Tønne gjennom avsløringene gjennomgikk et enormt tap av omdømme. Innlegget har overskriften ”Hvorfor ta sitt eget liv?” og stiller spørsmål ved om Tønne med vitende og vilje ville ha risikert sitt gode navn og rykte for noen hundre tusen kroners skyld, da han tilsynelatende ikke kunne leve med mistanken som (etter Dagbladets avsløringer) ble rettet mot ham. Stensvold mener at andre personer har vært fremstilt mer respektløst enn det Tønne ble i media, men som forklaring på hvorfor han allikevel valgte å ta sitt eget liv peker hun på det store fallet hans ”medieimage”/omdømme gjennomgikk da saken om dobbeltlønn ble kjent.

Inntil avsløringene begynte hadde medias bilde av Tønne vært entydig positivt, men da avsløringene om etterlønnen ble kjent ble han presentert utelukkende negativt – som både grisk og uærlig. Alt det gamle var ”glemt”, og et samlet mediekorps ”malte” et nytt mediebilde av Tønne i mistenksomhetens lys (28:52). Hovedbudskapet til Stensvold er at avsløringene ble så ekstremt tunge for Tønne, ikke nødvendigvis fordi de viste at det han hadde gjort var så fryktelig, men fordi fallet hans omdømme gjennomgikk var så stort. Ja, så stort at han endog ikke klarte å leve med det. Om beskyldningene var sanne eller ikke, spilte liten rolle. Poenget er at pressen, med Dagbladet i spissen, i ukevis møtte Tønne med en form for mistenksomhet som han aldri tidligere hadde blitt møtt med, og at ingen, verken journalister eller talspersoner (unntatt Røkke) viste at de trodde på ham.

h) Gjerningsmannen må bli holdt ansvarlig for sine handlinger

Syse-saken: Det ble aldri tatt ut noen form for tiltale mot Syse, men han valgte selv å

²¹ 28.desember ligger utenfor de dagene jeg har undersøkt, men jeg velger allikevel å ta med denne artikkelen siden den er så relevant iht. ”punktet” om tap av omdømme.

kontakte revisor Lars T. Uvholt og skattejurist Håkon Løchen (mandag 17. september) for at de i fellesskap skulle revidere hans regnskaper i boligaksjeselskapene, samt gjennomgå alle sider ved hans personlige økonomi fra 1980 og frem til 1990. Syse varslet at resultatet av granskingsrapporten i sin helhet ville bli framlagt for media når denne ble klar:

Nå skal alt på bordet. Hver eneste stein skal vendes. Alle sider ved de regnskapsmessige, skattemessige og privatøkonomiske forhold skal belyses, understreker pressetalsmann Finn Langeland ved Statsministerens kontor (18:6).

I en ”5 på gaten” reportasje på samme side uttaler en mann på spørsmål om Syse bør trekke seg som statsminister? *”Ikke i første omgang, men jeg synes saken tok en ny vending søndag. Syse bør forklare seg meget godt og legge fram et detaljert regnskap for å få lov til å sitte”* (18: 6).

Kommentaren er talende for hvordan Syse blir holdt ansvarlig for sine handlinger. Om han skal kunne fortsette som statsminister må han forklare seg på en skikkelig måte overfor det norske folk, så vel som overfor seg selv. Han må bevise sin hederlighet. Dette har Syse tydeligvis forstått siden han på eget initiativ valgte å sette i gang etterforskning av seg selv.

Granskningen: Onsdag 19. september uttaler (Syse-gransker) Håkon Løchen at han på bakgrunn av det han har sett, ikke synes Syses aksjebrudd ser spesielt alvorlige ut, men benekter på spørsmål fra VG at han allerede har frifunnet sin klient (19:5). Denne kommentaren ble møtt med krass kritikk fra Syses ”motstandere” som mente at Løchen med en slik kommentar allerede hadde frikjent Syse, og at han dermed ikke kunne fungere som en objektiv gransker (snarere som en forsvarsadvokat). Syse og Løchen tilbakeviste imidlertid alle anklagene, stod standhaftig på sitt og hevdet at Løchen var fullstendig objektiv.

Lørdag 22. november, etter at Syse-granskerne har hatt pressekonferanse, trykker VG et sammendrag av høyesterettsadvokat Håkon Løchen sin 37 siders rapport. De skriver at rapporten bare bekrefter at Syses drift av sine to boligaksjeselskaper i beste fall befinner seg i et juridisk grenseland. Og de jurister som overfor VG tidligere har slått fast at Syses måte å drive sine boligaksjeselskap på er ulovlig, endrer ikke sitt syn på grunn av granskingsrapporten. Dette gjør i seg selv at diskusjonen omkring alvorligheten av Syses lovbrudd opprettholdes. Og tvilen om hans stilling forsterkes (ifølge VG) ved at rapporten er utarbeidet på statsministerens egen bestilling og bekostning. De mener at det alltid kommer til å bli hevdet at granskningen ikke var uhildet: [...] *Jeg har et oppdrag fra Jan P. Syse og forsvarer min klient slik jeg finner det riktig[...]*, uttalte Håkon Løchen da han begynte granskningen: [...] *Det er en uttalselse som ikke akkurat styrker Syses stilling[...]*, skriver VG (22:4). En ser med andre ord at Syses granskning av seg selv ble møtt med krass kritikk fra VG, og at de på ingen måte la seg

flate for Syses forklaringer. Det tok imidlertid litt tid før de hadde satt seg godt nok inn i rapporten til at de kunne komme tilbake med ny kritikk.

Arbeiderpartiets krav til granskning: Ap er det partiet som i størst grad propagerer for at Syse må bli holdt ansvarlig for sine handlinger. I hele seks artikler går de (med leder Gro Harlem Brundland i front) ut med trusler og krav om granskning mot Syse:

1) ”STADIG VERRE”: Brundtland sier at hun synes Syse-saken bare blir verre og verre og krever at: *[...]vi må få en offentlig oversikt over Syses forretningsmessige forhold[...]*(17:7).

2) ”FULL AP-GRANSKING”: Arbeiderpartiet setter en gruppe jurister til å finlese Syse-rapporten som ble fremlagt 21.september. Når gruppens vurdering foreligger vil partiet vurdere om ytterligere granskning er nødvendig (22:8).

3) ”GRO-SLAKT av Syse-rapporten”: VG refererer i denne artikkelen til et intervju i dagens Arbeiderblad. Brundtland sier her at Arbeiderpartiets Syse-granskere må finne ut om det er sant som Syse-rapporten fastslår, at ingenting er gjort i vinnings hensikt. VG skriver at *[...]intervjuet i Arbeiderbladet representerer opposisjonslederens mest markante utspill til nå i saken[...]* (24:4).

4) ”Gro er fornøyd så langt”: Brundtland uttaler til VG at hun synes det er en fordel at rette myndighet nå vil vurdere rapporten, hvorav hun legger til: *”Vi vil komme med egne konklusjoner, uavhengig av hva Riksadvokaten nå har bestemt”* (25:5).

5) ”Syse-saken ingen bagatell”: VG refererer til Brundtlands tale ved kommuneforbundets landsmøte 26.september. Hun sier her (slik VG har forstått det), at: *”Slutter ikke Høyre-ledelsen å bagatellisere Syse-saken vil AP svare med å kreve offentlig granskning av Statsministerens økonomiske disposisjoner”* (27:3).

6) ”GRO VIL HA NY GRANSKING”: Formelt ber nå Arbeiderpartiets stortingsgruppe regjeringen om å be høyesterettsjustitiarius oppnevne en uavhengig gruppe til å foreta en fullstendig gjennomgang av alle forhold knyttet til Syses befatning med de to gårdselskapene (28:5).

Det er ingen tvil om at Syse-saken oppfyller punktet om at gjerningsmannen må bli holdt ansvarlig for sine handlinger. Syse blir stilt til ansvar i fullt monn, både fra ”folket”, fra eksperter, fra politikere og fra media. Spesielt i siste halvdel av saken er anklagene mot Syse fra Arbeiderpartiet og Brundtland (som vist overfor) knallharde.

Det at Syse velger å sette i gang en granskning av sine egne økonomiske disposisjoner har slik jeg ser det, både positive og negative konsekvenser. Han blir beskyldt for at de selvoppnevnte granskerne er inhabile, som igjen ”fyrrer opp” de kritiske røstene i Arbeiderpartiet til å kreve en ny og selvstendig offentlig granskning. Men det at han viser

initiativ og fryktesløshet overfor hva granskerne vil finne, evner å gi et signal til offentligheten om at han ikke er redd for å bli gransket, at han ikke har noe å skjule og at han også vil til bunns i omstendighetene som har ført til bruddene. Dette styrker troverdigheten hans. Det kan med andre ord ha virket tillitvekkende at Syse viste såpass fryktesløshet som han gjorde, uansett hvem som skulle utføre selve granskningen og hva hans kritikere måtte mene om denne.

Tønne-saken: Tønne blir i mindre grad enn Syse stilt til ansvar for egne handlinger. Dette kan når det gjelder krav fra politikere skyldes at det ikke er noe politisk parti som har en agenda i å skade ham. Årsaken til dette er selvsagt at han ikke lenger representerer Arbeiderpartiet, og således at kritikk og krav om gransking ikke i nevneverdig grad vil ramme andre enn Tønne som privatperson.

Ågot Valle er den eneste politikeren som gjør noe konkret for at Tønne skal måtte stå til ansvar for sine lovbrudd, derav er følgende artikkel spesielt interessant:

”-Like ille som trygdemisbruk”: Valle uttaler her at Statsministerens kontor bør vurdere å politianmelde Tønne. Det opplyses også at hun i et brev til statsminister Kjell Magne Bondevik har etterlyst ytterligere tiltak (7:8). En kan imidlertid merke seg at Valle er betydelig mindre ”aggressiv” enn det Brundtland var overfor Syse tolv år tidligere. Brundtland hadde som vi så en rekke sterkt kritiske utspill der hun kom med krav om ytterligere gransking og hevdet omtrent at det var en skandale om ikke disse ble satt i gang.

Økokrim gransker Tønne: Til forskjell fra Syse-saken går Økokrim inn og gransker avsløringene mot Tønne og tar også etter hvert ut tiltale mot ham. I så måte er granskningen mer alvorlig enn den var mot Syse (fordi den involverer politimyndigheten).

”Politiet gransker Tønne-saken, RØKKE RASER” (14:forsiden). Dagbladet kan her opplyse at deres avsløringer har ført til at Økokrim har besluttet å ta ut full etterforskning av [...]den tidligere helseministeren[...], og at Økokrim etterforsker [...]alle sider[...] av avsløringene rundt Tønne. Dette betyr at både Røkke og advokatene i BA-HR blir berørt av granskningen (14:6-7). Det at Økokrim beslutter å ta ut tiltale mot Tønne viser at det er et alvor over beskyldningene som ikke var der i Syse-saken. I prinsippet kan Tønne risikere fengsel. 20.desember tar Økokrim ut tiltale mot Tønne for grovt uaktsomt bedrageri og de ilegger saksansvarlig advokat i BA-HR forelegg for brudd på formregler om spesifikasjon av faktura (Hippe 2003:26).

5.6 Medieskandalen eksisterer i spenningen mellom det trivielle og det kriminelle

Et kjennetegn ved skandaler generelt og institusjonelle skandaler spesielt, er at overtrampets alvorlighet avgjør hvorvidt det blir en skandale eller ikke. Dersom overtredelsen er for mild, for eksempel en parkeringsbot, blir det i de fleste tilfeller ingen skandale. Et eksempel kan være da Jens Stoltenberg bare noen dager etter at han hadde gått av som statsminister (31. oktober 2001) tidlig om morgenen på Diakonhjemmet sykehus på Vinderen i Oslo, så vidt rygget borti en bil på parkeringsplassen. Etterpå kjørte han vekk uten å informere den andre bileieren. Stoltenbergs sa selv at han hadde sjekket at bilen ikke hadde fått noen skade. Hendelsen ble kommentert av media, men uten at den utviklet seg til en skandale, og etter noen dager var den helt ute av det daglige nyhetsbildet. Hendelsen var for vag til å kvalifisere som skandale, bruddet var rett og slett for lite. Dersom den uakseptable handlingen imidlertid hadde vært mye verre, som for eksempel om Stoltenberg med vilje hadde kjørt ned en barnefamilie på nevnte parkeringsplass og etterpå kjørt vekk med hånfull latter, blir ordet ”skandale” for vagt. Man sier ikke at det er en skandale å begå overlagt drap. Det er snarere en tragedie og/eller en forbrytelse. Overtredelser som utgjør en skandale befinner seg med andre ord i et mellomstykke av ”usømmeligheter”, mellom det kriminelle og det trivielle (Thompson 2000:13).

As Anthony King rightly remarks, ‘scandals occupy a sort of middle ground of impropriety’: they involve transgressions which are sufficiently serious to elicit the disapproval of others but which fall short of the most heinous crimes (Thompson 2000: 14).

Når dette er sagt så menes det ikke at hendelser må ha en viss viktighet over seg for å kunne utgjøre en skandale, medieskandaler står tvert imot ofte ikke i forhold til sakens viktighet. Selv bagatellmessige forgåelser kan gi opphav til en oppsiktsvekkende mediedekning i innhold og omfang (Raum 1999: 93).

Syse-saken: Først og fremst dreier Syse-saken seg om økonomisk kriminalitet. Denne formen for kriminalitet rommer alt fra svært alvorlige lovbrudd til mindre former for lovforselser. I følge Syse selv tilhørte hans lovovertridelser denne siste kategorien. Syse uttaler blant annet at de brudd han har gjort seg skyldig i er helt på grensen av lovverket, og sammenligner dem med å kjøre litt over fartsgrensen. Han mener med andre ord at det VG har avslørt ikke er spesielt alvorlig. Skal en være litt rimelig så kan en da heller ikke påstå at det Syse har gjort er veldig alvorlig. Det er galt og noe av det er ulovlig iht. aksjeloven, men det *er* et faktum at Syse er i svært godt selskap når han ”glemmer” å sende inn sine

regnskaper, samt at svært mange lovbrudd regnes for å være mer alvorlige. I en artikkel 15. september uttaler Erik Fossum ved Brønnøysund-registeret i så måte at av de i underkant av 80 000 selskapene som er innsendingspliktige, har de til nå bare mottatt litt i underkant av 50 000, de mangler altså inntil 30 000. Fossum hevder imidlertid at det strømmer på flere tusen hver uke (etter fristen) slik at når de gjør opp status vil han tippe at de ender opp med ca 70 000 regnskaper (15:5). Uansett estimerer så snakker vi om et betydelig antall personer i Norge med private aksjeselskap som årlig gjør seg skyldige i det samme som Syse. Ikke mange lovbrudd kan sies å være så ”allmenne”. En kan derav vanskelig hevde at Syse har gjort seg skyldig i noe svært alvorlig (ut fra logikken at desto færre som begår en gitt type lovbrudd, jo mer alvorlig er bruddet og vice versa). Dagbladet har for øvrig også en artikkel med et perspektiv som kan evne å plassere Syse-saken i et mellomsjikt av usømmeligheter: ”SYSE FORFØRT av egen omtrentlighet” (16:7 Dagbladet). Her fokuseres det på Syse som en omgjengelig og trivelig person som har begått sine lovbrudd fordi han ikke liker å være hard mot sine medarbeidere (i tilnærmet Ole Brumm stil...):

Ingen kunne så langt finne på å antyde at Syse her aktivt har oppsøkt en forbrytelse, eller gjort noe av hensyn til egen vinning. Hans personlige hederlighet tviler ingen på. Men hans omtrentlighet og hang til å utsette ting har gjort at han – uten å skjønne alvorret – havnet i et uføre en mann i hans posisjon må holde seg milevis unna (Dagbladet 16:7).

Det slås fast at det Syse har gjort er galt, men at Dagbladet mener (på dette tidspunktet) at det ikke er ”veldig galt” siden Syse ikke har gjort lovbruddene med vitende og vilje. Jeg mener denne artikkelen viser at det er mulig å gi Syse-saken en nesten positiv vinkling, og således at den er et godt eksempel på at Syses lovbrudd befinner seg ”i et mellomsjikt av usømmeligheter”. Hadde det vært snakk om en mer alvorlig sak, som drap, underslag, utroskap etc. så ville en slik ”positiv” vinkling vært mye vanskeligere å innta.

VG har for øvrig to artikler, og Dagbladet én, som tar opp andre politikeres brudd på aksjeloven:

VG 1: ”Flere politikere brøt loven” (24:4). Her skriver de at det den siste tiden er flere stortingspolitikere med engasjement i det private næringsliv som har ryddet opp i sine aksjeselskaper. Nærmere bestemt at Per Sævik fra Kristelig Folkeparti Møre og Romsdal og Petter Bjørkheim fra Fremskrittspartiet Rogaland, etter Syse-avsløringene har sendt inn regnskaper for sine egne selskaper til Brønnøysund. I samme artikkel nevnes også politikere som ikke har sendt inn regnskaper til Brønnøysund overhodet, som Vidar Kleppe (Frp), Anders Talleraas (H) og Per Sævik (Krf).

VG 2: ”SV-Solheim beklager lovbrudd, men ikke at han ba Syse gå” (26:4). Her

skriver VG at to aksjeselskaper som drives av SV angivelig ikke har holdt innsendingsplikten overfor Brønnøysundregisteret. Artikkelen er ikke slått stort opp, men er presentert mer som en tilleggs kommentar nederst på siden. (Påstandene ble imidlertid avkreftet fra Brønnøysund dagen etter, da det viste seg at papirene allikevel var sendt.)

Jeg mener disse artiklene taler til Syses fordel ved at de viser hvor ”vanlig” det er å begå de lovbruddene han har gjort, selv blant politikerkollegaer på Stortinget (uten at *det* har ført til overskrifter i avisene). I så måte er det forståelig at VG ikke ønsker å fokusere så mye på dette og lar det være med disse to artiklene.

Også Dagbladet har en artikkel som kan sies å ufarliggjøre og alminneliggjøre Syses lovbrudd: ”DE GJØR SOM SYSE, om kjendisers skjulte inntekter” (17:7). Her skriver de at Syse er i bedre selskap enn man kanskje skulle tro når han ”glemmer” å sende inn firmaregnskapene:

Slapp av, Jan P. Syse! Du er i bedre selskap enn du aner når du ”glemmer” å sende firmaregnskapene dine til Regnskapsregisteret i Brønnøysund”. Det gjør nemlig også Ole Paus, Rolv Wesenlund, Einar Schanke og flere andre moromenn det kan være hyggelig for en nedtrykt statsminister å tenke på(17:7).

Dagbladet kan her blant annet informere om at Ole Paus har ”glemt” å levere inn regnskaper siden 1974. Ved å vise at såpass mange andre relativt profilerte politikere og kjendiser har gjort seg skyldig i det samme som Syse, klarer VG og Dagbladet å gjøre Syse-saken mindre alvorlig. Om dette er bevisst eller ikke, er ikke lett å si, men jeg noterer meg at ingen av avisene velger å utdype dette perspektivet nærmere.

I boka: *Ta ikke den ironiske tonen* (2003), skriver familien til Syse, kona Else og sønnene Christian og Henrik, følgende vedrørende Syse-saken:

I ettertid noteres at anklagen om ulovlig boligaksjeselskap ble avvist av retten. Ligningsmyndigheter fant ikke grunn til å ilegge arveavgift. Ingen myndighet hevdet at dokumentavgift skulle ilegges. Riksadvokat og skattedirektør sa at ikke noe forhold i saken tilsa at det var grunnlag for etterforskning (Syse, Syse og Syse 2003:24).

Det rommer ingen tvil om at dette er en subjektiv bok skrevet for å hedre sin far og ektemann. Allikevel er sitatet utelukkende basert på fakta, og påpeker at ingen sentrale myndigheter mente Syse burde stilles til ansvar for det han hadde gjort. Forseelsene var rett og slett ikke alvorlige nok. Dette må sies å være en indikator på at alvorligheten i Syse-saken rent juridisk var relativt liten.

Tønne-saken: Hovedårsaken til at det ble en Tønne-sak var at Tønne hadde brutt reglene for utbetaling av etterlønn for avgåtte statsråder. Det er imidlertid ikke vanskelig å se at regelverket for utbetaling av etterlønn er noe uklart formulert. Man kan for eksempel lovlig

skrive memoarer mens man mottar etterlønn (som mange politikere gjør) uten at dette strider mot reglene fordi inntektene fra boksalget nødvendigvis vil komme etter de tre månedene en ikke har lov til å ha inntektsbringende arbeid. Det altså selv om det er klart at inntektene kan spores tilbake til etterlønnperioden. Tønne mente at dette også burde gjelde ham:

I et brev til SMK i går framholder Tønne til sitt forsvar at honorarene ble utbetalt lenge etter at etterlønnperioden var over. Derfor har han ikke sett det slik at han har fått utbetalt lønn eller hatt næringsinntekt i samme periode, og dermed heller ikke at han har fått utbetalt dobbel lønn (6:6).

Dette perspektivet ble aldri tatt opp til debatt i verken Dagbladet eller VG, men det er utvilsomt en faktor som kan være med å plassere Tønne-saken i spenningen mellom det trivielle og det kriminelle. I sitt svarbrev til Tønne skriver da også Nina Frisak ved SMK at stortingsvedtaket som hjemler etterlønnordningen ikke direkte omhandler den foreliggende situasjonen (Tønne-saken) og at det derfor kan være rom for fortolkning, men at han allikevel må betale pengene tilbake (6:6). Og i et brev til Ågot Valle (SV) som svar på hvorfor Statsministerens kontor ikke vil politianmelde Tønne, konkluderes det:

I forbindelse med utbetaling av etterlønn er det behov for å gi klarere forholdsregler bl.a. om tilbakebetaling i situasjoner der det etter utløpet av en etterlønnperiode mottas inntekter som kan tilbakeføres til arbeid som er utført i løpet av etterlønnperioden (11:10).

En kan med andre ord si at SMK gir Tønne noe rett. At de ikke er helt klare på hvorvidt det han har gjort er galt selv om de konkluderer med at han må betale tilbake. Om det hadde vært klarere beviser for at Tønne med vitende og vilje hadde svindlet SMK, og da gjerne for en større sum (enn 129.300 kroner), tror jeg det ville vært vanskeligere å plassert Tønne-saken mellom det trivielle og det kriminelle. Andre faktorer som kan trekke i samme retning er at Tønne betalte tilbake pengene samme dag som han fikk avgjørelsen fra SMK, samt at skylden spres på flere, som Kjell I. Røkke og advokatene i BA-HR.

I *Mektig og avmektig* (2003) beskriver Ivar Hippe hvordan Tønne-saken kan ha fortonet seg for Tønne selv: Han hadde sagt opp sin stilling i Norway Seafoods, gått ut av styreverv og tatt tap på solgte aksjer. Han hadde forholdt seg til BA-HR, og det var ikke skrevet noen kontrakt med avtale om honorar da han begynte å jobbe. Han hadde ikke noe ”oppdrag” (Hippe 2003: 46-48). Om Tønne hadde stått fram i media med denne versjonen av saken tror jeg den ville fått en annen og mer ”uskyldig” vinkling. Dette fordi Tønne selvsagt ville fremstilt de avslørte forhold på en helt annen måte enn det journalister og andre kritikere gjorde.

5.7 Politikk utøves gjennom symbolsk makt og gjennom ”image”

Politikk dreier seg om valg og representasjon. Politikere er avhengige av legitimitet, troverdighet og tillit. Dette fordi de i demokratier er valgt til den posisjonen de besitter og dermed er avhengige av å kommunisere med velgerne for å kunne vinne deres stemmer ved valg²². En kan med andre ord si at det å være god til å kommunisere er eksistensbetingende for en politiker. Det er viktig å ha et godt navn og rykte utad. Thompson skriver i *Political Scandal – Power and visibility in the media age* (2000) at den politiske arena er et felt for handling og interaksjon, basert på tilegnelse og utøvelse av politisk makt, og han knytter begrepet opp til Bourdieus kapitalbegrep, symbolsk kapital²³ (Thompson 2000:91ff):

In the political field of liberal democracy, a healthy store of symbolic capital is not merely a useful asset: it is a necessary condition of political effectiveness, just as important as good party organization and substantial financial backing (Thompson 2000:102).

Et godt omdømme som er bygget opp over en lang karriere kan i politikken etter bare noen dagers/ukers negativ medieoppmerksomhet potensielt rives ned av en skandale. Politiske ledere er spesielt sårbare og skandelutsatt fordi deres rykte og omdømme på mange måter er selve hjertet i ”politikerkroppen”, det er redskapet de skal bruke til å ”fange” velgere med. Som en konsekvens av dette ser en at det er de politiske aktørene som er ”flinkest” til å forvalte den symbolske makten som gjør det best blant velgerne. Sagt med andre ord: Alle som ønsker å utøve politisk makt må anvende symbolsk kapital for å vinne legitimitet og popularitet. Politikernes kapasitet til å utøve denne symbolske kapitalen avhenger av vedkommendes samlede ”kapital” av rykte, pretisje, erfaring, omdømme, tillit og troverdighet. I tillegg kreves det en del evner som det ikke alltid er like enkelt å bygge opp, som for eksempel et bra utseende, gode formidlingsevner og personlig karakter (Thompson 2000:91-96).

Hvorvidt en potensiell skandale ”slår ut i full blomst” og blir til en ”fruktbar” skandale, sett gjennom medias ”øyner”, avhenger også mye av personen som blir utpekt. En svært karakteristisk og markant, kanskje endog eksentrisk person, fyller normalt flere forsider enn en kjedelig, ”normal”/konform og tilbaketrukket en.

²² Det er i politikernes egen interesse å opprettholde velgernes tillit til eget parti, til det politiske systemet og til politikere som yrkesgruppe. Dette fordi de henter sin legitimitet fra velgerne, dvs. folket. Mister de folkets tillit, mister de også troverdighet. I neste runde risikerer de å ryke ut ved valg.

²³ *Symbolsk kapital* kan være en hvilken som helst egenskap (fysisk, kulturell, sosial eller økonomisk) som er slik at andre aktører innen et sosialt felt er i stand til å gjenkjenne og anerkjenne den på en måte som gjør at den får verdi (Bourdieu 1996).

Syse som politiker og menneske: Det må kunne sies å være en viss allmenn aksept for at Jan P. Syse var en spesiell politiker. En kan endog gå så langt som å hevde at han var spesielt godt likt, det også utover partigrensene. Syse er for eksempel videre kjent for sine ”oneliners” og kjappe replikker, som: *”Right is right and left is wrong”*, eller: *”Når man taler, bruker man 85 muskler bare i ansiktet. Og likevel er det tilhørerne som først blir trette.”* En kan hevde at Syse klarte å blande et konservativt livssyn med en kjapp replikk og dannet humor, og at han slik sett på var en annerledes politiker. I artikkelen: *”Den moderate elegantier”* (1.12.2003) i Bergens Tidende, skriver Olav Kobbeltveit at det går lang tid mellom hver gang norsk politikk fostrer så ”ordhage” menn som Syse. Han nevner som eksempel at Syse ofte søkte til Bibelen for å finne poeng. Der fant han ligningen i Matteus-evangeliet om den dårlige tjeneren som ikke hadde investert talentet slik at det ga profitt, og som derfor ble kastet ut i mørket [...]*til gråt og tenners gnidsel[...]*. Der tok Matteus, ifølge Syse, det første oppgjøret med ”nullvekst-filosofien” (HTML3). Eller som Dagbladet skriver 16. september: *”Syse som person og politiker er svært lite selvhøytidelig. Han har en litt slentrende og omtrentlig stil, som gjør ham til et sjarmerende sosialt vesen”* (16:7). Mange har også pekt på at det kunne virke som om Syse vant innpass overalt selv om han var en utpreget bymann. Gudleiv Forr skriver i boka *Dagbladets-tekster fra den politiske arena* (2000) om Syse, at han selv koketterte med meningsmålinger som viste at han var bedre likt i Sogn og Fjordane og i Finnmark enn noe annet sted. Syse var imidlertid svært urban og konserativ. Forr skriver at det var noe borgerlig tidløst over hans ferd, at han bar sin sløyfe som han selv ville, og at han ikke ga noen konsesjoner til tidas drakt. Slik sett var han et bilde på den bykultur han representerte og som aldri har funnet feste i Norges egalitære samfunn. Syse selv ville nok vært mindre påfallende i London eller Frankfurt enn på Karl Johan, skriver Forr (Forr 2000:36-67).

Tønne som politiker og menneske: Tønne var ikke på langt nær like lenge i politikken som Syse, og han var heller ikke like markant i sin stil. Begge disse faktorene gjør at han aldri ble en så offentlig person som Syse. Det er derfor ikke like enkelt å danne seg et bilde av ham som politikertype og menneske. Jeg har imidlertid funnet fram til noen artikler i etterkant av Tønnes død i Dagbladet og VG, samt beskrivelser av ham i boka til Ivar Hippe, *Mektig og avmektig* (2003). Disse kan gi et visst bilde av Tønne om en tar hensyn til konteksten de er skrevet i, spesielt de artiklene som ble skrevet like etter hans død²⁴.

Hippe skriver at de i Helsedepartementet opplevde Tønne som motvillig overfor

²⁴ For mer dyptgående skildringer av Tønne som menneske og privatperson. Se: kapitlet ”17 dager av et samliv på 27 år.” Betragtninger om – og fra – dem som står ved siden av (Brurås m.fl 2003:113-118).

media, og ikke spesielt flink til å selge sine saker på politikervis, at han og media ”kolliderte” litt. Der Tønne var opptatt av detaljer og nøyaktighet, så media en kontrollfreak, en som gjerne ville plukke ut ”sine” journalister, og der Tønne var opptatt av å få fram detaljer, ville media lage artikler med artige og spennende vinklinger. Hippe nevner spesielt en episode fra tiden da Tønne var helseminister som tydeliggjør dette. Tønne hadde da snakket ”rett fra levra” om at korridorpasienter ikke bare var en uting, for det økte jo produksjonen når man tok korridoren i bruk, man økte kapasiteten! Politisk mildt sagt en skivebom. Det hadde imidlertid lyktes å stoppe gjeldende journalist i å trykke intervjuet. Sammen med informasjonssjefen hadde Tønne ligget på telefonen til vaksjefen og til slutt klart å stanse en potensiell skandale. De hadde forklart at Tønnes politiske karriere ville være over dersom Dagbladet trykket intervjuet (Hippe 2003:31).

Som en motreaksjon mot alt det negative som hadde vært skrevet om Tønne i forkant av selvmordet skriver VG etter Tønnes død, søndag 22. desember at humor var en av hans mest fremtredende egenskaper. Mens han på fjernsyn fremsto som en litt grå og kjedelig mann, ble han privat og i jobbsammenheng beskrevet som en nesten ”for morsom mann”. Tønne kunne drive sekretærer, medarbeidere og kolleger til vanvidd med sine ”practical jokes”. Denne siden av han kom imidlertid aldri fram i media generelt, eller i VG og Dagbladet spesielt mens saken varte. Det eneste man kunne lese som ikke gikk konkret på avsløringene, var at Tønne var en svært intelligent og arbeidsom mann (VG 22:10). Eller som hans ungdoms- og forretningsvenn Torbjørn Gladsø sier (samme dag): *[...]Tore stilte store krav til seg selv. Han var utvilsomt ærgjerrig[...].*

Sammenligning Syse vs. Tønne: Satt litt på spissen kan en si at Syse i media ble beskrevet som en fargeklatt, mens Tønne til motsetning ble beskrevet som nærmest fargeløs. Syse spilte på sine personlige egenskaper og viste hele seg, mens Tønne alltid hadde opprettholdt et klart skille mellom sin offentlige og private rolle. Slik hadde Syse et større register å spille på når det blåste som verst rundt ham enn det Tønne hadde. Dette ga Syse en fordel i forhold til media, på samme måte som det gjorde Tønne ekstra sårbar. Generelt vil jeg hevde at artiklene i Syse- og Tønne-saken som beskriver Syse og Tønnes personlighetstrekk, forsterket et inntrykk avisen (sannsynligvis) trodde at folk flest hadde fra før, som at Tønne var anonym og businessaktig og at Syse var folkelig og omgjengelig. Jeg mener altså at VG og Dagbladet gjennom sine artikler bekreftet disse ”forestillingene”.

6. MEDIEDRAMATURGI

We can not overstate the importance of the concept “story” when analyzing scandals. The need for stories is basic to all societies, even preliterate ones (Lull & Hinerman 1997: 13).

Gode journalister skal klare å formidle informasjon på en slik måte at interessen vekkes hos publikum. For å klare dette er kunnskap om dramaturgi sentralt. Klassisk dramaturgi er grunnsteinen i all formidling, og alle slags typer formidlingsformer som nyhetsartikler, teaterstykker, folkeeventyr, Hollywoodfilmer og reklamefilmer, er avhengige av en underholdende og engasjerende struktur (god dramaturgi) for å holde på sitt publikum. Medieskandalens fremste egenskap er nettopp å fange interesse, vekke oppmerksomhet og overbevise. For å klare dette er det nødvendig med en episk og dramatisk formidlingsform. En vellykket journalistisk fortelling er avhengig av en journalistisk tekst som både er dramatisk og underholdende og som appellerer til engasjement blant leserne. Dette stiller store krav til journalisten som skribent, samt at det gjør ham avhengig av kontinuerlige og dramatiske innspill fra politikken, som utgjør den politiske skandalens viktigste og mest dominerende kilde.

I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for en del teorier kring dramaturgi generelt og medieskandalens dramaturgi spesielt, for deretter å knytte disse opp mot Syse- og Tønnesaken i VG og Dagbladet. Tesen om mediedramaturgi bygger på forståelsen om at journalister iscenesetter og dramatiserer nyhetene. Jeg vil søke å finne noen av de overordnede formene og mønstrene som går igjen i denne dramatiseringen. Medie- og skandaleforskerne Stephen Lull & Thomas Hinerman mener at når mediene formidler skandaler, så skjer det i en form som er markant annerledes enn formidling av andre nyheter. Skandaler, ifølge dem, narrativiseres og dramatiseres. De utstyres med faste vignetter og dramatisk design. Derav ligner skandaler hverandre ved at de følger en felles mal. Selv om skandalens innhold og type varierer, er det altså mulig å se en slik grad av likhet i den overordnede formidling at en kan snakke om et ”master narrative of scandal” (Lull & Hinerman 1997).

6.1 Narratologi pluss dramaturgi er lik fortelle teori

Narratologi er læren om strukturen i fortellende tekster. Selve begrepet (narratologi) stammer fra litteraturteori og ble først brukt av franskmannen Gérard Genette (1972) i boka *Fortellingens diskurs*. Narratologi dreier seg kort fortalt om analyse av fortellingens bestanddeler og deres forhold til hverandre. (På engelsk kalles studiet av fortellinger for narratologi og fortellingene for narrativer). Narrativ teori har imidlertid i liten grad fordypet

seg i dramaturgiens fremste anliggende – hvordan spenning og fremdrift konstrueres i en fortalt handling. Begrepet dramaturgi er mer relevant fordi dette henviser til læren om det dramatiske (historisk er det blitt brukt i teatersammenheng). Fra Aristoteles til Brecht har dramaturgien utviklet forskjellige formmessige muligheter og idealer for hvordan en dramatisk tekst skal bygges opp, samt tatt for seg hvilke dramatekniske grep som er best egnet for å oppnå den ønskede effekt hos publikum (Engelstad 2004: 13-14).

Aristoteles²⁵ skrev i *Poetikken* at en fortelling representerer et fullstendig hele, et begivenhetsforløp med begynnelse, midte og slutt, sentrert rundt en menneskelig interesse. Denne måten å strukturere en fortelling på har vært levende i to tusen år. Dog finnes det andre måter man kan tolke og forstå fortellingen på. Medieprofessor Jostein Gripsrud foreslår eksempelvis følgende definisjon/teori vedrørende handlingsgang i fortellingen: ”Vi kan si en fortelling framstiller en serie begivenheter som fører fra en relativt stabil situasjon til en annen” (Gripsrud 2002: 193). Gripsrud definisjon er en modifikasjon av narratologen Tzvetan Todorovs teori som sier at enhver fortelling går fra et ekvilibrum (en tilstand av likevekt) via disekvilibrum (ulikevekt) til et nytt, annerledes ekvilibrum (Todorov 1977: 88 i Gripsrud 2002:194). I analyser av medieskandaler vil jeg mene at denne definisjonen er spesielt relevant. Fordi den gjenspeiler et typisk handlingsforløp for en medieskandale (se: s.3).

Aristoteles fant ikke opp hjulet med å peke på fortellingens bestanddeler, snarere påpekte han hvordan en kunne analysere og forstå fortellingens indre dynamikk og teknikk.

Journalister bruker først og fremst dramaturgisk teknikk for at leser skal forstå historien. En artikkel bør være planlagt og bygd opp på en slik måte at de ulike elementene kommer i en rekkefølge som gjør at mottakeren forstår hva som har skjedd, hva som skjer, hva som ligger bak, samt får en mistanke om hva som kan komme til å skje. Dette er sentralt for all nyhetsformidling.

Tine Kolstad skriver i *Det var en mørk og stormfull dag -Dramaturgi for journalister* (2002), at: ”Dramaturgi er oppbygging. Dramaturgi er å tenke formidling ved å bruke bestemte metoder. Dramaturgi er fortellerteknikk og struktur” (Kolstad 2002: 19-20). Kolstad mener strukturen og måten nyheten eller skandalen dramatiseres på er avgjørende for om leserens interesse holdes oppe gjennom hele artikkelen, og således om mottakeren ”trekkes” gjennom hele historien uten å falle fra underveis (Kolstad 2002: 20-21).

²⁵ Aristoteles (388 - 322 f. Kr.) var filosof og teaterteoretiker i det antikke Hellas. Han skrev *Poetikken* der han beskriver hvordan den greske tragedien skulle bygges opp (Teaternet.no). Aristoteles mente selv at dramaturgi var kunsten å konstruere et drama. Han skrev verdenshistoriens mest kjente lærebok om tragedier og komedier, om hvordan en skal strukturere en god fortelling i *Poetikken*. Som vitenskapsmann var han den første som beskrev hvordan dramaet er bygd opp, og hvilke egenskaper som skulle kjennetegne det.

6.2 Melodrama og tabloidestetikk

Melodrama²⁶: Det melodramatiske blir gjerne brukt som en betegnelse på alt som er overdrevet og sterkt følelsesladet, hvor følelsene er i fokus framfor fornuften (sterke følelser og mangel på nyanser og måtehold): ”I melodramat ges inget utrymme för distans eller reflektioner, karaktärerna är helt upptagna av sina egna våldsamma känslor” (Larsson i Liliequist 2000: 53). I sin videste betydning viser melodramaet til en estetikk som vi finner i alt fra gamle westernfilmer til dagens såpeoperaer på fjernsyn, så vel som i de daglige nyhetssendingene (Kolbjørnsen 1999:173). Vi kan med andre ord finne elementer av melodrama i alt fra Hollywoodfilm til tabloidpresse, og både såpeoperaen og avisføljetongen har sine røtter i melodramet.

Berit Hoff skriver i *Forførelsens kultur* (1999) at melodramaets forenklete verdensoppfatning fungerer på den måten at den tilfredsstillende vår egen lengsel etter en lett fortolkbar virkelighet. I en mer komplisert genre som tragedien finner man til motsetning alltid en sameksistens av gode og onde krefter, mens melodramaet er en kampplass for motsatte krefter: Godt og ondt, svakhet og styrke, skyldige og uskyldige (Hoff 1999: 47). I denne sammenheng kan det være interessant å studere hvordan VG og Dagbladet gjør bruk av melodramaets stereotypiske framstilling for å skape dramatik og konflikt, og for å gjøre Syse- og Tønne-sakens relativt kompliserte saksinnhold enklere å forstå (og ”fordøye”).

Tabloidestetikk og bilderetorikk: Løssalgspresen i Norge har i følge Terje Hillesund utviklet en ”tabloidestetikk” som omfatter både layout og journalistisk vinkling. Hillesund oppsummerer noen av de viktigste kjennetegnene slik:

Nyhetsartikkelen har et bærende bilde, som sammen med tittelen gir et sentralt budskap. Bildene viser nesten utelukkende personer, titlene er store og består ofte bare av noen få ord i en ufullstendig setning. Sammen danner titler, bilde, bildetekst og inngress et nivå der man prøver å gi mest mulig informasjon et konsentrert visuelt uttrykk (Hillesund 1996: 70-71 i Allern 2001: 30).

Hillesund mener utstrakt bruk av visuelle virkemidler er et av tabloidestetikkens fremste kjennetegn. Og på en tenkt skala som måler dimensjonen mellom verbalspråklige og visuelle virkemidler mener Hillesund at løssalgspresene VG og Dagbladet befinner seg nærmere den visuelle enden enn de fleste andre aviser i Norge (Hillesund 1996:38-40).

Lill-Torun Kilde skriver i boka: *Barn i bildet – Når barn blir propaganda* (2005), at nyhetsbildet alltid mottas og vurderes sammen med andre elementer, som: tittel, inngress,

²⁶ Melodrama var opprinnelig tekst som ble deklamert til musikk. Senere blir det tittelen på en populær teatersjanger i romantikken, med mye spenning, intriger, sterke og gjerne overdrevne følelsesutbrudd, sin tids såpeopera (Teaternett.no: HTML2).

bildetekster og brødtekst (sagt med Hillesunds ord: I et konsentrert visuellverbalt uttrykk). Kilde mener videre at nyhetsbildet har en rekke karakteristiske funksjoner: – Det vekker oppmerksomhet, – det dokumenter hendelser, – det representerer noe større (som f.eks. et synspunkt eller en alminnelig oppfatning), – det kommenterer eller vinkler gjennom å vise en annen side av saken enn det teksten tar for seg, – det dramatiserer og vekker følelser. Til sist kan bildet fortelle en historie som viser til fotografens og bildets selvstendige evne til å tolke en hendelse (Kilde 2005: 16).

6.3 Nyjournalistikk

Jeg vil i neste kapittel bruke en av de ledende ”nyjournalistene”, Tom French, sine råd om hvordan en skal skrive god fortellende journalistikk. Det kan derfor være klargjørende å gjøre kort rede for den journalistiske tradisjonen han representerer. Jeg påstår med dette ikke at verken Syse- eller Tønne-saken kan karakteriseres som nyjournalistikk, dog mener jeg at nyjournalistikken har mange kjennetegn til felles med den gravende journalistikken som gjør at det kan være interessant og relevant å analysere Syse- og Tønne-saken ”gjennom den”.

”New Journalism”-bevegelsen oppsto i USA på 60-tallet og var kjennetegnet av en ekstrem bruk av litterære virkemidler og grundig research kring de temaene/miljøene det ble skrevet om. Denne nye litterære journalistikken inspirerte flere generasjoner av journalister verden over og gjorde at skillet mellom dem (journalister) og litterære forfattere ble mindre markant. Nyjournalistene dyrket en subjektiv reportasjejournalistikk med røtter både i impresjonismen, modernismen og pop-kulturen og kan sies å ha vært et opprør mot de uomtvistelige objektivitetsidealene i journalistikken. Sjangeren nådde Norden først på slutten av 1970-tallet, og hadde et visst gjennomslag i første halvdel av 1980-tallet. Men den ble aldri noen viktig impuls i nordisk journalistikk (Bech-Karlsen i HTML5). En kan allikevel se at nyjournalistene har hatt betydelig innflytelse i hele den vestlige verden, og at typiske trekk fra nyjournalismen er kopiert og har ”slått rot” i mer tradisjonelle sjangrer, som den gravende politiske journalistikken.

I løpet av de siste tiår har journalistikken i USA gjenoppdaget fortellingen (nyjournalistikken) og skapt en ny bevegelse av fortellende journalistikk, kalt *narrative journalism*, eller *serial narrative*. Denne kjennetegnes av at historiene brettes ut over flere dager eller uker i lange kapitler og kan minne mer om skjønnlitteratur enn vanlig nyhetsjournalistikk (Sønnichsen & Kramer 2002).

6.4 Føljetongjournalisten Tom French om fortellingens mekanikk

Tom French²⁷, eller Thomas French som han heter, har i mer enn 20 år vært journalist i dagbladet *St. Petersburg Times* i Florida hvor han har skrevet mange såkalte "serial narratives", som på godt norsk vil si grundig undersøkende journalistiske føljetonger. Hans fortellende journalistikk er ofte basert på mer enn ett års research. French mottok i 1998 Pulitzer-prisen for "Engler & demoner" (Sønnichsen & Kramer 2002: 190). Jeg synes det kan være interessant å dra nytte av Frenchs journalistiske erfaringer og ta utgangspunkt i de egenskapene han mener er de mest vesentlige ved en vellykket journalistisk fortelling. Jeg velger å gi French status fordi jeg tror det kan være nyttig å se hvilke råd en journalistisk praktiker velger å gi til andre journalister. Det er imidlertid viktig å være klar over at French har et normativt utgangspunkt, han vil lære opp journalister til å skrive gode føljetonger. Basert på et foredrag han har holdt om hvordan journalister bør bygge opp sine fortellinger/føljetonger, har jeg valgt ut noen "poeng" jeg synes kan være interessante.

Jeg vil gjøre det på den måten at jeg først gjennomgår noen av Frenchs tanker, for så å sette disse opp mot Syse- og Tønne-saken. Slik kan jeg undersøke om framstillingen av Syse og Tønne i VG og Dagbladet oppfyller Frenchs "krav", samtidig som jeg kan få en større (og forhåpentligvis dypere) forståelse for de journalistiske virkemidlene. Jeg vil ikke referere slavisk til Frenchs "punkter", men bruker dem som basis, i tillegg til at jeg supplerer med egne tanker.

6.5 Syse- og Tønne-saken analysert gjennom Frenchs punkter

a) Finn det (de) spørsmål leser vil ha svar på: Det er alltid et sentralt spørsmål i en historie. I filmen *Ringenes Herre* var det: Vil Frodo klare å ødelegge ringen? Og i *Pretty Woman* var det: Vil Richard Gere og Julia Roberts bli forelsket? Dette spørsmålet vil få publikum til å følge med videre i historien.

"Jeg ser primært motoren som det helt basale spørsmål, som leseren vil have svar på. Og det er ikke det samme som, hvad historien handler om. Motoren er det, der får historien til at køre og leseren til at læse videre, men hvilken vej, du vælger at lede historien ind på, er stadig dit valg. Motoren er bare historiens rå kraft, som du ikke kan lave om på. Du kan selv vælge vejen og destinasjonen, men motoren kan du ikke selv vælge, så det handler om at forstå den og sørge for, at leseren får svar på i hvert fald de basale spørgsmål" (French i Sønnichsen & Kramer 2002: 317).

²⁷ Under følger et utdrag av journalisten Tom French foredrag ved en konferanse ved Center for journalistikk og etteruddannelse ved Danmarks journalistuddannelse (Artikkel av Kirsten Sparre i form av et referat av Tom Frenchs seminar, artikkel funnet i vitenskapsbase om journalistikk, HTML1, vedlegg nr.2. Om ikke annet står så refereres det her til denne).

French mener med andre ord at det som får leser til å fortsette (å lese) ikke nødvendigvis er det overordnede spørsmålet om hva historien handler om, men at drivkraften, eller selve ”lokomotivet”, er alle de små spørsmålene som dukker opp underveis og som pirrer nysgjerrigheten til leser fra dag til dag.

En kan gjerne si at forfatterkollektivet forholder seg til et forestilt publikum (imagined audience), som kan være målgruppe, arbeidskolleger eller stereotyper. Og at disse fungerer som en bevisst eller ubevisst instans under produksjonen, en slags ”external observer-judge”. En slik tankegang (ideen om et forestilt publikum) kan ha betydelig innvirkning på teksten og hvordan journalisten velger å forme den, hva han velger å fokusere på (Gripsrud 1995:55). Tolket om til Frenchs tankegang bunner journalistens dramaturgiske valg ut i et ønske om å svare på spørsmål leserne sitter inne med.

Når jeg nå skal gjennomgå dramaturgien i Syse- og Tønne-saken, vil jeg først spørre; hva er det sentrale spørsmål i denne saken? Deretter vil jeg spørre; hva er drivkraften/lokomotivet som får leser til å fortsette å lese? Og til slutt; hvilke spørsmål kan det tenkes at en hypotetisk (implisitt) leser stiller seg?

Syse-saken: Det sentrale spørsmålet er om Syse kan fortsette som statsminister etter at VG har avslørt at han har brutt aksjeloven. Forsidene veksler i så måte mellom ulike versjoner av: ”Syse må gå”, og de aller fleste som uttaler seg har en mening om dette. Drivkraften/lokomotivet i føljetongen er imidlertid alle detaljspørsmålene vedrørende lovbruddene Syse har begått. La oss nå se nærmere på noen av disse:

Hvor alvorlige er Syses lovbrudd? VG prøver hele tiden å få eksperter til å forklare hvor galt det Syse har gjort ”egentlig er”. Blant annet intervjuer de avdelingsdirektør i Brønnøysund-registeret, Erik Fossum, flere ganger. Og allerede første dag ramser de opp en rekke paragrafer Syse skal ha brutt. Vi får for eksempel vite at strafferammen for brudd på aksjeselskapslovens kapittel 11 paragraf 11-14, er fengsel inntil 1 år (14:3). Etter hvert som saken utvikler seg trykker VG også helsider hvor de ramser opp Syses lovbrudd med tilhørende paragrafer og strafferammer, eksempelvis artikkelen: ”SYSES LOVBRUDD (foreløpig liste)”(18:4).

Hvordan har han begått dem? VG-journalist Olav Versto skriver i ”Akkurat Nå”-spalten på side 2 i artikkelen ”RIK MED SYSE”, at dersom ikke Syse klandres for konstruksjonen av sine boligaksjeselskaper, har nordmenn fått en glimrende oppskrift på å omsette leiligheter skattefritt og tjene en masse penger. Versto skriver at ifølge VGs eksperter så finnes det ikke et eneste tilfelle der noen har organisert virksomheten så smart

som Syse (21:2). VG forklarer her sine lesere at Syse har begått sine lovbrudd på en svært bevisst måte, og at han har prøvd å finne smutthull i lovverket. Versto går også inngående inn på akkurat hvordan Syse har gått fram og hvordan disse disposisjonene bryter med aksjeloven.

Hvor mye har han tjent på dem? VG mener at Syse meget bevisst, og ved hjelp av meget avanserte transaksjoner, har dannet sine boligaksjeselskap slik at de kan gi ham et skattefritt utbytte. Han har trolig hentet ut skattefrie gevinster i millionklassen, skriver de (21:3). Mange artikler både i VG og Dagbladet kretser midtveis i saken rundt hvor mye Syse har fått ut av sine lovbrudd rent økonomisk. Som i artikkelen: ”Pensjonsfond til millioner” (18:3), ”Skattefrie millioner” (21:3), eller Dagbladets ”Syse blir millionær” (DB 17:6). Dagbladet har også en artikkel hvor de hevder at Syse har lurt til seg en hytte: ”SYSE GJORDE HYTTEKUPP”(DB 18:7). Denne tar ikke utgangspunkt i lovbruddene iht. boligaksjeselskapene, men er ment å vise hvilken sleip type Syse er, en som ”vet å ordne seg” (Det viste seg imidlertid at hytten Dagbladet henviste til og hadde bilde av ikke engang tilhørte Syse, og at hytta som faktisk tilhørte Syse var alt annet enn kostbar). Etter hvert som saken utvikler seg begynner VG å ”svare” på mer følelsesladde spørsmål, som:

Har saken vært en påkjenning for Syse og hans familie? Dette temaet tas bl.a. opp i artikkelen: ”- JEG BEKLAGER”, hvor Syse legger seg paddeflat for alle beskyldninger og sier han tar avsløringene svært tungt, eller som i artikkelen ”SLITNE, MEN STERKE SAMMEN” (20:8) i Dagbladet, hvor fru Else sier at det er forferdelig tungt å komme seg opp om dagene, og at hun gruer seg til hver ny morgen.

Lokomotivet i ”Syse-fortellingen” er i den konstante jakten på mer informasjon, på flere brudd på aksjeloven, på flere følelsesladde utspill og på nye forklaringer på hvorfor Syse har handlet slik han har gjort. Ja, på mer av alt! VG prøver hele tiden å komme opp med ”svar” på spørsmål det kan tenkes at leserne sitter inne med. Allerede første dag jakter de på flere lovbrudd, noe som også er overskriften nederst på den første siden: ”FLERE LOVBRUDD?” (VG 14:3). Denne er symptomatisk for VGs vedvarende ønske gjennom hele saken om å pirre sine lesere til å fortsette å lese ved å hele tiden kunne tilby dem ny og spennende informasjon. (Det er sannsynlig at erfaringer fra tidligere skandaler virker determinerende på hvilken type informasjon og hvilke type spørsmål VG lette etter, at journalistene valgte å besvare de ”spørsmålene” det er tradisjon for å besvare.)

Tønne-saken: Det sentrale spørsmålet er ikke like enkelt å formulere her. En kan imidlertid si at saken overordnet sett kan sentreres rundt følgende stikkord: Inhabilitet, grådighet,

kameraderi og korrupsjon, hvor ”målet” til Dagbladet er å vise at Tønne kan knyttes opp til disse. Allerede første dag etter å ha redegjort for at Tønne har mottatt 1,5 millioner kroner for arbeidet med fusjonen, insinueres det at Tønnes forhold til Røkke ”kan dreie seg om noe mer”. Dette fordi Tønne som SND-sjef sprøytet inn 50 millioner kroner i Røkkes fiskerivirksomhet, hvorav han i ettertid (1998) ble hentet inn som sjef for Røkke-kontrollerte Norway Seafoods. Det er ikke tilfeldig at denne bakgrunnsinformasjonen er plassert mot slutten av artikkelen, slik kan den fungere som ”cliffhanger” og pirre nysgjerrigheten til leser slik at hun også kjøper avisen neste dag (4:4). I de to første dagene avsløres det at Tønne har brutt reglene for etterlønn for statsråder (5. desember), og at han skylder Røkke tre millioner (6. desember). Disse avsløringene kommer etter hverandre og sørger for at leser blir belønnet for å ha hengt med i starten. Og de utgjør ansalget som ”fanger” leser inn i føljetongen. Dagbladet gir på samme måte som VG gjorde i Syse-saken, ”svar” på spørsmål det kan tenkes at leserne sitter inne med. For eksempel:

Hvor alvorlig er det Tønne har gjort? Dagbladet velger å svare på dette med egne kommentarer, som ”Røkkes mann” (6:7), uttalelser fra kritiske politikere; ”-Grovt” (5:5), fra etikkekspert; ”-Like ille som trygdemisbruk” (7:8), og fra tillitsvalgte i Kværner; ”Tønne må ordne opp” (13:7).

Hva har skjedd til nå? Etter hvert som de helt store avsløringene er ”oppbrukt”, brukes det mye spalteplass på repetisjon av tidligere avsløringer, samt på Røkkes advokatfirma BA-HR og deres forhold til Røkke og Tønne. En kan i så måte si at Dagbladet utvider ”rollelisten” og gjør involverte advokater i BA-HR til sentrale karakterer i dramaet. Det at nye ”skurker” blir avslørt gjør at føljetongen blir tilført ny dramatik som igjen gir den fornyet framdrift. Etter som Tønne nekter å uttale seg kan det se ut som Dagbladet mot slutten sliter med å finne dramatisk stoff og derfor må resirkulere allerede publisert materiale. Jeg mener artikkelen ”Fortalte ikke sannheten” (17:22-23) under vignetten ”Dagbladet avslører”, er et eksempel på dette. Denne inneholder strengt tatt ikke annet enn det som har vært kjent siden 6. desember, men gir allikevel inntrykk av å gi leser ny informasjon. Det gjelder å holde ”poteten” varm...

Etter at Økokrim bestemmer seg for å granske alle sider av avsløringene rundt Tønne, sentreres spørsmålene kring hvilke følger siktelsen vil få for ham, hvordan han, BA-HR og Røkke reagerer på etterforskningen, og hvordan disse vil forsvare seg.

b) Tenk som en filminstruktør (melodrama og tabloidestetikk): Bruk av klassiske virkemidler fra film kan tilføre avisføljetongen spenning og dramatik og få historien til å bli

levende. Man kan gjøre mye med det skrevne ord som man ikke kan med film, men omvendt er mye av filmens språk svært effektivt i skrevne historier. Filmatiske forfattere evner å ta med seg leseren inn i scenen og historien; [...]så leseren kan høre og føle det menneskene i historien hører og føler. Det er ofte det, der får historien til at gå rent ind [...] (French i Sønnichsen & Kramer 2002: 317). Journalister bør derfor (ifølge French) bygge opp en føljetong kring ”scener”, omtrent på samme måte som i en film. Det handler for journalister som for filmregissører om å velge ut de rette øyeblikk, scener, detaljer og dialoger. Disse kan saktens være svært korte, for eksempel ett eneste minutt som hele historien kan sentreres omkring. Det viktigste er å ”gi liv” til historien. Måten en kan gjøre dette på er å beskrive sanseopplevelser og spesifikke detaljer som kan få leser til å se den for seg. Det er også viktig at journalisten beskriver følelser og dialog, dette for at leser skal kunne sette seg inn i hva de mennesker som beskrives, føler, tenker og mener:

”Følelser er nemlig en anden måde at tænke filmisk på. Film er meget følelsesbetonede, men på aviser er vi trænet til ikke at stole på følelser. Vi er trænet til kun at tænke på, hvad fakta er. Men det er et faktum, at grunden til at vi er så vilde med nogle facts er, at der er en flod af følelser underneveden. Verden er fuld af følelser, og de historier læseren er mest vilde med, har et stort følelsesmæssigt indhold. Derfor er det vigtig at forstå og være opmærksom på, hvad der er følelserne under det du skriver” (French i Sønnichsen & Kramer 2002: 316).

Syse-saken: VG spiller fra dag én på lesernes følelser overfor Syse. Overskriftene er jevnt over dramatiske og noen ganger sterkt følelsesladde. Syse figurerer ofte i posisjoner hvor han ser nedbrutt ut, og tidvis hvor han virker opplagt og glad, men sjelden noe midt imellom. Det samme gjelder Syses følelser når de beskrives. Artikkelen er i det hele tatt svært følelsesladde. Jeg vil nå gjennomgå de tre artiklene jeg synes viser dette best, henholdsvis: 1) ”JEG BEKLAGER...” (15:7), 2) ”DEN VONDE KVELDEN” (22:5), og 3) ”HJEMME!”:

1) ”JEG BEKLAGER...” (15:7): Denne utpeker seg ved å være svært skjønnlitterær i formen. VGs journalist tar seg blant annet den frihet å beskrive Syses følelser svært så inngående. Syse er både knust: [...]En knust Syse[...]og oppgitt: [...]svarer han oppgitt[...]. Journalisten beskriver også Syse sett utenfra på en dramatisk måte (i ingressen): [...]Han er blek, dratt i ansiktet, alvorlig og bitter, svært bitter[...]. Helhetsinntrykket en sitter igjen med er at Syse er dypt nedbrutt, men at han vil gjøre alt for å rette opp igjen inntrykket og det han har gjort galt. Leser blir fremstilt for en Syse på defensiven, en Syse som må stå til rette for VGs utsendte journalist, i det hele tatt en angrende, krypende og beklagende statsminister. Inntrykket blir ikke mindre av at man har valgt å utheve det siste avsnittet, som for øvrig også godt oppsummerer budskapet i artikkelen ” – Jeg håper at jeg ikke er politisk svekket og at folk greier å skjære igjennom det bildet som er gitt av meg. Dette har vært en tung dag, det må jeg virkelig

innrømme". Det settes i artikkelen ord på det som skjer omtrent som i manuset på en spillefilm slik at leser skal kunne "se scenen" for seg. Det fokuseres på korte øyeblikk, på stemninger og på følelser. Beskrivelsene av Syse gir også mye detaljinformasjon som strengt tatt ikke er vanlig å gi i nyhetsartikler. For eksempel beskrives det hvordan det ser ut i stua:

Han har trukket for gardinene og stenger ute en blendende høstsol og den vakre ettermiddagsutsikten til Uranienorg, Blaasborg og hjemmehyggen i Camilla Colletts vei 3. En enslig båndspiller surrer på det blanke bordet (15:7).

På spørsmål om hvilke detaljer Tom French ser etter i en historie, svarer han, symptomatisk for ovennevnte sitat:

"Jeg er på utkig etter detaljer, som avslører noget om de mennesker eller begivenheder, jeg beskriver. Og jeg er på utkig etter detaljer, der kan hjelpe mig med at forstå de mennesker – og så bare detaljer, som sætter menneskene ind i tiden og rummet – for eksempel hvad de ser på tv" (317).

Tabloidestetikk: Syse²⁸ er avbildet mens han leser (i følge VG nyhetstelegrammet om at regnskapene for aksjeselskapet Blaasborg Pilestredet 88 ikke er revidert). Blikket hans er alvorstynget, og bildet symboliserer slik sett Syses antatt dystre tanker. Overskriften er plassert under bildet og består av store bokstaver med middels stor skriftstørrelse. Over bildet igjen ruver føljetongoverskriften: "SYSE I STORM".

2) "DEN VONDE KVELDEN" (22:5) Denne er også skjønnlitterær i formen, og forsøker å beskrive Syses innerste tanker og følelser: "*Var hans forseelser så grove at han måtte gå av som statsminister? Skulle hele hans politiske liv falle i grus, snaut et år etter jubeldagen da han lykkelig kunne presentere sin trepartiregjering på Slottsplassen?*".

Artikkelen beskriver tiden forut for offentliggjøringen av granskningsrapporten. Journalisten prøver å gjenskape den stemning som Syse og hans medarbeidere må ha følt i timene før Syses politiske skjebne skulle avgjøres. Det skrives rett ut at Syse aldri har hatt en lengre og tyngre dag enn i går, det uten at Syse har kommentert sine følelser kring dette overhodet. Artikkelen sentreres rundt et relativt kort tidsrom, noe som vil si tiden mellom 17:00 og 23.30. I denne perioden beskrives det i detalj hvem som har sagt hva, og hva som har skjedd time for time: "*Aldri har vel tiden sneglet seg saktere av gårde for Jan P. Syse enn denne fredagen, den 21. september 1990. Time etter time ventende på den dommen han selv hadde bedt om fra revisorer og advokater*" (22:5). Poenget med å fokusere på et så begrenset tidsrom er å vise hvor mye avgjørelsen det ventes på, betyr for Syse. For å fremheve dette velger journalisten å ikke

²⁸ Se også hovedoppgaven: "*Det knallrøde slipset lyser hissig mot hvit skjorte*" (Igland: 1993), som er en språkbruksanalyse av Syse-saken i avisene Aftenposten og Verdens Gang. Det er i denne også en visuell analyse av div. bilder i Syse-saken.

bare beskrive selve pressekonferansen og hva som skjedde der, men også å fokusere på timene i forkant. Dette må kunne sies å være et virkemiddel tatt rett fra klassisk filmdramaturgi: En skal fokusere på opptrappingen til konflikten, minuttene før dommen skal leses opp, minuttene før krigerne skal i kamp. Artikkelen avsluttes med at Syse og hans kumpaner i 21-tiden får rapporten fra advokatene som de følgelig *"kaster seg over"*.

Tabloidestetikk: Det hører et stort bilde til artikkelen hvor Syse er avbildet med et utsnitt fra begynnelsen av pannen og ned til haken. (Med andre ord et nærbilde.) Hodet og blikket vender svakt nedover og Syse stirrer tilsynelatende tomt ut i luften. Det fokuseres på det oppgitte blikket bak de tykke brilleglassene. Bildet evner å symbolisere en oppgitt, men allikevel fattet Syse, en mann som noe anstrengt venter på sin dom. Overskriften er plassert over bildet i relativt stor skriftstørrelse, over der igjen den faste føljetongoverskriften.

3) "HJEMME!" (22:10): I denne beskrives Syses opplevelser etter nattens pressekonferanse, som inneholder noen korte replikkvekslinger med journalister, hjemreise og gjensyn med kona Else. Artikkelen gir et positivt bilde av Syse, en Syse som tross tøffe tider og pågående spørsmål har klart å beholde smilet.

Bare en halvtime etter pressekonferansen, på veien hjem, oppstår en litt munter situasjon da Syse ute på gaten møter på en utenlandsk journalist: *"- I think you win. Jeg tror du vinner, sier han mellom blitz-glimtene. Syse smiler enda bredere, og ber VG merke seg uttalelsen"*. Helhetsinntrykket en får av artikkelen er at Syse, selv om han er stresset av det formidable presset, tar det hele med et glimt i øyet, og at kona elsker ham tross alle avsløringer. Budskapet er at Syses sterke følelser for kona er viktigere enn aksjerotet!

Tabloidestetikk: Syse og fru Else står tett omslynget og smiler fra øre til øre. Begge smiler faktisk så bredt at det kan se ut som de skal til å bryte ut i latter. Bildeteksten kan opplyse om at Syse er tydelig lettet, og at han har fått skryt av fruen. Bilde og overskrift tar opp mesteparten av plassen på siden, mens brødeteksten er liten (omtrent som en Se og Hør-sak). Overskriften er i middels stor størrelse med store bokstaver. Det er også et utropstegn bak, noe som gir artikkelen en viss intensitet og spenst. Om en skal omsette denne avisartikkelen til filmsjargong, kan en gjerne si den tilhører "feel good"-sjangeren, da den får leser til å trekke på smilebåndet og tenke, "Syse, ja det er litt av en mann det..."

Tønne-saken: Det er her ikke like mange eksempler på melodramatisk journalistikk som det var i Syse-saken. I det hele tatt vil jeg hevde Tønne-saken er mer konvensjonell nyhetsaktig, og at den i liten grad beskriver øyeblikk, følelser og stemninger. En mulig årsak til dette som ligger utenfor selve journalistikken, er at de "siktete" i Tønne-saken var til dels svært

motvillige til å stille opp til intervjuer, samt at de etter hvert valgte taushet som sin mediestrategi. Kommentaren fra BA-HR advokat Anders Eckhoff i artikkelen ”Rasende Røkke”, er i så måte symptomatisk for hvor vanskelig det var for Dagbladet å få kommentarer fra Tønne og advokatene i BA-HR: ”-Jeg ønsker ikke lenger å gi noen kommentar i denne saken. Min tid som kommentator i pressen tror jeg nå er over” (14:7).

Det er Røkkes rolle i Tønne-saken som tilfører artiklene et innspill av melodrama, og han er dermed sentral for fremdriften. Ironisk nok er Røkke (mot egen hensikt) med på å gjøre artiklene mer spennende. Han tilfører de noe ”mer” ved å tilby leserne et innblikk i sine egne sterke følelser for Tønne. Jeg har funnet tre artikler som jeg iht. mitt utvalg mener er de mest melodramatiske, henholdsvis: 1) ”- Tønne er en hedersmann” (6:7), 2) ”Rasende Røkke” (14:7) Og 3) ”- Storm i meget lite vannglass” (18:10).

1) ”- Tønne er en hedersmann” (6:7): ”Jeg kjenner Tønne som en hedersmann. En mann som har vært ryddig i alt han har gjort”. Her klarer Dagbladet (om enn ikke i veldig stor grad) å vise at Røkke har sterke følelser overfor Tønne. Den beskriver derimot verken tanker, stemninger, eller øyeblikk, den siterer bare Røkke på hva han faktisk har sagt. I så måte kunne Dagbladets journalister med et enkelt grep gjort ”mer” ut av Røkkes kommentar. (Om en husker fra tv bildene hvor oppstemt Røkke var i møte med media, er det ikke vanskelig å tenke seg at Dagbladet enkelt kunne tilført denne artikkelen flere ”spennende detaljer”).

Tabloidestetikk: Tønne og Røkke står ved siden av hverandre og ser opp mot kamera, smilende. Symbolikken er at de to har et nært forhold, at de er kompiser. Bildet er antakelig hentet fra Kværners bedriftskatalog, altså er det et arkivbilde. (Tønne og Røkke hadde i nåværende situasjon tvilsomt stilt opp til fotografering for Dagbladet, iallfall ikke smilende.) Overskriften er relativt stor, men den er i små bokstaver. Bildeteksten underbygger budskapet i overskriften og består av følgende Røkke uttalelse: ”Jeg opplever Tore Tønne som en tvers igjennom hederlig og ryddig person”.

2) ”Rasende Røkke” (14:7): Her fortelles det om forholdet mellom Røkke og Tønne, om hvor viktig Tønne er for Røkke, at han er en av hans mest betrodde menn. På samme måte som ovennevnte artikkel forteller den om Røkkes sterke følelser for Tønne, denne gangen ved at han flere ganger skal ha ringt til Dagbladet og skjelt ut journalistene der for reportasjene om Tønne, samt at han, etter det Dagbladet erfarer (antar), har mottatt meldingen om Økokrims etterforskning av Tønne med et raseriutbrudd.

Tabloidestetikk: Røkke er avbildet idet han ser tomt ut i lufta, blikket er intenst og oppgitt. Munnen er sammenpresset slik at han ser litt grinete ut. Bildet bærer budskap om en

Røkke som føler at seg og sine er urettmessig krenket. Overskriften er i vanlig størrelse, bildet middels stort og billedteksten svært kontant: ”Berøres: Milliardær Kjell Inge Røkke”. En kan kanskje ane en polemisk tone i bildeteksten, hvor det harseleres med Røkkes rikdom.

3) ”– Storm i meget lite vannglass” (18:10): Jeg synes denne artikkelen er den i Tønne-saken som i størst grad gjør bruk av melodramatiske virkemidler. Den begynner med en situasjonsbeskrivelse: *”Med tilkjempet ro som knapt kunne skjule et vulkansk temperament på randen av utbrudd ga Norges mektigste industrimann et 45 minutters innblikk i ”sin verden”*. Røkke sier at de siste ukene har vært tøffe og at Tønne-saken har gitt ham tid til refleksjon og ettertanke. At det har vært en en ”aha-opplevelse” som han aldri kommer til å glemme. Etter dette lille innblikket i Røkkes følelser og tanker gjengis hva han sa for å forsvare Tønne. Budskapet er tydelig: *[...]Jeg brenner etter å revaske Tore Tønne[...]*. Til slutt kommer det også fram at Røkke er hissig på Dagbladets utsendte journalist, Torgeir Lorentzen, med replikker som: *[...]Du sitter jo på materialet, så du kan jo uttale det til forsamlingen du![...] og [...]Kjære herr Lorentzen, tydeligvis vil du ikke respektere at jeg[...]* Disse replikkvekslingene gir reportasjen en ekstra dimensjon av dramatik og konflikt ved at vi som lesere får innblikk i hvor opphetet forholdet er mellom Røkke og Dagbladet. Gjengivelsen av krangelen passer for øvrig bra til det French skriver om å spre gullkorn rundt i teksten: *[...] Det kan for eksempel være at give ham en virkelig god detalje, et spændende øjeblik, et godt citat eller en overraskende drejning i historien[...]* (French i Sønnichsen & Kramer 2002:320)

Tabloidestetikk: Røkke er avbildet i en tilnærmet ”filmsekvens” mens han drikker fra et vannglass. Fra han setter glasset mot munnen til han lukker øynene og svelger vannet er det tatt hele tre bilder. Røkke er også avbildet fra talerstolen hvor han har en nonchalant mine i ansiktet. Symbolikken er at Røkke synes hele Tønne-saken er en bagatell. Artikkelen strekker seg over to sider og har følgelig større overskrift enn i ensides-artiklene, også bildet er noe større enn vanlig. I tillegg til hovedoverskriften og føljetongoverskriften er det flere stikk som oppsummerer hvilke ”tema” som omhandles, henholdsvis: Kjell Inge Røkke om sitt forhold til – habilitet – Tore Tønne – millionlånet – advokatene i BA-HR , og til slutt – sin egen levealder.

c) Komplexitet i det enkle: Rammen om historien bør være så enkel som mulig. Det har ingen hensikt å skrive om alle korruperte politikere i hele verden om målet er å lage en spennende avisføljetong som skal få folk til å følge med fra dag til dag. Man kan skrive om korrupsjon generelt, men det vil ikke bli like interessant som å skrive om bare én korrupert politiker. En slik enkelhet åpner ironisk nok opp for mange komplekse spørsmål. Desto mer komplekse tema en setter fokus på, desto mer mikroskopisk bør rammen om fortellingen

være. Et aktuelt eksempel på dette kan være dokumentarfilmen til Aslaug Holm: *Oljeberget* (2006). Holm har selv sagt om denne dokumentarfilmen at hun har villet gi en betraktning av Norge gjennom Jens Stoltenberg. Filmen er i så måte en betraktning av et land gjennom én person. På samme måte mener French man skal skrive avisføljetonger, temaet kan gjerne være generelt, men fokuset bør helst være spesielt, dvs. lite og konkret.

Syse-saken: Rammen om historien er at statsministeren har brutt og vist liten respekt for lovens bestemmelser, nærmere bestemt aksjelovens revisjonsrutiner for aksjeselskaper. Mer generelt kan en si at Syse-saken dreier seg om uredelige politikere, og om mangel på liv og lære hos våre folkevalgte. Disse mer generelle temaene som potensielt kunne ha involvert flere politikere tas imidlertid ikke opp i nevneverdig grad i verken VG eller Dagbladets dekning av Syse-saken. Det dreier seg hele tiden om Syses umoral, Syses grådighet og Syses manglende respekt for lov og rett. Istedenfor å ta opp uredelighet blant politikere generelt, velger journalistene å konsentrere seg om å grave videre i Syses økonomi for å finne flere paragrafer det er tenkelig at han kan ha brutt. Og heller enn å granske andre politikere, eller å ta en generell diskusjon om hva en statsminister eller politikere generelt kan "tillate" seg, spekuleres det i detaljer kring Syses boligaksjeselskap. Jeg har dog funnet to artikler i VG og én i Dagbladet som evner å vise Syse-saken fra en mer generell synsvinkel (disse gjennomgås detaljert i kapittel 5.6).

Tønne-saken: Rammen rundt historien er at Tønne har søkt og fått utbetalt etterlønn to måneder for mye enn det han hadde rett på da han gikk av som helseminister i Stoltenberg-regjeringen. Det spekuleres også i om han har vært inhabil i forhold til sin plass i Aker Kværner styret og som helseminister pga. sitt forhold til Røkke. Mer generelt kan en si Tønne-saken, som Syse-saken, dreier seg om uredelige politikere, og om mangel på samsvar mellom liv og lære. Fordi Tønne ikke lenger er politiker, men forretningsmann, gjør det at saken også dreier seg om umoral i det private næringsliv, om triksing og fiksing, korrupsjon, svindel og kameraderi blant næringslivstopper. I motsetning til i Syse-saken mener jeg Dagbladet, spesielt på lederplass, i større grad tar opp generelle tema som går utover å bare dreie seg om Tønne. Eksempelvis; etter at Kåre Willoch i en liten artikkel nederst på siden (9:9) uttaler at en bør vurdere karantene for topp- politikere, tar Dagbladet dette opp i sin leder neste dag: "Meldeplikt om ny jobb" (10:2) hvor de skriver at de synes det er overraskende at statsminister Kjell Magne Bondevik, i et intervju med Dagbladet, sier han allerede har konkrete planer for hva han skal gjøre når han ikke lenger er statsminister.

Dagbladet mener at Bondevik da kan få mange anledninger til å treffe beslutninger som er kunstige for en part framfor en annen, og konkluderer: *"Spørsmålet som han selv nå har reist, er om disse beslutningene treffes til nasjonens eller til beste for hans egne konkrete framtidsplaner"*. Dagbladet mener Tønne-saken har reist spørsmål ved om statsråder bør ha en karantenetid på for eksempel tre måneder før de kan ta nytt arbeid, hvorav de avslutter: *"Tida er moden for å regulere denne virksomheten bedre enn tilfellet er i dag"* (10:2). De tar også opp "temaet" korrupsjon mer generelt i artikkelen "Tok Tønne-lånet opp i korrupsjonsforedrag" (13:7). Her uttaler Eva Joly i et intervju til Dagbladet at hennes kommentar om Tønne i et foredrag ved Universitetet i Oslo var ment å illustrere at Norge ikke nødvendigvis har mindre problemer med korrupsjon enn andre land. Joly sier selv hun ikke er ute etter å ta Tønne, snarere å peke på en generell tendens i samfunnet. Dagen etter intervjuet med Joly lyder overskriften til Dagbladets leder: "Hva er korrupsjon?" Her refererer de til Jolys foredrag og advarer mot den naive troen på at korrupsjon bare er noe som foregår i utlandet: *[...]Vi har ikke trodd at det finnes korrupsjon i Norge, derfor har vi problemer med å se det når vi møter den[...]* (14:2).

En ser altså at Dagbladet til en viss grad stilte generelle spørsmål som gikk utover å bare dreie seg om Tønne, også på leder- og kommentarplass, dette til forskjell fra dekingen av Syse-saken (i Dagbladet) som nesten utelukkende dreide seg om Syses lovbrudd, iallfall på leder- og kommentarplass. En mulig årsak kan være at Dagbladet var "nødt" til å være mer generelle i Tønne-saken fordi Tønne var så taus. At de for å holde historien i gang måtte ta opp sidetemaer/generaliseringer.

d) Tilfør høyde og perspektiv til historien: Til sist gjelder det om å få høyde og perspektiv på historien slik at leser får med seg helheten. Midtveis i en avisføljetong er det viktig at det skrives artikler som kan sammenfatte utviklingen i saken. Leser skal riktignok som regel være der hvor tingene skjer, men av og til bør journalisten ta med korte sammendrag av det som har skjedd tidligere, slik at føljetongen danner et meningsfullt hele og det blir mulig å se sammenhengen i hendelsene. Journalisten må heve seg opp og peke på tilbakevendende mønstre. Dette for å kunne beskrive hva historien egentlig handler om, litt på samme måte som man tolker den egentlige meningen med en roman.

Syse-saken: Allerede tirsdag 18.september oppsummerer VG det som har skjedd så langt med artikkelen: "SYSES LOVBRUDD (foreløpig liste)" (18:4). I ingressen skriver de at opprullingene av Syses finansielle operasjoner i forbindelse med eiendomsselskapene Camilla Colletts vei 3 AS og Blaasenborg Pilestredet 88 AS har avdekket brudd på hele fire konkrete

paragrafer i aksjeloven, hvorav disse fire punktene oppsummeres hver for seg, hver innledet med store tegnstørrelser av tallene 1-4. Slik gjøres det overmåte tydelig at Syse til nå har gjort seg skyldig i til sammen fire lovbrudd. Et annet eksempel på en slik form for oppsummering, er artikkelen: ”GANGEN RUNDT GRØTEN” (19:6). Her er det øverst en billedmontasje med faksimilie av hele fem tidligere forsider hvor Syse har vært hovedsak. I tillegg er det plassert to sitater i stor skrift rett under faksimilene: ”Det er vel i grunnen helheten i dette” (Syse i Dagsnytt 14.september) og ”Dette kan vel ikke balle på seg mer nå”. Disse er der for å vise at selv om Syse flere ganger har sagt at det ikke vil komme flere avsløringer, så kan VG vise til det motsatte. Leser gis dermed et innblikk i hva VG har klart å avsløre til nå, samt en forventning om at det vil komme mer. Også i artikkelen: ”SYV lovbrudd” (22:5) oppsummeres Syses lovbrudd med store tall, som nå er blitt syv i antall, for å gjøre det helt klart akkurat hva Syse har gjort galt, samt å informere om hvor mange paragrafer han har brutt. På denne måten gir VG evt. nye lesere en sjanse til å sette seg inn i Syse-saken, og gamle en sjanse til å oppdatere seg.

Tønne-saken: Allerede fredag 6.desember begynner Dagbladet å referere til tidligere artikler, da med faktaboksen ”Tønne-saken” og faksimilie av forsiden 5.desember (6:5). Etter dette går det slag i slag med faktabokser og faksimiler fra tidligere oppslag. 7.desember har de tre faksimiler fra 4., 5. og 6.desember (7:8). 8.desember to faksimiler av forsiden 5. og 6.desember (8:13). Og 11.desember har de en ”dette-er-saken-spalte” og faksimilie fra forsiden 4.- 5.- og 6.desember (11:9). Faktabokser er noe nytt i forhold til hvordan VG hadde oppsummeringsartikler i Syse-saken. Istedetfor å ha helsides oppsummeringsartikler har Dagbladet i Tønne-saken istedet flere små oppsummeringsspalter/faktabokser²⁹ i de ”vanlige” artiklene. Helt konkret vil dette si at det er en liten spalte i artikkelen som oppsummerer det som har skjedd tidligere (i stikkordsform), der bakgrunnen for – og gangen i saken presenteres. Jeg mener Dagbladet på denne måten bedre enn VG (i Syse-saken) klarer å gi leser et kjapt overblikk over saken. Ved å ta med en ”Dette er Tønne-saken”, samt faksimiler av tidligere forsider demonstrerer de for leserne at artikkelen er del av en helhet, og at den må forstås i en kontekst. En kan se en tendens til at det er flere oppsummeringsartikler i Tønne-saken enn det var i Syse-saken. Kanskje kan dette tyde på at journalistene i 2002 er blitt mer bevisste på viktigheten av å ”samle trådene”.

²⁹ Følgende artikler er utstyrt med ”fakta-spalte” og faksimiler: 12:11, 13:7, 14:6-7 (hvor de har faksimilie av hele 8 sider), 15:13, 16:8, 17:21-22-23 og 18:10.

7. AVSLUTNING – DRØFTING AV HOVEDFUNN

Denne masteroppgavens hensikt har vært å belyse VG og Dagbladets mediering av Syse- og Tønne-saken. I de foregående kapitlene har det med inspirasjon hovedsakelig fra ”skandaleteori”, men også fra mediedramaturgi, vært belyst hvordan disse to avisene presenterte to norske avsløringssaker. Det har i oppgaven vært en målsetting å sette søkelys på noen av de konkrete virkemidlene VG og Dagbladet gjorde bruk av i ”skandaliseringen” og narrativiseringen. I dette kapitlet, som er masteroppgavens siste, vil jeg gå dypere inn i hva jeg har funnet, være mer perspektivrik, samt prøve å sammenfatte noen av de ”løse” trådene fra de foregående kapitlene.

Aller først vil jeg rette et blikk videre, og drøfte mulige konsekvenser av skandalejournalistikken generelt, og opp imot Syse- og Tønne-saken spesielt. Det er meningen at dette avsnittet om konsekvenser av skandalejournalistikken skal stille de øvrige avslutningskapitlene i relieff.

a) Et blikk videre, konsekvenser av skandalejournalistikken

Scandals may have become a prominent feature of the political landscape, but do they really matter? Are they largely a form of entertainment drummed up by a media industry eager to exploit our prurient interest in the affairs of others? Or are they events which raise serious issues about the use and abuse of power, about the importance of reputation and about the changing nature of public life? (Thompson 2000: 233).

Hvilke konsekvenser kan skandalen ha for journalistikken og samfunnet? Hvor er skandalens plass, og hva betyr den for demokratiet og politikken? En fri og uavhengig presse skal ivareta viktige oppgaver som er sentrale for et velfungerende demokrati, som informasjon, debatt og samfunnskritikk. Men hvordan oppfyller skandalejournalistikken disse idealene? Satt litt på spissen kan en jo si at skandalejournalistikken legger vekt på sensasjoner og på å underholde leseren, hvor form går framfor innhold, bilde framfor ord, enkelt framfor vanskelig, og person framfor sak. Hvis denne ”litt på spissen”-formuleringen av skandalejournalistikk er korrekt, vil det ikke da være en betydelig avstand mellom sentrale presseideal og skandaljournalistikkens egen praksis? John B. Thompson lanser i boka *Political Scandal* (2000:234ff) fire, til dels motstridende teorier for hva slags konsekvenser skandalen kan ha. Disse er ikke Thompsons ”egne”, men teorier som har vært mer eller mindre artikulert i debatten kring skandalejournalistikk. Han kaller disse for henholdsvis: (1)

ingenkonsekvensteorien, (2) den funksjonelle teorien, (3) trivialiseringsteorien og (4) omstyrtelsesteorien³⁰. Thompson skriver dog at han vil forsøke å vise at [...] *each is unsatisfactory*[...]. Dette fordi skandaler, ifølge ham, i sin natur er meget komplekse, og fordi det finnes så mange ulike typer av dem. Gitt denne kompleksitet og mangfold mener han at ethvert forsøk på å generalisere om skandalens konsekvenser er problematisk. Under redegjør jeg kort for hva disse fire konsekvensteoriene går ut på, drøfter svakheter og styrker ved dem, og relaterer de opp mot Syse- og Tønne-saken:

(1) *Ingenkonsekvensteorien (no-consequence theory)*: Denne reduserer skandalen til kun å være en fabrikkert situasjon, skapt av og for media. Skandalen ses på bare som nyttig som underholdning og er i det lengste underholdende for leserne, og pinlig for politikerne, men har ingen varig effekt på samfunnet. Den forteller oss heller ingenting om det sosiale liv eller politikken. Selv om det er skrevet et utall avisartikler med skandalejournalistikk, har disse ifølge ingenkonsekvensteorien ikke hatt betydning for samfunnet overhodet.

Som en første innvending må det sies at alle de tre andre teoriene går imot ingenkonsekvensteorien og sier at skandalen *har* konsekvenser. Jeg behøver derfor ikke å gjennomgå alle motforestillingene mot ingenkonsekvensteorien under dette punktet da en rekke motforestillinger vil bli presentert under de tre resterende konsekvensene. En kan imidlertid litt overordnet hevde at grunnleggende påvirkningsteorier undergraver hovedpoenget til ingenkonsekvensteorien. Fremtredende medieforskere har nemlig lenge ment at mediene gjerne ikke forteller publikum så mye om hvilke meninger de skal ha i bestemte saker, men at de har til dels stor betydning for *hva* folk skal mene noe om. Medienes betydning for den politiske dagsorden har i så måte blitt regnet som en av de viktigste påvirkningsfaktorene i drakampen mellom politikere, velgere og medier (Aardal, Waldahl m.fl. 2004:20). Slik påvirker medienes saksprioritering innholdet i samfunnsdebatten. Ifølge medieforskere kan en altså hevde at det media fokuserer på blir til samtaletema, og dersom avisene velger å bruke mye spalteplass på for eksempel Syses manglende forretningsmoral, så blir dette til samtaletema framfor eksempelvis Høyres skattepolitikk. Altså er skandalen med og setter fokus på enkelte tema foran andre, noe som kan gjøre at den politiske debatten dreier i bestemte retninger og at velgerne som en følge av denne stemmer på enkelte politikere foran andre. Hvorvidt dette er positivt eller negativt kan

³⁰ Jeg bruker samme norske oversettelser som Åsmund Sjørusen gjør i hovedoppgaven *Ta fra dem all ære* (2003:38-39).

egentlig være det samme, poenget er bare å vise at skandalejournalistikken betyr noe, at den har konsekvenser.

(2) *Fra den funksjonelle skandaleteoriens synsvinkel (functionalist theory of scandal):*

Det hevdes her at skandalen har konsekvenser/innvirkning på det sosiale liv og det politiske system, men at denne bare evner å gjenopprette status quo. Skandalen ses med andre ord på som grunnleggende konservativ. Den er bare et redskap for revitalisering av allerede etablerte normer i de samfunnsområdene den berører. Sagt med andre ord; at skandaler er ritualer der media konfronterer enkeltpersoner med brudd på normer og konvensjoner som et flertall av folket mener er absolutter som ikke må brytes, og som viss brytes, må gjenopprettes og sanksjoneres. Formålet er hele tiden å bevare den sosiale ordningen.

Jeg mener VG og Dagbladet i Syse- og Tønne-saken helt klart hadde en funksjon i å opprettholde gjeldende samfunnsnormer, enten dette var bevisst eller ikke. I begge saker var det et hovedbudskap at loven skal være lik for alle, og at samfunnstopper ikke skal kunne berike seg ved å operere på ”grensen” av lovverket og gå ustraffet fra det, mens ”folk flest” skal måtte risikere fengselsstraff. Da VG og Dagbladet oppdaget Syse og Tønnes ”forseelser” gjorde de hva de kunne for at ”skaden” skulle fikses og for at de ansvarlige skulle bli stilt til ansvar. Som en kritikk til status quo-hypotesen kan en hevde at skandaler også kan fornye sentrale normer, verdier (moralen) i samfunnet. At de ikke bare kan evne å bevare det gjeldende, men at de også kan bidra til å skape noe nytt.

(3) *Trivialiseringsteorien (trivialization theory):* Ifølge denne underminerer mediernes fokusering på skandaler kvaliteten i den offentlige debatten. Ved å skrive om trivielle tema og ha en intimiserende form, fortrenses og marginaliseres andre og viktigere saker som kunne ha vært brukt til å ivareta det journalistiske samfunnsoppdraget. Politikken personifiseres ved at konflikter gjøres personlige istedenfor å være ideologiske eller organisatoriske, og artikler som omhandler personlige ”tabber” dominerer nyhetene, mens viktigere problemer som berører folks liv, som fattigdom, arbeidsledighet, inflasjon, kriminalitet, og en seriøs debatt om hvilken politikk som må føres for å få bukt med disse, blir ignorert. Fokuset på skandaler fører til en tabloidisering og privatisering av den politiske sfære. Blant annet gir dette seg uttrykk i at forholdet mellom politikk og underholdning blir diffust (jf. Bourdieu: Om fjernsynet (1998)). Det er liten tvil om at det var det personlige som stod i fokus i VG og Dagbladets mediering av Syse- og Tønne-saken. (Dog i mindre grad i Tønne-saken i Dagbladet.) Det var ikke først og fremst Syse/Tønne som politiker og Høyres/Arbeiderpartiets politikk som ble kritisert eller satt spørsmål med, men Syse/Tønnes ”tabber” gjort som privatpersoner. Ifølge trivialiseringsteorien er skillet mellom de ulike

partiene blitt mer utydelig, noe som har ført til at velgerne er blitt mer opptatt av de politiske kandidatenes egenhet. Politisk troverdighet oppnås ifølge denne tankegangen ved å vise høy personlig integritet, snarere enn politisk dyktighet. Det at politikerenes personlighet kan bli vel så viktig som partiets politikk kan føre til at hele det politiske demokratiske systemet blir undergravd og redusert til en personlig popularitetskonkurranse (jf. ”Karismatisk herredømme” (Weber, 1980. s. 91-103)). En annen konsekvens av å lage underholdning av politikk, kan være at man latterliggjør politikere som gruppe og dermed øker politikerforakten blant velgerne (ved at pressen fremstiller politikerene som en gjeng udugelige døgenikter det ikke er noe poeng å stemme på).

Det er imidlertid ikke vanskelig å skulle peke på svakheter ved trivialiseringsteorien, for eksempel tar den ikke høyde for at skandaler kan handle om mer enn mediekommersielle motiver og trivielle (personlige) saker, samt at den politiske skandalen ikke nødvendigvis fører til en trivialisering av politikken. Politiske skandaler kan innebære mer enn brudd på moralske normer. En kan for eksempel argumentere for at Syse- og Tønne-saken var offentlig relevante, ikke bare ut fra det elementære samfunnsmoralske imperativ at samme lovregler skal gjelde på ulike sosiale nivåer. De kan også ha vært med på å sette viktige temaer på dagsordenen, som for eksempel om korrupsjon i næringslivet og maktmisbruk og inhabilitet blant politikere. Både Syse- og Tønne-saken må kunne sies å ha gitt et innblikk i samfunnets sentrale maktsirkler. Disse omfattet tette personlige bånd mellom politikk og næringsliv, kameraderi blant samfunnstopper og lettjente penger som en følge av en lettvent holdning overfor lovverket. At slike forhold blir offentlig kjent må kunne sies å være bra for et åpent og vitalt demokrati. En kan også argumentere (som jeg gjør i begynnelsen av kap.5) for at offentliggjøring av private tabber (ulovligheter) gjort av politikere, kan fortelle velgerne noe om vedkommendes egnethet i den offentlige funksjonen. Et annet argument kan være at folk som i utgangspunktet ikke er interessert i politikk, kan *bli* interesserte gjennom å lese skandalejournalistikk. At de pga. den lette skandalejournalistikken får mersmak på de såkalt seriøse sidene av den politiske journalistikken.

(4) *Omstyrtelsesteorien (subversion theory of scandal)*: Denne snur trivialiseringsteorien på hodet og argumenterer for at skandaler beriker den offentlige debatten ved å ”stille spørsmål” ved de dominerende journalistiske normene og ved å ha et mistenksomt ”blikk” på de mektige og privilegerte. Ifølge omstyrtelsesteorien har skandalen noe ”revolusjonært” over seg. Den er i konflikt med det bestående og representerer et slags opprør mot etablert journalistikk. Thompson mener den kan karakteriseres ved at den har en postmoderne tilnærming til populærkulturen. Istedenfor å bedømme skandalejournalistikken

med høykulturens tankesett, og dermed fordømme den, ser den på populære tekster, derav skandalejournalistikk, som kulturelle former med egenverdi og egne karakteristiske former med stor symbolsk rikdom. Populærkultur er imidlertid et vidtfavnende begrep. Kultur-, litteratur- og medieforskeren Raymond Williams opererer med flere definisjoner av termen. En er at populærkulturbegrepet ganske enkelt refererer til objekter eller praksiser som er godt likt av mange. Videre kan det beskrive ”arbeid” som eksplisitt blir utført for å vinne folkets gunst, eller ”arbeid” som refererer til objekter og praksiser som skapes/lages av folket, for folket. Relatert til skandalejournalistikken og Syse/Tønne-saken kan man spørre om den populærkulturelle journalistikken gir leserne det de vil ha, eller om det er VG og Dagbladets journalister som (indirekte) definerer hva leserne ønsker (slik jeg var inne på i dramaturgikapitlet vedrørende Frenchs råd). Det er også et relevant spørsmål iht. ovennevnte hvordan leserne velger å anvende skandalejournalistikken. En ledende fortolkningsteoretiker, John Fiske (jf. *Understanding Popular Culture*: 1989), mener i så måte at populærkulturelle tekster ikke nødvendigvis har en iboende og fastlagt mening som simpelthen ligger og venter på å bli oppdaget. Snarere mener han at tekstens eventuelle mening oppstår idet den blir tatt opp av en leser, som ut fra eget perspektiv og egne erfaringer bidrar til å skape en mening i teksten. Som vi så i Syse-saken, hadde leserne som uttalte seg i innringninger og i fem på gaten totalt forskjellige oppfatninger av skyldsspørsmålet i saken, og det kan også tenkes at de samme (om de hadde blitt spurt) hadde hatt vidt forskjellige oppfatninger om hva Syse-saken egentlig handlet om (Harrington & Bielby 2001 i Bakke Sørensen 2003:22-24).

b) Norsk moral former skandalen

Sosialantropologen Thomas Hylland-Eriksen skriver i *Typisk Norsk* (1993) at i norsk politisk diskurs har likhet en vakker klang og kan sammenlignes med begreper som rasjonalitet hos en spillteoretiker, eller renhet hos en troende brahmin. Som eksempel nevner han at at Sigurd Hoel hevdet at høyrefolk i dypet av sitt sinn skammet seg over at de var høyrefolk, ettersom det blir oppfattet som unorsk å være tilhenger av klasseforskjeller. Det bryter med likhetstanken, puritanismen og tradisjonen (Hylland-Eriksen 1993: 77).

Både Syse og Tønne blir stemplet som grådige rike menn som ”tar seg til rette” og får fordeler ”vanlige folk” bare kan drømme om. Tønne-saken begynner til og med uten at det er lovbrudd involvert, det slås bare fast at Tønne har tjent mye penger på veldig kort tid. At Tønne kunne framstilles som grådig og rik var i så måte vel så sentralt for at det ble en Tønne-sak, som at han hadde brutt norsk lov (noe som ikke kom fram før andre dag i saken). På overflaten er det mye som skiller Syse- og Tønne-saken, men om en går litt dypere ser en

at de beskyldes for mye av det samme. Det er snakk om at de har beriket seg selv ved å omgå lovverket, hvor det første er viktigst. Begge hører således til under kategorien hvitsnippforbrytelser: Lovbrudd begått av en person i overordnet stilling, da særlig økonomiske lovbrudd. Selve begrepet hvitsnipp kan endog sies å bryte med den norske likhetsmoralen som ikke akkurat oppskatter vellykkede rike menn i dress. Likhetsmoralen er symptomatisk for dette et gjennomgående tema i begge saker, og både VG og Dagbladet propagerer på lederplass at Norge ikke bør være et land hvor ledere skal kunne gå fri fra sine ”forbrytelser”, mens vanlige folk må stå til ansvar. Spesielt i Tønne-saken, men også i Syse-saken, fokuseres det på at det ”nå er avslørt” at det også i Norge finnes nettverk der de rikeste og mektigste i landet jobber i skjul for å hjelpe hverandre.

Det er interessant å se hvor mange av de samme grepene som går igjen for å fremstille Syse og Tønne som grådige, for eksempel fokuseres det i begge saker på kjøp av hytter. Fokuset på hytter som rikmannssymbol mener jeg kan sies å være et særegent norsk fenomen. Mens hyttene til Bjørn Dæhlie og Kjell Inge Røkke er svært omdiskuterte her i Norge, tror jeg ikke man ville ha framstilt grådighet med hyttekjøp i andre land. Det fokuseres også i begge saker på investeringer. Dagbladet mener Syse prøvde å bli en ny eiendomskonge (som Olav Thon), og VG kan fortelle om Tønnes forretningsplaner med hytteutleie. Både Syse og Tønne knyttes altså opp til forretningsplaner med muligheter for høy profitt. Generelt kan en si at ønsket om å bli rik heller ikke er spesielt oppskattet i Norge (i motsetning til for eksempel USA hvor gründere nærmest er folkehelter). Ved å ta opp Syse og Tønnes angivelige ønske om rikdom klarer VG og Dagbladet å fremstille dem som ivrige finansakrobater som hele tiden er ute etter lettjente penger. I Norge (som i nyere tid har vært dominert av Arbeiderpartiet) kan det i så måte sies å eksistere en arbeidsmoral som går ut på at man virkelig skal jobbe for pengene, ikke tjene dem på lettjente plasseringer.

”I henhold til offisiell norsk ideologi skal man lide for deretter å kunne nyte. Først etter å ha fullført en tøff og dypt smertefull skitur i isnende kulde har man muligens lov til å ta seg en sigar og en enkel whisky” (Hylland-Eriksen 1993:81).

Kanskje spesielt etter ”jappetiden”³¹ (1982-86) satte det seg en skepsis for ”lettjente” penger i det norske folk, en skepsis som kan bunne ut i mistenksomhet overfor lønnsomme prosjekter alla det Syse og Tønne drev med. Jobber man ikke for pengene er det som regel noe muffens, er budskapet VG og Dagbladet kommuniserer til sine lesere.

³¹ I jappetiden tjente mange nordmenn mye penger på aksjespekulasjon, men da oljeprisen stupe i 1986, førte dette til en langvarig økonomisk krise som gjorde at flere bedrifter gikk konkurs og at arbeidsløsheten økte dramatisk. Det viste seg da at den lånefinansierte rikdommen var for god til å være sann, og svært mange som hadde vært aktive spekulanter endte opp som gjeldsofre.

Det fokuseres også på kjennskap og vennskap, eller som VG skriver om Syses forhold til Elden, på: ”FARLIGE VENNSKAP”. I Syse-saken om Syses forhold til sin advokat, og i Tønne-saken om Tønnes forhold til Røkke og advokatene i BA-HR. Her mener jeg det er Tønne som kommer dårligst ut iht. den norske moralen. Å være milliardær er ikke nødvendigvis en hedersbetegnelse i Norge, og mediene henger ofte ut politikere for å omgås ”rikinger” (eks: Bondeviks forhold til Rimi-Hagen). I så måte hjelper ikke akkurat Tønnes nære forhold til Røkke ham. Det at de to blir knyttet sammen kan ha ført til at det ble skapt et bilde av Røkke og Tønne som en slags enhet, og at man dermed gjorde Tønne mye rikere og mer overklasseaktig enn han faktisk var.

En interessant forskjell mellom de to sakene er at Syse ofte avbildes og intervjues sammen med sin kone og sin familie, i en ”hjemme-hos”-atmosfære, blant annet mens han plukker poteter på hytta og mens han er på handletur med familien. Dette står i skarp kontrast til Tønne som aldri ble avbildet eller intervjuet sammen med sin kone eller familie. Han figurerer kun som ensom forretningsmann og sammen med ”de sleipe adokatene” i BA-HR. (Tønne-saken foregikk i et businessaktig miljø hvor alle aktørene på ”Tønnes side” var tause menn i dress.) Da Norge kan sies å være et familiekjært land som verdsetter kjernefamilien og det nære forholdet mellom mann og kone, vil jeg hevde Syse drar nytte av den norske mentaliteten ved at han sammen med kona, fremstår i et mer positivt lys enn han gjør når han er avbildet alene på statsministerkontoret eller sammen med sin advokat. Jeg vil hevde at Syse ”nytter” seg av ”mulighetene” som ligger i den norske mentaliteten, og ved å spille på norske kjerneverdier klarte å fremstå i et mer positivt lys. Tønne på sin side fremstod gjennom hele saken som en kynisk forretningsmann som istedenfor å være med sin familie, jobbet døgnet rundt. Slik ”businessoppførsel” er det nok mer forståelse for i land som Frankrike og Storbritannia som har lengre tradisjon for slikt enn man har i Norge.

c) Avisene ”spiller opp til dans” med krav om reaksjoner

Kjersti Torbjørnsrud skriver i artikkelen: *Politiske nyhetsjournalister: Aktører uten intensjoner?* (2003) at journalister i stedet for å framstå som referenter for politikernes budskap, som å basere sine nyheter på utspill, pressemeldinger eller pressekonferanser, selv tar initiativ og former og skaper nyheter. Hovedtrekket ved denne formen for journalistikk, som hun velger å kalle intervensjoner, er at journalister ikke bare søker å avsløre det som har skjedd eller er i ferd med å skje, men at de også bidrar til at ting skjer gjennom nyhetene de produserer. Målet er hele tiden å få tak i nyheter som skaper reaksjoner, reaksjoner som i neste omgang gir grobunn for nye artikler og nye vinklinger (Thorbjørnsrud 2001 & 2003).

Dette er forhold jeg i oppgaven har belyst gjennom bl.a. Hernes og Eide sin triangelhypotese, gjennom å studere hvilke typer kilder som inviteres til å komme med kommentarer, samt hvilken vinkling det gis på disse.

I politikken vil alltid aktører ønske å framstille saker på forskjellige måter, etter hvilke interesser de representerer og etter hva de ønsker å framheve. Et interessant spørsmål blir da i hvilken grad VG og Dagbladet spilte opp til kritikken som kom mot Syse og Tønne etter avsløringene? Om de bevisst hentet inn kommentarer som underbygde den samme kritikken som de selv kom med (i ledere og kommentarer). Eller om de lot forskjellige grupperinger (parter) få fritt spillerom til å komme med uttalelser?

Det kom kraftige reaksjoner fra politisk hold mot både Syse og Tønne. Jeg mener imidlertid jeg gjennom oppgaven har vist at disse var flest og krassest i Syse-saken. Generelt for begge er imidlertid at mange av uttalelsene bærer preg av å være intervjuer, vinklet og formulert av journalister, snarere enn uttalelser vedkommende selv har hatt et særlig ønske om å offentliggjøre, selv om det gjerne framstilles slik. Blant annet ser en tendenser (mest i Syse-saken) til at overskriftene går lenger enn hva det er dekning for i brødteksten/intervjuet, for eksempel at en generelt kritisk uttalelse, uansett innhold, blir gjort om til et budskap (overskrift) av varianten: ”Syse må gå”.

Meningene (både fra politikere og ”folk flest”) sprikte etter all sannsynlighet fra den strengeste moralske fordømmelse til støtte og tilgivelse i både Syse- og Tønne-saken. Hvilke av disse meningene som faktisk kom på trykk forteller mye om hvordan avisa ønsket å vinkle saken. I Syse-saken ser man eksempelvis at politikere som kom med kritikk oftere fikk komme til orde enn politikere som støttet Syse. VG lot eksempelvis Gro Harlem Brundtland komme til orde flere ganger enn noen andre (for eksempel Carl I. Hagen som tidlig gikk ut og støttet Syse). Allerede fra begynnelsen (første kommentar 15.september) ble Brundtland å regne som Syses hovedkritiker og motstander. Det faktum at hun som leder av Arbeiderpartiet også var Syses politiske hovedopponent, visste VG å benytte seg av. Syse hadde derav en ”hissigere” og driftigere ”hovedmotstander” i Brundtland, enn det Tønne hadde i sin ”hovedmotstander” Ågot Valle (SV). En mulig årsak til at Brundtland valgte en så kritisk rolle kan ha vært fordi hun som leder av Arbeiderpartiet (Norges største parti) og som hovedopposisjonspolitiker til Syse, som leder av Høyre og statsminister, nærmest så det som sin ”plikt” å kritisere Syse for dermed å styrke oppslutningen rundt eget parti. VG trengte derfor ikke å være interverende, Gro gjorde jobben for dem da hun selv hadde en agenda i saken. VG fikk dermed all den kritikken de trengte mot Syse for i etterkant å kunne ”fiske i rørt vann”, det uten å gjøre annet enn å ”holde i mikrofonen”. Jeg mener for øvrig at

uttalelsene til Gro, spesielt etter Syses pressekonferanse, bærer mer preg av å være utspill enn svar på retoriske spørsmål fra VG-journalister. Dette var en mer refererende journalistikk, der VG ga Gro massevis av spalteplass og slik sett fremstod som en slags pådriver og ”heiagjeng” til hennes krav.

I Tønne-saken var det ikke like mange faste gjengangere som kom med kritikk. Generelt er artiklene med kommentarer fra ulike kilder også mindre i størrelse, samt at de forekommer sjeldnere (enn i Syse-saken). En kan imidlertid flere ganger se at Dagbladet prøver å spille noen kilder ”opp til dans”, men hvor det viser seg at de ikke vil være med, eller at de gir veldig korte kommentarer. Som når de spør Eva Joly om hun ser Tønne-saken i en korrupsjonssammenheng, og hun svarer at det vil hun ikke uttale seg om, og dermed setter punktum for videre uttalelser. Karakteristisk for Syse-saken er at kildene var gjengangere som kom med kritikk gjennom hele perioden saken varte, som de to advokatene VG engasjerte til å hjelpe seg med juridiske detaljer, Ole Løken og Cato Schiøtz. I tillegg til å være VGs juridiske eksperter, fremsto de også som intervjuobjekter.

Spørsmål som melder seg i kjølvannet av dette er om VG og Dagbladet i Syse- og Tønne-saken var politiske aktører? Hadde de en politisk agenda, eller var de dramatiske føljetongene kun ment å øke avissalget? Resultatene fra min undersøkelse indikerer at svaret på dette blir et både og, men at journalistene gikk lenger i sin interverende journalistikk i Syse-saken enn de gjorde i Tønne-saken. (Kritikken av Tønne kan iallfall ikke sies å være *bunnet* i politisk interesse pga. at Tønne var gått ut av politikken). I Syse-saken var det eksempelvis flere kommentarer på redaksjonsplass som helt klart gikk ut og sa at Syse-måtte gå av som statsminister. En ser også av artiklene på nyhetsplass at det er blitt letet opp kilder som kunne backe opp VGs leder- og kommentarartikler. Journalistikken bar altså et preg av kampanjejournalistikk hvor en kan se at VG hadde et klart ønske om at føljetongen skulle føre til Syses avgang. I Tønne-saken finner man også eksempler på dette, men det er her tydelig at journalistikken ikke var like interverende og ikke hadde en like klar ”agenda”. ”Målet” i Tønne-saken var gjerne heller ikke like enkelt å formulere som det var i Syse-saken: ”Må han gå av som statsminister?”. Et ”mål” som kan sies å appellere til den tabloide formidlingsformen hvor en har en hang til enkle problemstillinger (og enkle svar).

d) Skandalehåndtering, politikers betydning for utviklingen av saken

Jeg skrev i kapittel 5 at medieskandalen alltid er en kamp om symbolsk makt der omdømme og tillit står på spill, og at uønskede avsløringer i media kan ødelegge en ellers vellykket politisk karriere. Jeg har i oppgaven vist hvordan VG og Dagbladet fremstilte Syse og Tønne,

og således gitt et innblikk i hvor følsomme politikere er for skandaler. Et interessant spørsmål som melder seg i kjølvannet av dette er om det er slik at enkelte politikere er bedre rustet til å stå imot skandaler enn andre, og om det er mulig for en ”skandalerammet” politiker å gjøre noe for å påvirke fremstillingen av seg selv i media?

Jeg mener Syse- og Tønne-saken har vist at en ”skandalerammet” politiker ikke nødvendigvis trenger å stå med lua i hånden, at det finnes et visst rom for å styre saken i visse retninger og for å påvirke fremstillingen av seg selv. ”Skadeomfanget” avhenger bl.a. av rammede politikeres evne til å mestre den situasjonen som oppstår i etterkant av avsløringene. Et naturlig spørsmål blir da om Syse og Tønne forholdt seg til VG og Dagbladet på en slik måte at de evnet å forbedre omtale av egen person?

Jeg mener at Syse, fordi han tok et initiativ i forhold til journalistene, kom bedre ut av det med både VG og Dagbladet enn det Tønne gjorde som valgte absolutt taushet som sin mediestrategi. Som en mulig konsekvens av Syses gode tone med pressen ser en at VG og Dagbladet til tider valgte å fokusere på hans positive egenskaper som menneske og som privatperson, mens beskrivelsene av Tønne var ensidig negative i begge aviser. En forklaring (som utelukker betydningen av Syse/Tønnes egeninnsats i etterkant av avsløringene) kan være at Syse før skandalen, som jeg skriver i kap 5, var kjent som en fargeklatt i politikken og at en ensidig negativ fremstilling kunne skape forvirring da en måtte ha skapt et helt nytt mediebilde av han. En ser derfor at da Syse plutselig skulle passe i rollen som ”sleip politiker”, så valgte VG og Dagbladet å nyansere bildet (av Syse) for å få det til å passe inn i en sammenheng der de var midt i en kampanje som var sterkt kritisk til ham. Dette kan være en mulig forklaring på hvorfor beskrivelsene av Syse som person var så ambivalente. VG og Dagbladet valgte rett og slett en slags schizofren holdning ved å ha artikler som vekslet mellom å framstille Syse i et fordelaktig lys – som koselig familiefar og ektemann – og artikler som karakteriserte ham som slu, pengegrisk og grådig. En ser også at Syses kone får fremstå med sine sterke følelser om hvordan deknningen i media går inn på henne. Det er elementær kunnskap innen PR- og krisekommunikasjonsbransjen at fakta og rasjonelle argumenter taper i kampen mot sterke følelser og bilder. Nettopp dette kunne Syses familie tilby, derfor vant han sympati.

Tønne på sin side hadde holdt en lav profil i tiden som helseminister og han hadde ikke lyktes i å kommunisere med media. Og han var et relativt ubeskrevet blad i forhold til Syse, noe som gjorde at det var lettere å få han til å passe inn i en mer ensidig negativ medieramme. Tønne ble både i VG og Dagbladet fremstilt som grådig, arrogant og sleip.

Fordi han ikke sa noe³² eller prøvde å forsvare seg var det opp til andre å stemple ham, og han ble i så måte svært sårbar.

Hvis den skandalerammede ikke på et tidspunkt kommer på offensiven og prøver å påvirke premissene, blir det helt opp til journalistene å danne et bilde av ham. Syse-saken fikk som en konsekvens av dette en annen struktur enn Tønne-saken, fordi Syse selv spilte en aktiv part og prøvde å påvirke utviklingen. Denne ble derfor mer kompleks og mangetydig. Jeg mener Syse-saken viste at skaden på politikeromdømmet i medieskandaler kan avgrenses ved å mestre situasjonen og ha ”medietekke”.

Syse var åpen overfor journalistene. Han erkjente at det han hadde gjort var galt og han viste vilje til handling da han satte i gang ”gransking” av seg selv. En kan kanskje hevde at Syse var så rutinert og at han kjente spillet og spilte det så godt at han endog til tider ”utspilte” journalistene. Et eksempel på dette er omstendighetene rundt Syses pressekonferanse fredag 21. september, der ”Syse-granskerne” skulle legge fram sine rapporter. Pressekonferansen ble Syses forestilling, her erklærte han at han ville fortsette som statsminister, viste til rapportene, og begrunnet sitt standpunkt med at han i disse ikke fant noe grunnlag for å gå av. Skjalg Fremo, som dekket Syse-saken for NTB, setter imidlertid spørsmålstegn ved Syses ”renvasking” i rapporten: *Syse-saken* (Fremo:1996). Her stiller han spørsmål ved om Syse med vilje hadde utsatt pressekonferansen i den hensikt å gi pressen og regjeringskollegaene så liten tid til å sette seg inn i rapportene at det (for dem) ble umulig å ta et standpunkt og offentliggjøre/publisere sine kommentarer. Fremo spekulerer altså i hvorvidt media ble stilt i en situasjon hvor de bare måtte godta Syses egen framstilling av innholdet. Han mener at det som faktisk stod i rapportene praktisk talt bekreftet alt som hadde skapt storm rundt Syse, og at en forklaring på at Syse allikevel gikk ”seirende ut” av pressekonferansen kan ha vært at han hadde fullstendig informasjonsmonopol (iht. granskingsrapporten). Resultatet av dette var at de fleste aviser lørdag morgen ikke rakk å komme med kritikk (Fremo 1996:79-90).

e) Skandaledramaturgi: VG og Dagbladet narrativiserer skandalen

Innen ”vanlig” nyhetsproduksjon eksisterer det allmenne komposisjonsregler, dvs. praksiser for hvordan en tekst skal ordnes. Gamle pressefolk sier gjerne at kunnskapen om hvordan en

³² En årsak til at Tønne valgte å være så passiv og taus, som tas opp i *3 uker i desember*, er at saken ikke bare gjaldt Tønne selv, men at den også gjaldt hans samarbeidspartnere og venner i BA-HR, samt Aker RGI og Røkke. Tønne følte lojalitet til alle disse, og han ønsket ikke å si noe som kunne diskreditere eller belaste dem. I tillegg kom at deler av saken omhandlet forretningsforhold som var konfidensielle (Brurås m.fl 2003:59).

god artikkel skal være ”sitter i veggene”. Med det menes at det over lang tid er utviklet normer for hvordan ”den gode historien” skal presenteres og vinkles. På samme måte mener jeg analysen av Syse- og Tønne-saken har avdekket en slags etikette for hvordan den politiske skandalen presenteres i VG og Dagbladet.

“A successful product is bound up in convention because its success inspires repetition” (Schatz 1981:5). Filmteoretikeren Schatz baserer denne uttalelsen på analyse av Hollywoods sjangerfilm, og peker på filmskapernes dilemma med hensyn til nyskapning og repetisjon. Dette dilemmaet bunner i at samtidig som den sjangermessige formelen stadig må varieres og finnes opp på ny, kan det som i utgangspunktet gjorde sjangeren til en suksess, heller ikke fravikes (Schatz i Rydsaa 2003:33) Jeg mener dette dilemmaet også gjelder for medieskandalen: Jeg har funnet en dramaturgisk utvikling fra Syse- til Tønne-saken hvor journalistikken er blitt mindre litterær og beskrivende, og mer tradisjonell rapporterende. Og jeg fant i Tønne-saken at det legges større vekt (enn i Syse-saken) på å hele tiden gi leser et overblikk og informere om fakta i saken (som vist med de hyppige faktaboksene). Også rapporten *3 uker i desember* påpeker Dagbladets hyppige bruk av faktabokser og faksimiler og skriver at avisene i stadig større grad har begynt å bruke ”faktabokser”(2003: 69). Jeg fant også at det var langt færre artikler av nyjournalistisk type i Tønne-saken (enn det jeg fant i Syse-saken), dvs. at en her ikke i like stor grad gjorde bruk av skandalejournalistikkens ”klišjeer”. Som vist i dramaturgikapitlet var beskrivelser av Syses følelser og tanker fast innslag i Syse-saken i begge aviser. Dette i motsetning til i Tønne-saken hvor man ikke finner en eneste ”skjønnlitterær” framstilling av Tønne. (Tønnes taushet kan også ha bidratt til mangel på ”følelsesartikler”.)

En ser imidlertid at de dramaturgiske hovedtrekkene er de samme (avisene presenterer et begrenset utvalg av tolkningsrammer, arketyper og vinklinger som går igjen). Det blir prøvd å skape et karaktergalleri, hvor andre politikere, diverse eksperter og synsere nærmest inviteres til å innta opponent/fienderolle overfor Syse/Tønne. Begge blir forsøkt fremstilt som pengegriske og tidvis sleipe. Og en prøver å fremmedgjøre dem ved å stemple dem som overklasseaktige. Og i begge saker gis det leser en fornemmelse av at det hele tiden kan ”lønne” seg å følge med videre. Dette ved at det hele tiden kommer nye opplysninger og avsløringer, hvor trykket er spesielt stort de første dagene. Drivkraften er preget av en intens jakt på nye avsløringer. Mer generelt gjelder også at det i begge saker er store bilder, store overskrifter, og faste føljetongoverskrifter som går igjen gjennom hele saken. En ser også at rammen om historien er veldig konkret i begge saker. En årsak til dette (personfokuseringen) kan være at de fleste journalister vil hevde at det er lettere å skrive godt og interessant om

person enn om sak. Det dreier seg derfor hele tiden om Syses/Tønnes umoral, grådighet og manglende respekt for lov og rett. (Dog som nevnt tidligere evner Dagbladet i Tønne-saken å se saken i et mer generelt perspektiv enn VG/Dagbladet gjorde i Syse-saken.)

Avslutningsvis kan en oppsummere at både Syse- og Tønne-saken slik de ble presentert i VG og Dagbladet var mediedrama iscenesatt med stor grad av dramaturgisk bevissthet. Journalistene i disse to sakene har utvilsomt visst hva de gjorde, og hvorfor de gjorde det. Bak festtaleretorikkens honørord eksisterer det i redaksjonene en iboende forståelse for at den politiske skandalen i høy grad også skal fungere som underholdning. I begge saker er det eksempler på at journalistene har gått ut over det de visste var verifiserbare påstander for å tilføre sine artikler mer dramatik (f.eks når VG i Syse-saken prøvde å konstruere en konflikt ved å late som det hersket fullt kaos og full splittelse i regjeringskoalisjonen utifra falske sitater, eller når Dagbladet i Tønne-saken insinuerer at Tønne har hatt et lån hos Røkke mens han var minister, samtidig som de hadde flere bekreftelser på at dette ikke var tilfelle). Mark Kramer skriver i *Virkelighedens fortællere* (2002) at aviser både kan forbedre dekningen og holde på leserne ved å bruke fortellingens forskjellige teknikker til å formidle nyheter. Narrativisering av begivenhetene gjør kompliserte skandaler lettere å forstå. Dette må kunne sies å være et kjennetegn ved skandalejournalistikken, den er “friskere” og gjør bruk av andre og mer “leservennlige” formidlingsteknikker. Det er ikke tvil om at dette kan gjøre artiklene mer ”spennende” og dramatiske, men en ser også at det kan gå ut over sannhetsgehalten i artiklene.

f) Noen avsluttende tanker om oppgavens anvendelighet

Jeg mener min studie evner å si noe mer enn kun om Syse- og Tønne-saken, at den også sier noe om måten en politisk skandale blir fremstilt på i løssalgspresen mer generelt og ikke minst – at den setter søkelys og analyserer et alltid like aktuelt tema, nemlig pressens ”ønske” om å avsløre hykleri iht. politikernes private moral kontra deres offentlige rolle. Det har vært flere lignende medieskandaler i Norge, både mellom 1990 – 2002 og etter 2002, hvorav Victor Norman-saken i 2003 (med ”start” 4. november) kanskje er den som ligner Syse- og Tønne-saken mest. VG avslørte med den at statsråd Victor Norman hadde hatt et kjærlighetsforhold til Christine B. Meyer, statssekretær i Normans departement, og at han hadde påkostet henne et selskap på statens regning. Dette førte til at VG begynte en omfattende gransking av statsrådens pengebruk, hvor de etter hvert kunne dokumentere at Norman hadde gjort seg ”skyldig” i alt fra dyre restaurantbesøk til innkjøp av piano i tjenesteleiligheten. Eva Joly uttalte i etterkant av Norman-avsløringene, at saken sett med

franske øyne ville vært utenkelig (på samme måte som jeg viste at Syse- og Tønne-saken ville vært det). Hykleriet ble også veldig tydeliggjort i Norman-saken da det kom fram at han hadde ”befalt” de andre stortingsrepresentantene til å reise på billigst mulig måte, dette mens han selv fortsatte å fly slik det passet ham. (Det er her likhet med når VG avslørte at Syse hadde vært med og laget loven han hadde brutt, eller med da Dagbladet kunne vise til at Tønne hadde skrevet et leserinnlegg om politikermoral.) Norman-saken handlet som Syse- og Tønne-saken om at pressen ”tar” politikerne i hyklari og dobbeltmoral. Det overordnede spørsmålet er om en minister skal kunne ”flotte” seg med statens penger? Skal han kunne få fordeler andre ikke får? Og ikke minst; skal det tillates at han begår forsømmelser slik vanlige folk gjør? Norman saken var en norsk politisk institusjonell skandale og kjennetegnes følgelig av private uklarete interesser, og av en presseforståelse som går ut på at de (pressen) forventer en særlig moralsk opptreden fra våre politikere, en moralsk opptreden som rekker langt lenger enn til lovens bokstaver. Norman ble etter hvert som saken utviklet seg en belastning for partiet (H) og han trakk seg som minister etter en periode preget av skandaløse avsløringer, men da offisielt av andre grunner enn avsløringene...(på samme måte som Syse gjorde). Også i løpet av de siste ukene før jeg skulle levere inn denne oppgaven har det dukket opp saker hvor det har blitt stilt spørsmål ved fremtredende politikeres moral, eller om en vil, dobbeltmoral. VG avslørte i slutten av april (2006) at Sp-statsråd og Olje- og energiminister Odd Roger Enoksen (Sp) hadde kjøpt seg firmabil, en Volvo XC90 til nær 800 000 kroner. En bil kjøpt av Statsministerens kontor under statsrådenes firmabilordning. Magnhild Meltveit Kleppa, Sps parlamentariske leder, gikk etter at VG hadde ”avslørt” bilkjøpet ut og refset partifelle Enoksen for firmabilvalget. (På samme måte som Valle refset Tønne og i som Brundtland refset Syse). Som en oppfølger til firmabilføjetongen slo VG også opp at statsminister Jens Stoltenberg (Ap) og kommunal- og distriktsminister Åslaug Haga (SP) begge hadde kjøpt biler under firmabilordningen. Flere stortingsrepresentanter og representanter fra de tre regjeringspartiene gikk da ut og krevde at disse måtte levere bilene tilbake. (Altså det samme som skjedde i Syse- og Tønne-saken hvor Valle krevde at Tønne måtte anmeldes og Brundtland krevde en ny Syse-granskning).

En ser at min studie kan brukes til å forstå andre og lignende skandaler med, og at de ”svarene” og analyseredskapene jeg har kommet fram til ikke bare gjelder for Syse- og Tønne-saken, men at disse til en viss grad også kan sies å gjelde for skandaler mer generelt og for politiske institusjonelle skandaler i norske løssalgsaviser spesielt.

8.1 LITTERATURLISTE

A:

Allern, Sigurd (2001A): *Flokkdyr på løvebakken – søkelys på Stortingets presselosje og politikken medierammer*. Oslo: Pax Forlag A/S.

Allern, Sigurd (2001B): *Nyhetsverdier*. Om markedsorientering og journalistikk i ti norske aviser. Kristiansund: IJ-forlaget.

Aristoteles (388 til 322 f. Kr): *Poetikken*

B:

Bird, S. Elizabeth (1992): *For Enquiring Minds: A Cultural Study of Supermarket Tabloids*, Knoxville: The University of Tennessee Press

Bakke Sørensen, Kjersti (2003): *Blader til besvær? – En studie av jenters lesepraksis*, Hovedfagsoppgave i sosiologi: Universitetet i Bergen

Bourdieu, Pierre (1996): *Symbolisk kapital*. Oslo: Pax Forlag A/S.

Bourdieu, Pierre (1998): *Om fjernsynet*. Oslo: Pax Forlag A/S.

Brurås, Svein, Hjeltnes, Guri & Syse, Henrik (2003): *3 uker i desember – En kritisk gjennomgang av mediernes rolle i den såkalte Tønne-saken*. Oslo/Volda: Norsk Presseforbund

D:

Dahl, Hans Fredrik Utskjelt og utsolgt. *Dagbladet gjennom 125 år*. S.m. Gudleiv Forr m.fl. Oslo: Aschehoug 1993. 557 s.

E:

Eggen, Torgrim (2003): *Trynefaktoren*: Cappelen

Eide, Martin og Hernes, Gudmund (1987): *Død og pine! – Om massemedia og helsepolitikk*. Oslo: FAFO.

Eide, Martin (1995): "Populærjournalistikk på norsk. Historiske noter om avisschizofreni". *Norsk Medietidsskrift* nr. 1/1995.

Eide, Martin (1995b): *Blod, sverte og gledestårer: Verdens Gang 1945-95*. Oslo, Verdens Gang

Eide, Martin (1998): *Popularisering, modernisering, strukturering. En populæravis tar form. Verdens Gang i forvandling 1945-81*. Rapport nr. 40, Institutt for medievitenskap, Universitetet i Bergen.

Eide, Martin (red.) (2001): *Til Dagsorden! – Journalistikk, makt og demokrati*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag A/S.

Engelstad, Audun (2004): *Fortelling i film og tv-serier. Analyse av dramaturgi og visuell utforming*. Oslo: Abstrakt forlag

Eriksen, Thomas Hylland (1993): *Typisk Norsk – essays om kulturen i Norge*. Oslo: Huitfeldt forl.

F:

Forr, Gudleiv (2000): *Dagblad-tekster: fra den politiske arena*. Oslo: Exil forlag

Fremo, Skjalg (1996): *Syse-saken – En rapport om journalistikk og politikk*. Oslo: Institutt for Journalistikk

G:

Gentikow, Barbara (2005): *Hvordan utforsker man medieerfaringer? Kvalitativ metode*. Revidert utgave. Kristiansand: IJ Forlaget.

Giæver, Anders (2004): *Sladder! Bedre enn sitt rykte*. Oslo: Press

Gripsrud, Jostein ([1999] 2002): *Mediekultur – Mediesamfunn*. Oslo: Universitetsforlaget AS

Gripsrud, Jostein (1995) *The Dynasty years: Hollywood television and critical media studies*, Routledge, London/New York

H:

Halse, Rolf E. S. (2005): *Maktkamp i åpent landskap? – En studie av VGs mediering av partiledersstriden i Arbeiderpartiet*. Masteroppgave i medievitenskap. UIB

Hellevik, Ottar (1997): *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. 5. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.

Hippe, Ivar (2003): *Mektig og avmektig. Tore Tønne, media og maktspeilet bak kulissene*. Oslo: Genisis forlag.

Hillesund, Terje (1996): *Aktører, talehandlinger og nyhetsdramaturgi: Avisene som handlingsmedium, avhandling til dr.polit.-graden, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, UIB, Bergen*.

Hoff, Berit (1999): *Forførelsens kultur. Om film, tv og press i populærkulturens tid*.

Humbro Forlag, Oslo

J:

Johansen, Anders (2002): *Talerens troverdighet. Tekniske og kulturelle betingelser for politisk retorikk*. 1. utg. Oslo: Universitetsforlaget

K:

Kalvø, Are (2002): *Syden*. Oslo: Gyldendal

Kilde, Lill-Torun (2005): *Barn i bildet – Når barn blir propaganda*. Oslo: IJ-forlaget

Kolstad, Tine (2002): *Det var en mørk og stormfull dag – Dramaturgi for journalister*. Oslo: IJ-forlaget

Kolbjørnsen, Tone Kristine (s.171-188) i Larsen, Peter og Liv Hausken (red.) (1999): *Medievitenskap – Bind 2: Medier – tekstteori og tekstanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget.

Kvam, Bjarne (1995): *Etterforskende journalistikk*. Fredrikstad: Institutt for Journalistikk.

L:

Lull, James & Hinerman, Stephen (red.) (1997): *Media Scandals – Morality and Desire in the Popular Culture Marketplace*. Cambridge: Polity Press.

Liliequist, Marianne (2000): *Våp, bitchor och moderliga män. Kvinligt och manligt i såpopperans värld*. Umeå. Boréa,

M:

Marshall, Catherine and Gretchen B. Rossman 1999: *Designing Qualitative Research*. Sage Publications. California.

N:

Nærum, Knut (2001): *Norsk litteraturhistorie fritt etter hukommelsen*. Oslo: Cappelen

Næss, Arne (1998): *Livsfilosofi – Et personlig bidrag om følelser og fornuft*. Oslo: Universitetsforlaget

O:

Ottosen, Rune, Røssland, Lars Arve & Østbye, Helge (2002): *Norsk Pressehistorie*. Oslo: Det Norske Samlaget,

Ottosen, Rune (2004): I Journalistikkens grenseland – Journalistrollen mellom marked og idealer. Oslo: IJ-forlaget

P:

Propp, Vladimir (1928 [1958]): Eventyrets morfologi

R:

Raaum, Odd (1999) *Pressen er løs! Fronter i journalistenes faglige frigjøring*. Oslo: Pax forlag.

Rosenberg, Göran (2003): *Tanker om journalistikk*. Oslo: Aschehoug

S:

Simensen, Jens O. (1999): Meningsbærer eller meningsløs? – Om avisenes samfunnsrolle. Oslo: Institutt for Journalistikk

Sjursen, Åsmund Vereide (2003): – *Ta fra dem all ære – En komparativ studie av to medierte skandaler, dopingskandalen og fredsprisbråket, slik de fremstod i Verdens Gang våren 2002*. Hovedoppgave i medievitenskap. UIB

Skjeie, Hege: Det kritiske kjendiseri, i *Nytt Norsk Tidsskrift* 3/2001.

Steen, Reiulf (1989): *Maktkamp*. Oslo: Tiden Forlag

Syse, Else, Syse, Christian, Syse, Henrik: (2003): *Ta ikke den ironiske tonen – Tanker og taler av Jan P. Syse*. Oslo: Forlaget Press

Sønnichsen, Ole & Kramer, Mark (2002): *Virkelighedens fortællere – Ny amerikansk journalistik*. Kolding: Ajour

T:

Thompson, John B. (1997): *The Media and Modernity – A social theory of the media*. Cambridge: Polity Press.

Thompson, John B. (2000): *Political scandal – power and visibility in the media age*, Cambridge: Polity Press.

Thorbjørnsrud Kjersti (2001): *Vilje til makt? – Praksis og prinsipper i politisk journalistikk illustrert ved "Jaglandsaken"*, Hovedoppgave i statsvitenskap. Oslo: Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo.

Thorbjørnsrud, Kjersti (2003): "Politiske nyhetsjournalister: Aktør uten intensjoner?", *Norsk medietidsskrift* nr. 1/2003.

U:

Ustvedt, Yngvar (2005): *Historiske øyeblikk: Store begivenheter hjemme og ute - slik NRK så dem*. Oslo: N.W. Damm & Søn AS

Ø:

Østbye, Helge, Helland, Knut, Knapskog, Karl, Larsen, Leif Ove (2002): *Metodebok for mediefag* (2. utgave). Bergen: Fagbokforlaget

Østlyngen, Trine & Øvrebø, Turid (1998): *Journalistikk – Metode og fag*. Oslo: Gyldendal akademisk

Øvrebø, Turid, og Trine Østlyngen (1991): *En statsminister til begjær? Om journalisters arbeidsmetoder i Syse-saken*, s. 144-155 i *Pressens Årbog*
København: C. A. Reitzels Boghandel A/S

Å

Aardal, Bernt, Krogstad, Anne og Waldahl, Ragnar et al. (2004): "Innledning. Strategisk kommunikasjon og politisk usikkerhet", i Aardal, Bernt et al. (red.) (2004): *i valgkampens hete*. Oslo: Universitetsforlaget

8.2 HTML-kilder

HTML1: Tom French om fortellingens mekanikk

<http://www.cfje.dk/cfje/VidBase.nsf/6c3cc6aca3a852d1c12569fa002d6c12/12ffb482ea127b3ac1256b0a00497aa2?OpenDocument>

HTML2: Melodrama – hva er det?

<http://www.teaternett.no/leksikon/m/melodrama.htm>

HTML3: Den moderate elegantier (Artikkel i Bergens Tidende om Syse)

<http://www.bt.no/meninger/kommentar/kobbeltveit/article57916.ece>

HTML4: Siste SKUP – Avis for SKUP-konferansen: Tønsberg 19.-21.mars 2004

http://www.skup.no/Neste_SKUP/Siste_SKUP/SKUP_2004.pdf

HTML5: Om nyjournalistikken (Jo Bech-Karlsen)

<http://www.cfje.dk/cfje/vidbase.nsf/ID/VB00055062?OpenDocument&Print>

HTML6: NRK – Store norske

http://www.nrk.no/underholdning/store_norske/5330082.html

HTML7: Olav Fjell fikk sparken (Dagens Næringsliv)

<http://www.dn.no/forsiden/article87034.ece>

8.3 VEDLEGG 1: METODISKE TILNÆRMINGER

Artikler

Jeg har inkludert alle artikler som omhandler Syse- og Tønne-saken. Jeg har ikke tatt med leserinnlegg, lederartikler eller andre redaksjonelle kommentarer.

Hovedforsider og biforsider

Jeg har inkludert alle forsider hvor Syse/Tønne-saken er hovedsak. Det innebærer at Syse/Tønne-saken har den største overskriften og det største bildet på forsiden. Med biforside mener jeg at Syse/Tønne-saken er på forsiden, men at det er en annen som er hovedsak.

Lederartikler

Jeg har inkludert alle lederartikler (s.2) som omtaler Syse/Tønne-saken. Jeg har ikke målt andre redaksjonelle kommentarer på side 2, eller i avisen for øvrig. Grunnen til det er at jeg fant de andre formene for redaksjonelle kommentarer vanskeligere å sammenligne på tvers av avisene, fordi disse varierte mye i stil og form, og gir således ikke et like godt uttrykk for avisens mening som den tradisjonelle lederen på side 2.

Bilder av Syse/Tønne

Jeg har inkludert alle bilder som Syse/Tønne er en del av. Jeg har altså ikke kun regnet med de bildene hvor Syse/Tønne er eneste person på bildet. Det er heller ikke gjort forskjell på de bildene jeg har inkludert, noen kan være store, mens andre kan være små. Jeg synes imidlertid at det i en såpass liten undersøkelse som dette kan være ryddigst å måle antallet ganger Syse/Tønne forekommer i bildeforamt uten å gjøre ytterligere inndelinger. (Jeg har ikke regnet med bilder som forekommer på forsider eller faksimilier.)

Politikerkommentarer om Syse/Tønne

Jeg har definert både politiker- og ekspert-kommentarer (se nedenfor) til å inkludere alt som en politiker/ekspert uttaler til avisa, da ved at det står i hermetegn/ intervjustrek ('/-, eller at det står: f.eks: sier, professor/politiker Kurt Kranglefant). Jeg regner bare med en kommentar pr. person i hver artikkel, men regner det med om en politiker/ ekspert har flere uttalelser spredt på flere artikler over én avisside. Dersom artikkelen referer til noe en ekspert har sagt tidligere telles det ikke, vedkommende må bli intervjuet eller komme med en uttalelse i

dagens avis, ikke bli referert fra tidligere uttalelser. (Jeg regner selvsagt ikke med Syses-uttalelser).

Ekspertkommentarer om Syse/Tønne

Det gjelder de samme regler her som det gjorde for politikerkommentarene. Jeg har imidlertid måttet gjøre et par til siden VG etter som Syse-saken utviklet seg hyrte inn advokat Håkon Løken som sin ekspertkommentator. Jeg regner ikke med hans uttalelser etter at han trer inn i denne nye rollen som ”VGs advokat”. Jeg regner heller ikke med Syses gransker Håkon Løchen etter at han er blitt utnevnt av Syse til gransker. Grunnen til at jeg foretar disse valgene er at Løchen og Løken må regnes som parter i saken etter at de blir ”ansatt” av Syse, og dermed ikke lenger uavhengige eksperter.

8.4 VEDLEGG 2: Datatabellene til diagrammene

Antall artikler	Syse-saken (1990)	Tønne-saken (2002)
VG	95	27
Dagbladet	101	49
Hovedoppslag	Syse-saken (1990)	Tønne-saken (2002)
VG	6	1
Dagbladet	6	6
Lederartikler	Syse-saken (1990)	Tønne-saken (2002)
VG	6	4
Dagbladet	6	4
Bilder av Syse/Tønne	Syse-saken (1990)	Tønne-saken (2002)
VG	49	13
Dagbladet	46	53
Politiker- kommentarer	Syse-saken (1990)	Tønne-saken (2002)
VG	32	7
Dagbladet	40	10
Ekspert- kommentarer	Syse-saken (1990)	Tønne-saken (2002)
VG	21	6
Dagbladet	12	11
"Biforsider"	Syse-saken (1990)	Tønne-saken (2002)
VG	4	0
Dagbladet	3	7

8.5 VEDLEGG 3: THOMAS FRENCHS FOREDRAG

Vidensbase om journalistik – Artikel

REFERAT

Denne artikel opdateres ikke!

Senest redigeret 19-04-2005

Tom French om fortællingens mekanik

Pulitzer Prize-vinderen fra St. Petersburg Times om opbygningen af den gode historie

Af [Kirsten Sparre](#)

Tom French bruger et djævelsk trick for at illustrere sin vigtigste pointe. Han fortæller en historie, men stopper på det mest spændende sted.

Tre gange på mindre end en halv time går der et skuffelsens suk igennem auditoriet, hvor deltagerne i CFJE's konference om fortællende journalistik er samlet for at høre journalisten og Pulitzer Prize-vinderen fra St. Petersburg Times i Florida forklare, hvordan man bygger en god fortælling op.

Der kommer aldrig nogen ende på historien om præsten, der må handle hurtigt for at undgå, at en ung brud kaster op ud over alteret og sin brudekjole. Eller på historien om den gravide gymnasieelev, der forsøger at slippe igennem en multiple choice test ved læse spørgsmål og mulige svar op for sit ufødte barn og sætte sit kryds ud for det svar, hvor barnet sparker. Men French ved, hvad han gør:

"Det er ikke for at pine jer, at jeg holder op med at fortælle. Men denne kildrende fornemmelse af spændt, næsten ubehagelig forventning I har, når I venter på at høre slutningen på historierne, er præcis, hvad fortællinger handler om. Det er den følelse, der driver en fortælling. Samtlige fortællinger drives af et eneste grundlæggende spørgsmål: Hvad sker der så? Det er vi ikke vant til som journalister, hvor vi bliver trænet til at vende det hele på hovedet og begynde med at fortælle slutningen.

Sådan holder du på læseren

- hav kontrol over drivkraften – lokomotivet - i din historie
- husk at ruten og målet er op til dig
- bring os til et hemmeligt sted
- lær af de historier, du selv nyder
- fokus, fokus, fokus
- spred guldkornene
- tænk cinematisk
- få fat i detaljen – selv hundens navn
- gå til kernen af hvad dine hovedpersoner (eller læsere) er optagede af
- find musikken
- træk på grundlæggende mønstre
- gør meget ud af historiens ind- og udgange
- lad tingene udvikle sig
- brug tavshed og stilhed
- overrask med ord
- tag dig i agt for midten af historien, hvor så mange før dig er gået på grund
- visualiser historien på siden
- læg mærke til skønhed
- skab en genkendelig verden
- om nødvendigt dræb dine yndlinge
- rid på verberne
- lær hvordan du sætter farten op og ned

- lær at regulere på (lyd)styrken
- få perspektiv på begivenhederne

Find det spørgsmål læseren vil have svar på

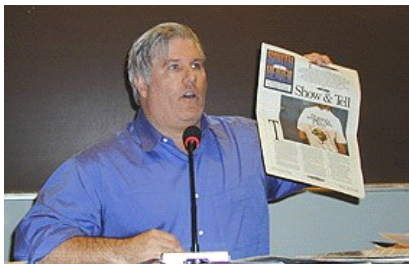
Der er altid et centralt spørgsmål i en historie. I Jurassic Park var det: Hvem ender i en dinosaurs tarmsystem? I Dødens Gab var det: Hvem ender i hajens tarmsystem? Der er altid et meget enkelt, visuelt spørgsmål, som læseren ønsker svar på, og som vil få ham til at blive ved med at læse historien. Enkelte forfattere er dygtige nok til at kunne fortælle slutningen først og alligevel få folk til at læse videre, men for de fleste af os er det mest effektivt ikke at fortælle det hele i begyndelsen.

Det er vigtigt at huske, at drivkraften – lokomotivet - ikke er det, som historien handler om. Det er det, som får historien til at bevæge sig fremad. Hvilken retning og hvilket mål historien har, er op til dig som skribent. De fleste historier kan handle om mange ting. En historie har brug for et godt lokomotiv, men hvis ikke den også har et mål, så er det i sidste ende en meget utilfredsstillende historie. Du skal bruge drivkraften til at komme et sted hen, der betyder noget.

Spred guld-kornene

I en fortælling beder du i virkeligheden folk om at tage på en rejse sammen med dig, og derfor er det godt at belønne læseren undervejs. Du skal give ham en fornemmelse af, at det kan betale sig at blive ved med at læse.

Tænk på den omvendte nyhedstrekant. Det er ikke en måde at fortælle historier på. Det er det modsatte. Nyhedstrekanten kan bruges til at formidle informationer i en artikel på to-tre afsnit, men den er døden for fortællinger. Hvis du bruger nyhedstrekanten, så ved læseren, at jo længere han bliver ved med at læse, jo mindre interessant, jo mindre vigtigt og jo mindre udfordrende bliver det næste afsnit i forhold til det foregående. Og så er der jo ikke nogen grund til at fortsætte, faktisk er enhver tilskyndelse til at læse videre fjernet.

"Show and tell" var en af opfordringerne fra Tom French.

Fortællinger opfordrer læseren til at fortsætte, og en af metoderne er at sprede guld-korn – små øjeblikke og spændende detaljer, som giver læseren ny viden om de personer, han læser om.

Guld-korn behøver ikke at være pæne detaljer, de kan også være sjove eller besværlige.

Men det skal være noget, som gør læseren glad for at have læst så langt. Og det opfordrer ham eller hende til at læse videre, fordi de får en forventning om, at forfatteren vil give dem mere

Tænk som en filminstruktør

Når du planlægger en fortælling, så byg din fortælling op omkring forskellige scener ligesom i en film. Overvej hvilke øjeblikke du kan bruge. Det kan sagtens være endog meget korte øjeblikke – for eksempel et minut – som hele historien centrerer omkring.

Brug virkemidler fra film, som for eksempel krydsklip hvor man følger to handlingsforløb, der fører frem til samme punkt. Eller etableringsskud, montager og overgange. Studér fortælle-teknik i film og overfør dem på dine egne fortællinger.

Byggestenene for enhver scene er sanseoplevelser og specifikke detaljer, som for eksempel hundens navn. De giver liv i scenen og hjælper læseren til at se den for sig.

Dialog er også vigtigt. Journalister er trænet i at interviewe og siden citere folk, når de taler til os. Det er nogle gange værdifuldt. Men det er endnu bedre i en fortælling at citere folk, når de taler med hinanden og ikke med dig. Lad dem råbe af hinanden, hviske til hinanden og sige onde ting eller være morsomme. Få dem til at tale sammen, så læseren føler, at de overværer samtalen.

Og følelser er virkelig vigtige. Det er vigtigt at forstå, hvad de mennesker, du skriver om, føler. Men det er også vigtigt at forstå, hvad det er for nogle elementer i det, du oplever, der provokerer følelser i

dig selv. Det er ikke sikkert, at læseren vil have de samme følelser som dig selv, men hvis du beskriver situationen, så er der stor sandsynlighed for, at læseren vil reagere følelsesmæssigt.

Kompleksiteten i det enkle

Rammen om din historie skal være så enkel som mulig. Du kan ikke skrive om hver eneste kirurg i verden. Du kunne skrive om kirurgi i almindelighed, men de færreste ville læse det. Hvis du derimod vælger at følge en kirurg igennem et år, er der flere, der vil læse det.

Da jeg besluttede mig for at skrive om livet på gymnasiet, valgte jeg at følge fem teenagere igennem et år på et gymnasium. Denne enkelhed gav mig mulighed for se på mange komplekse spørgsmål.

Jo mere kompleks, du ønsker din historie skal være, jo enklere må rammen være. Med komplekse historier er du er nødt til at tale direkte til læseren. Så jo større tema, jo mere mikroskopiske er de ideer, du skal sætte fokus på, og jo mere mikroskopisk skal rammen være om fortællingen.

Et vejkort

Det er også en stor hjælp for mig at lave en disposition for historien. Mange journalister rynker på næsen af dispositioner, som de synes er meget kedelige. Men det er ikke andet end et vejkort, som svarer på spørgsmål som:

Hvad skal der være i det første afsnit? Hvad sker der i det andet afsnit? Hvis det er en seriefortælling, hvor mange dage skal den så løbe over for at få historien fortalt? Hvad skal der ske på de enkelte dage? Hvad er strukturen og fortællekurven i hele historien, og hvordan er den for den enkelte dag?

Slå dine yndlinge ihjel

Om nødvendigt må du slå dine yndlinge ihjel. Mange gange kommer du hjem med en masse information og detaljer, som du elsker og pusler om. Gode citater, gode scener og store øjeblikke, og du kan slet ikke vente med at dele dem med dine læsere. Når du så skriver dem ind i historien, så virker de ikke. Det går op for dig, at læseren kommer til at tænke på X, når du vil have dem til at tænke på Y.

Så kan det være nødvendigt at slå yndlingene ihjel. Det er svært, og det sker som regel til allersidst i processen.

Få højde og perspektiv i historien

Til sidst gælder det også om at få højde og perspektiv på historien, så du virkelig får fortalt læseren noget vigtigt.

Midt i historien er det vigtigt, at læseren holder jordforbindelsen det meste af tiden. De skal være der, hvor tingene sker.

Men til andre tider skal du hæve dig op og pege på tilbagevendende mønstre i historien. Med et vist perspektiv skal du beskrive, hvad historien egentlig handler om, og hvad der er i færd med at ske.”

Links:

Omtalte personer

[Thomas French](#)

Omtalte kurser

[REFERAT FRA: Narrative Journalism - konference om fortællende journalistik](#)